

**KADINA
YÖNELİK
ŞİDDETLE
MÜCADELEDE
ULUSLARARASI
HUKUK
MEKANİZMALARI:
PRATİK BİLGİLER EL KİTABI**

**KADINA
YÖNELİK
ŞİDDETLE
MÜCADELEDE
ULUSLARARASI
HUKUK
MEKANİZMALARI:
PRATİK BİLGİLER EL KİTABI**

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Uluslararası Hukuk Mekanizmaları: Pratik Bilgiler El Kitabı

Yazarlar

Ceren Akkaya, Deniz Bayram, Perihan Meşeli, Belkıs Şengül,
Deniz Ulusoy, Deniz Şayan, Gizem Aslan, Meline Çilingir

Yayına Hazırlayanlar

Ceren Akkaya, Elif Ege

- 1.Basım Ağustos 2016
- 2.Basım Temmuz 2017
- 3.Basım Nisan 2021

Basım Yeri

Sena Ofset

Grafik Tasarım ve Uygulama

www.ve-saire.com

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Kocatepe Mah. Cumhuriyet Caddesi, Cumhuriyet Apartmanı No.:17
Kat 5 – D: 11, Beyoğlu İstanbul Tel: (212) 292 52 31-32 www.morcati.org.tr

Kingdom of the Netherlands

Bu kitap Hollanda Krallığı Büyükelçiliği İnsan Hakları Fonu ile desteklenen Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Yasalarının Uygulamalarının İzlenmesi projesi kapsamında basılmıştır. Burada dile getirilen görüşler Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'na aittir. Dolayısıyla hiçbir biçimde Hollanda Kralliyeti Büyükelçiliği'nin resmi görüşleri olarak değerlendirilemez.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
1. GİRİŞ	9
1.1. Neden Uluslararası Mekanizmalara İhtiyacımız Var?	14
2. ATÖLYE ÇALIŞMASI	16
2.1. Tanışma ve Atölyeden Beklentiler	17
2.2. Sunum 1: "Uluslararası Mekanizmaları Nasıl Tanımlıyoruz ve Nasıl Etkili Kullanırız?" Albena Koycheva, Bulgaristan Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Enstitüsü	19
2.2.1 Uluslararası ve Bölgesel Sözleşmelerin Karşılaştırılması	21
2.2.2 Gölge Raporlar (Grevio, Avrupa Sosyal Şartı, CEDAW)	24
2.3. Vaka İncelemesi - Albena Koycheva, CEDAW/C/52/D/32/2011 Başvuru No: 32/2011 (Communication N. 32/2011 (28 Ağustos 2012))	29
3. ATÖLYE ÇALIŞMASI	39
3.1. Atölyeden Beklentiler	41
3.2. Sunum 2: "Uluslararası Sözleşmeler Kapsamında Kadının Doğurganlık Hakları ve Kadına Yönelik Şiddet" - Karolina Wieckiewicz, Polonya Aile Planlaması Enstitüsü	43
3.2.1. Üreme Hakları, BM ve CEDAW	46
3.2.2. Üreme Hakları ve AİHM	52
3.3. Vaka İncelemesi - Karolina Wieckiewicz, "P. ve S. versus Polonya (AİHM Başvuru Numarası: {57375/08})"	57
4. ULUSLARARASI MEKANİZMALARA BAŞVURU: PRATİK BİLGİLER	59
4.1. AİHM	61
4.2. BM SÖZLEŞMELERİ	63
4.2.1. CEDAW	66
4.2.2. CEDAW ve İhtiyari Protokol	67
4.3. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ	69
4.4. SORU VE CEVAP	69
5. KADINA YÖNELİK ŞİDDET ALANINDA TEMEL ULUSLARARASI İÇTİHATLAR	74

ÖNSÖZ

İlk basımı Ağustos 2016, ikincisi Temmuz 2017’de yapılan bu kitabı 2017’den bu yana uluslararası hukuk mevzuatındaki gelişmeler ve başvuru mekanizmalarına dair bilgileri de ekleyerek güncelledik.

Bu kitabı, uluslararası sözleşmelere karşı saldırıların arttığı bir dönemde, uluslararası hukuk mekanizmalarının kadınların güçlenmesi ve şiddetten uzak, bağımsız hayatlar kurabilmeleri için önemini bildiğimiz için yeniden basmaya karar verdik. Biz yayına hazırlarken ise 20 Mart 2021’de, Türkiye’nin bir gece yarısı cumhurbaşkanı kararı ile İstanbul Sözleşmesi’nden çekildiği açıklandı. İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmek, uluslararası zeminde kadına yönelik şiddetle mücadeleyle ilgili verilen sözden dönülmesinin yanı sıra erkek şiddetiyle mücadelede devletin yükümlülüklerini tanımama ve kadınları şiddete mahkûm etme anlamına gelmektedir. İstanbul Sözleşmesi’nden çekildikten hemen sonra CEDAW ve Lanzarote gibi diğer uluslararası sözleşmelere yöneltilen saldırıların da kadınların şiddetten uzak, eşit ve özgür bir hayat alternatifine karşı olduğunu biliyoruz. Kadınların mücadelesi yasal düzlemle sınırlı olmasa da sözleşme ve kanunlar haklarının güvencesidir. Ulusal yasaların uygulanmasında kadınların güvencesi olan uluslararası hukuk mekanizmalarına dair pratik bilgiler içeren bu kitabın özellikle saldırıların arttığı böyle bir dönemde okuyucusu kadınlara güç vermesi dileğiyle.

Mor Çatı Kolektifi

1. GİRİŞ

Mor Çatı tarafından 26-27 Şubat 2016 tarihlerinde düzenlenen “2010’larda Erkek Şiddetine Karşı Kadın Sığınakları ve Dayanışma Politikaları: Türkiye’den ve Dünyadan Deneyim Paylaşımları” adlı konferans, Türkiye ve Avrupa’da ev içi şiddet alanında çalışan kadınlar ve kadın örgütlerinin katılımı ile günümüzde kadın dayanışma merkezi ve sığınak politikaları konusunda içinde bulunduğumuz politik koşullar, iyi örneklerin paylaşımı, mekanizmaların geliştirilmesi konusunda önemli bir tartışma platformu oluşturdu. Mor Çatı, kadına yönelik erkek şiddetiyle mücadele birikimini bilgiye dönüştürmeyi ve paylaşmayı bu mücadelenin değişmez bir parçası olarak görmektedir. Bu nedenle, Mor Çatı’ya başvuran kadınların deneyimlerini, kamu kurumları ve yerel yönetimlerle kurulan ilişkileri, ulusal ve uluslararası alandaki kadın örgütleriyle yapılan buluşmaları mümkün olduğunca yazılı hale getirmeye çalışmaktadır. Şubat 2016’da gerçekleştirilen konferans, sadece deneyim paylaşımı değil, Türkiye’de faaliyet gösteren kadın örgütleri ile Avrupa’da bu alanda çalışan kadın örgütleri ve kadınlar arasında ilişki kurulması, sürdürülebilir iletişim kanallarının açılması ve farklı ülkelerde farklı örgütlenme modellerini duymak ve tartışmak için önemli bir araç oldu.

Bu konferansın bir ayağı olarak, avukatlara yönelik “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Uluslararası Mekanizmalar” adlı bir atölye gerçekleştirildi.

Atölyeye, Türkiye’de kadına yönelik şiddet alanında gerek bireysel, gerekse de çeşitli illerde bulunan kadın örgütlerinde gönüllü ve/veya profesyonel çalışan yirmi kadın avukat katıldı.

Farklı illerden ve deneyimlerden gelen kadın avukatların olduğu bu atölye çalışmasında, tüm katılımcıların ortaklaşabileceği, uluslararası mekanizmaların genel çerçevesi ve kullanımı ile ilgili bilginin belirli bir standart düzeyde eşitlenebileceği bir çalışmayı hedefledik. Atölyenin çıktısı olan **Pratik Bilgiler El Kitabı** da, avukatların takip ettikleri davalarda atıfta bulunabilecekleri uluslararası belgelere, içtihatlar (örnek davalara), uluslararası hukuk mekanizmalarının usul kurallarına dair pratik bilgilere kolaylıkla ulaşabilmeleri, böylelikle uluslararası hukuk mekanizmalarının kullanılmasının kolaylaştırılmasına katkıda bulunmak amacı ile hazırlandı.

Atölyeye Bulgaristan Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Enstitüsü’nden (Bulgaria Gender Research Foundation-BGRF)¹ başta Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve tavsiye kararları olmak üzere, uluslararası hukuk alanında stratejik dava planlaması konusunda uzman avukatlardan Albena Koycheva katıldı. Avukatlara yol gösterici nitelikteki temel dava örnekleri ışığında uluslararası hukuk başvuru mekanizmaları ve usullerine ilişkin bir sunum gerçekleştirdi. Sunumunda, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık alanında akdedilen uluslararası sözleşmelerin sınıflandırılması, bağlayıcılığı ve etkisine yer verdi. 1 Ağustos 2014 yılında yürürlüğe giren ve Türkiye’nin taraf olduğu Kadına Yönelik Şiddet ve Ev içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)² ile diğer uluslararası sözleşmeler arasında karşılaştırma ve değerlendirmeler de bu bölümde yer aldı.

1 Bulgaristan Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Vakfı: <http://bgrf.org/?lang=11>

2 Sözleşmenin orijinal adı “Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence” olsa da, resmi çeviride “Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” olarak çevrildi. Buna göre sözleşmenin adında bulunan “domestic” kelimesi resmi çeviride kısıtlı biçimde ele alınarak “ev içi” yerine “aile içi” olarak çevrilmiş oldu.

Atölyeye ayrıca Polonya Aile Planlaması Enstitüsü'nde özellikle kadınların doğurganlık hakları ile ilgili çalışan avukat Karolina Wieckiewicz katıldı; kadınların doğurganlık haklarına dair uluslararası hukuk koruması ve sağlık hakkı ile bağlantılı olarak kadına yönelik şiddet konusunda sunum gerçekleştirdi. Türkiye'de 2012 yılında kamusal alanda yüksek sesle tartışılan kürtaja dair söylemler ile kadınların doğurganlık haklarına karşı uygulanan kısıtlama politikaları ve halen mevcut fiili yasaklar, bu konunun uluslararası boyutu ve sağlık hakkının kapsamı da ele alındı.

Atölyede, katılımcıların ve sunum yapan avukatların karşılıklı deneyim paylaşımı, alandaki sorunlar, bu sorunların uluslararası çapta ortaklıkları üzerine tartışmalar yürütüldü.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede hukuk politikasının geliştirilmesi ile şiddet ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik uluslararası hukuk enstrümanları zamanla gelişim gösterdi. Bu enstrümanların çerçevesi sayılabilecek Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmelerinin yanı sıra, içeriğinde kadına yönelik şiddet konusunda spesifik bir düzenlemeye atıf bulunmamasına rağmen, yaşama hakkının korunması, kötü muamele ve işkence yasağı, ayrımcılık yasağı gibi hak kategorilerinin kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık alanında oluşan içtihatlar arasında yer alması ve son olarak bölgesel bir mekanizma kuran İstanbul Sözleşmesi, uluslararası belgeleri ve başvuru mekanizmalarını genişletti.

Uluslararası başvuru mekanizmaları kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık alanında çalışan avukatlara, uluslararası alanda stratejik dava takibi yapmanın alanlarını da açmaktadır. Atölye, "Neden Uluslararası Mekanizmalara İhtiyacımız Var?" tartışması ile başladı, stratejik dava takibi yapan avukatların uluslararası deneyimlerine dayanan sunumları ile devam etti. Uluslararası içtihat niteliğinde olan davalara ilişkin incelemeler yapıldıktan sonra kadın avukat ağlarına sahip olmanın önemini kabulü ile bu ağların oluşturulması ve sürekliliğinin sağlanması için yapılan önerilerle atölye çalışması sona erdi.

1.1. NEDEN ULUSLARARASI MEKANİZMALARA İHTİYACIMIZ VAR?

"Neden uluslararası mekanizmalara ihtiyaç duyuyoruz?" ve "Neden kadına yönelik şiddetin bu kadar yoğun olduğu bir ülkede, uluslararası mekanizmaları çok sık kullanmıyoruz?" soruları, Atölyeyi başlatan sorular oldu. Hızlı değişen mevzuat yapısı, kadına yönelik şiddet alanında çalışan kadın avukatların uluslararası mekanizmalar konusunda ortak dil oluşturmamış olması, yeterli bilgi kaynağının olmaması, bu kaynakların kullanılabilmesi, odaklı hukuk çalışmalarının yapılabileceği bir ağın mevcut olmaması, stratejik dava kurgulaması konusunda deneyim eksikliği ve farklı ülkelerdeki avukatlardan deneyim paylaşımına ihtiyaç duyulması gibi nedenler Atölye tartışmaları sırasında ortaya çıktı.

Özellikle 2000'li yıllarda Türkiye'de kadına yönelik şiddet alanındaki mevzuat yapısında etkili bir değişim süreci yaşandı. Sadece koruma kararı alma mekanizması olan 4320 Sayılı Yasadan³, kapsamlı bir şiddet yasası olma iddiası ile düzenlenen 6284 Sayılı Yasanın⁴ yürürlüğe girmesi, bu alanda on yıllardır hizmet veren birimlerin kapatılması ile yeni merkezi-idari yapıların kurulması ve yeni bir mevzuat oluşturulması gibi son yıllardaki hukuki gelişmelere baktığımızda çok hızlı bir değişim olduğunu görüyoruz.

3 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanun

4 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun

Bütün bunların yanı sıra, uluslararası sözleşmeleri uygulamak bir yana, varlığından habersiz olan hakim, savcı ve kolluk yapısı var. Bu noktada, uluslararası sözleşmelerin uygulanmasını sağlayacak yetkideki yargı organlarının kapasitelerinin geliştirilmesine ilişkin talep oluşturma gerekliliği, Atölyede sıklıkla dile getirilen bir konu oldu.

Böyle bir atmosferde, uluslararası sözleşmeler her ne kadar daima "devletin yükümlülüklerine uymuyor olması" üzerinden politik bir söylem olarak tartışma konusu yapılsa da, uluslararası sözleşmelerin hukuki araç olarak kullanılması konusunda az örnekler ile karşılaşılıyor. Kadına yönelik şiddetle mücadelede önemli kazanımlar yaratabilecek bu hukuki araçların iyi bilinmesi, görünürlüğünün artması, bu araçların kullanımında ortak dilin oluşturulması çok önemlidir.

Uluslararası hukuk mekanizmaları, sadece iç hukukta sorunu çözemediğimizde başvuracağımız mekanizmalardan ibaret değildir; aynı zamanda, iç hukuk düzenlemeleri olaylara uygulanırken referans alınması gereken çerçeve insan hakları belgeleridir.

2.ATÖLYE ÇALIŞMASI

2.1. TANIŞMA VE BEKLENTİLERİMİZ

Pınar Çetinkaya: Pınar Çetinkaya. Kadın Dayanışma Vakfı gönüllüsüyüm. Türk Kadınlar Birliği'nin de ücretli çalışanıyım. Ben avukat değilim aslında sosyal çalışmacıyım. Buraya sevgili Gizem'in refakatçisi olarak geldim. Bir taraftan da CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu üyesiyim. Biz KaosGL'den bir arkadaşımınla birlikte Birleşmiş Milletler'e giderek, CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu olarak bir özet rapor sunumu gerçekleştirdik⁵ ve orada soruları yanıtladık, Türkiye raportörüyle de bir görüşme yaptık. Sunum da güzel oldu. En çok soru Türkiye'ye yöneltildi. Raportörle görüşmemiz de başarılı oldu ve Türkiye'ye CEDAW Komitesi tarafından sorulan sorularda raportörle görüşmede söylediğimiz şeyler soru olarak döndü ve çok mutlu olduk gerçekten. Aynı zamanda Türk Kadınlar Birliği'nde İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye'de Yaygınlaştırılması Projesi'nde proje koordinatörlüğü yapıyorum. Özellikle uluslararası mekanizmaların kullanımı hakkında daha fazla bilgi edinmek ve elimden geldiğince katkı sunmak istiyorum.

Rozerin Seda Kıp: Merhaba, ben avukatım. Aynı zamanda Sosyal Politikalar Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Çalışmaları Derneği'nin de gönüllü avukatlığını yapıyorum. Kadın sığınakları kadar LGBT sığınaklarının çok önemli bir gereksinim olduğunu düşünmekteyiz. Aynı zamanda trans bireylerin sokakta, iş yerinde, okullarda, cezaevlerinde yaşadığı ayrımcılık ve nefret söylemleri karşısında deneyim ve bilgi paylaşabileceğimiz, gelecekte hepimiz için yararlanacağımızı umduğum bir Atölye olmasını bekliyorum. Bunun üzerinden de uluslararası mekanizmaların işletilebildiği deneyim aktarımı var ise bunun da paylaşılmasını çok değerli buluyorum.

Gizem Tanay Aksaç: Gizem ben, Engelli Kadın Derneği'nden. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi, engelli kadına yönelik şiddetle ilgili bu yıl bir yorum yayınlıyacaktı. Bununla ilgili komite, ülkelerden bilgi istedi. Biz de Engelli Kadın Derneği olarak oraya bir yorum gönderdik ve bu Birleşmiş Milletler'in sitesinde yayınlandı. Bu bağlamda da bu yıl Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'ne engelli kadın açısından bir gölge rapor hazırlığı içerisindeyiz.⁶ O yüzden uluslararası mekanizmaların kullanımında buranın da bize yol göstereceğini düşünüyorum. Bir nokta daha var: Her ne kadar hepimiz bu alanda çalışsak da çok yakınımızdaki insanlar bile bazen engelli bir kadın şiddet gördüğünde ne yapacağını bilemeyebiliyor. O anlamda da kendi özdeneyimlerimizi paylaşmak için buradayım.

Muhal İkikardeş: Ben Muhal İkikardeş. Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınma Evi Derneği'nde gönüllü avukatlık yapmaktayım. Bir kere çok hızlı değişen bir mevzuat yapımız var artık. Mevzuat yapısı takip edemeyen genç bir gönüllü avukat silsilesi var. Artı, uluslararası sözleşmeleri hiçbir şekilde uygulamayan hem bakanlık hem hakim, savcı ve kolluk yapımız var. Belki buradaki uluslararası uygulamalarda, çünkü sanıyorum meslektaşımız bir merkezden bahsetti, hem oradaki avukatlara verilen eğitimlerin bizlere de nasıl uygulanabileceğini dinlemek hem de uluslararası sözleşmeleri neden bir türlü yereldeki uygulamalara yerleştiremediğimizi konuşmak yönünde beklentilerim var.

5 Bahsi geçen özet rapor sunuma şu linkten İngilizce olarak ulaşabilirsiniz: [https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared Documents/TUR/INT_CEDAW_NGO_TUR_21871_E.pdf](https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/TUR/INT_CEDAW_NGO_TUR_21871_E.pdf)

6 Bahsi geçen gölge rapor Eylül 2018'de teslim edildi. Şu linkten İngilizce olarak ulaşabilirsiniz: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCRPD%2fICO%2fTUR%2f32006&Lang=en

Nilgün Değirmenci: İzmir'den Avukat Nilgün Değirmenci. Ben de özellikle uluslararası sözleşmelerin uygulanmasında avukatlar olarak bunu fazla gündeme getiremediğimizi düşünüyorum. Bireysel olarak belki bazılarımız gündeme getiriyordur, kendi davalarında kullanıyordur ama bunların Türkiye genelinde iç hukuk gibi uygulanması konusunda duyarlılık yaratılması gerekiyor. Nasıl duyarlılık yaratılacağı konusunda da bazı öngörülerin burada tartışılarak yaygınlaştırılması gerektiğini düşünüyorum.

Habibe Yılmaz Kayar: Merhaba, Habibe Yılmaz Kayar. Uluslararası mekanizmaların etkin kullanımı için başlangıç noktası doğru ve konuyla ilgili çalışılacak olayın, ihlalin seçimi ile stratejik bir dava planlaması önemli. Daha birinci kademedeki uluslararası sözleşmelerin yaşayan sözleşmeler haline getirilmesi ve ileri sürülmesi, eğer bunlarda bir eksiklik olur ise uluslararası sözleşmelerin aktif olarak bizim lehimize bir şeyler vadedmesi çok güç. Bu nedenle daha birinci basamakta uzmanlaşmış bir kadroyla ve çok üst düzey bir duyarlılıkla işe başlamak gerektiğini düşünüyorum. Uluslararası mekanizmalara keşke gitmek zorunda kalmayacak, eğer ulusal mekanizmaları etkili kullanabilirsek buna ihtiyacımız olmaz. Bizim uluslararası mekanizmalara başvurarak heyecan duyma gibi bir beklentimiz yok. Problemi çözemediğimizde, başarısız olduğumuzda uluslararası mekanizmalara başvuruyoruz. O nedenle içeride problemi çözebilmek daha ekonomik ve daha sonuç alıcı bir şey. Bu nedenle benim önerim iyi bir hazırlık, iyi bir planlama, iç mekanizmada uluslararası sözleşmeleri kendi iç hukukumuzun üstünde algılayarak hukuki metin olarak yaşamasını sağlamak. En önemlisi, şimdi artık uluslararası mekanizmalara gitmeye bir ara istasyon niteliği gösteren Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru olanağı. Dün onun bir toplantısında idim ve hakikaten kötü örnekler olduğu gibi heyecan verici, iyi örnekler de tanık olduk. Bu yolu açarak hem süreyi kısaltmak hem de hepimize iyi gelecek "meydan okuma kararlarını" almak mümkün. Diğer yandan bu aşamalarda eğer başarı sağlayamıyorsa uluslararası mahkemelere tabii ki başvurmamız gerek. Fakat burada çok ciddi bir sorunumuz var: Türkiye'deki avukatların dil sorunu ve sonrasında sürecin çok uzun sürmesi nedeniyle başvuruyu takip etme/devam ettirme sorunu var. Bu yüzden danışanın doğru seçilmesi, başvuru-cunun doğru seçilmesi bu anlamda önemli. Bekleyebilir bir danışan olması çok önemli. Benim bu toplantıdan beklentim, bu duyarlılıklarımızın artmasının yanı sıra uluslararası mekanizmalar, hatta Anayasa Mahkemesi nezdinde stratejik dava olabilecek vakaların planlandığı ve ilk aşamadan son aşamaya kadar planlanıp yürütüldüğü bir uzman ekibin veya projenin oluşturulması. Ben buradan böyle bir sonuçla çıkmayı çok heyecan verici bulurum.

Deniz Bayram (Moderatör): Atölyede hepimizin özellikle uluslararası sözleşmeler konusunda bilgi ve deneyimlerini belirli bir düzeyde odaklaştırabileceği, eşitleyebileceği bir çalışma yapmak istedik. Atölye çıktısı olacak rehber sonrasında orta ve uzun vadede yapılacak çalışmalarla, avukatlar arasında ağlar kurmak çok önemli diye düşünüyorum. Daha özellikle konular açısından, zamanımız da kısıtlı olduğu için, bütün vakalara, bütün davalara temel çatı olan değerler açısından, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık, kadına yönelik şiddet, cinsiyet temelli ayrımcılık, uluslararası sözleşmeler ve bunların nasıl kullanılabileceğine ilişkin daha çatı ve çerçeve, usuli bir süreç üzerine aslında bir değerlendirme ve bir fikir alışverişi bir karşılıklı bir deneyim paylaşımı toplantısı olarak kurguladık. Tabii tartışmalarla birlikte bu da ileriye gidecektir diye düşünüyorum. İlk sunum için sözü Bulgaristan Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Merkezi'nde ve uluslararası alanda aktif avukatlık yapan Albena Koycheva'ya bırakıyorum.

2.2. ULUSLARARASI MEKANİZMALARINI NASIL TANIMLIYORUZ VE NASIL ETKİLİ KULLANIRIZ?

SUNUM 1 - Albena Koycheva

Öncelikle herkese merhaba. Herkesin bu kadar aktif bir şekilde beklentilerini paylaşıyor olmasından dolayı çok mutluyum ve meslektaşlarımla beraber olmaktan her zaman mutluluk duyacağım. Çünkü biz, benzer deneyimlerimiz nedeniyle aslında aynı dili konuşuyoruz.

Saniyorum anayasanızda devletin taraf olduğu uluslararası belgelerin ulusal olanlar kadar önemli olduğunu söyleyen bir madde var. Buna göre ulusal bir madde ile uluslararası bir madde arasında herhangi bir uyumsuzluk olduğunda uluslararası olan esas alınmalıdır. Peki, aynı hüküm/madde Bulgaristan anayasasında da var ancak hakimler ne kadar uyguluyor? Bu maddeyi biliyorlar, anayasayı okudular tabii. Mesele neden bu önemli hükme uymakta isteksiz olduklarıdır.

En önemli sebeplerden biri, uluslararası hükümlere aşına olmamaları ve uygulamanın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi'nin önüne geçmesidir. Bu, sadece Türkiye'de ya da Bulgaristan'da olan bir süreç değil. Birçok ülkede çalışmakta olan avukatların/hukukçuların deneyimlediği, yön verdiği ve maalesef yavaş işleyen bir süreçtir. Avukatlar olarak hakimlerle, müvekkillerle, tanıklarla yüz yüze iletişim kuruyorsunuz. Siz mesafeyi kısaltacak imkana sahipsiniz. Sizler diğer avukatlarla, hakimlerle, yetkili kişilerle hukuk terminolojisiyle konuşabilen avukatlarınsınız, hukuk uzmanlarınsınız. Bu yüzden sizin rolünüz öncelikli. Size gelen bir davada müvekkilinizin insan haklarının ihlal edildiğini düşündüğünüz zaman bu rol daha çok önem arz eder. Her zaman için insan hakları ihlalleri ile ilgili argüman geliştirmek ve bulduğunuz ilk fırsatta bunları yazılı ifade etmekte fayda var.

Bir davaya başlarken, ilk duruşmada olayı uluslararası boyuta taşımayı düşünmeyebilirsiniz, bu karar daha sonraki bir aşamada alınabilir. Kararı alan siz de olmayabilirsiniz, bir meslektaşınız davaya devam edecek olabilir ya da müvekkiliniz fikir değiştirebilir; her halukarda en başta insan hakları ihlaline ilişkin argümanlarla otoriteleri uyarmanız elzemdir.

Niye böyle söylüyorum? Mesela size AİHM'den bir örnek vereceğim. Devletin -sözde tedbir alması zorunluluğu nedeniyle - Kontrova v. Slovakia kararında karşımıza çıkan anlaşmazlıkları bilirsiniz⁷ - devlet yetkililerinin, ev içi şiddete maruz kalması muhtemel veya bu şiddetten kurtulmuş kadınları korumak için kullanmaya başladıkları bir standart var. Devlet yetkililerinin, bir kadının hayatının belli bir kişi nedeniyle tehlike altında olduğunu bildikleri ya da biliyor olmaları gereken bir an/nokta vardır. Dolayısıyla kadın için en makul ve uygun olan desteği sağlamak, kadının hayatını kurtarabilecek önlemler almak zorundadır. Peki, yetkililerin bu durumu bildikleri ya da biliyor olmaları veya bununla ilgili bilgilendirilmeleri gereken bu an ne zamandır?

Herhangi bir devlet, kadına yönelik şiddet karşısında almadığı önlemleri açıklarken en çok "Biz bilmiyorduk. Nasıl bilebilirdik ki?" gibi savunmalar/argümanlarla karşımıza çıkıyor. Bu durum bir kez kağıt üzerine geçtiğinde devlet artık "Biz bilmiyorduk" diyemez. Bilmen gerekirdi. Eğer bildirilen durumu gidip incelemeyisen, o zaman bu senin suçun Sayın Devlet.

7 Kontrova v. Slovakia (AİHM Başvuru No:7510/04)

Burada ayrımcılıkla ilgili büyük bir beklenti olduğunu hissettim. AIHM nezdinde ev içi şiddet ya da kadına yönelik şiddet söz konusu olduğunda ayrımcılık, güçlü bir argüman. AIHM, bildiğiniz gibi çok, çok büyük bir içtihat veri tabanına sahip. Ancak şiddet kapsamında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AIHS) ayrımcılık yasağına ilişkin 14. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılan sadece iki ayrı karar var. İlki Nahide Opuz'un⁸ Türkiye'ye karşı açtığı dava, diğeri de dört yıl sonra Eremia'nın⁹ Moldova'ya karşı açtığı dava sonucunda verilen kararlar. Sadece iki, başka yok.¹⁰ Başka birçok dosyada avukatlar AIHS'in 14. maddesine de dayanarak AIHM'e başvuru yaptılar. Bu başvuruların bir kısmı kabul edildi, başarılı oldu, ancak AIHM ihlalleri 14. maddeden kurmadı. Eğer ayrımcılık yasağı maddesinde geçen cinsiyet ayrımcılığına ilişkin AIHM'e başvuru yaparsanız çok iyi hazırlanmak zorundasınız. Belki bazı meslektaşlarınızla birlikte çalışmalısınız ve bununla birlikte belki de bu alanda uzmanlaşmış bir sivil toplum kuruluşunu olaya dahil etmelisiniz.

Peki, Eremia ve Opuz davalarının özellikli farkı nedir? Fark şudur: Davada sadece kadının maruz kaldığı durum ile ilgili gerçeği göstermekle kalmadılar; veri tabanı, istatistikler sundular. Özellikle Opuz'un Türkiye'ye karşı AIHM başvurusu, kapsamlı veri ve istatistiklerle desteklenmişti. Özetle **"Tüm Türkiye'de değilse de en azından olayların meydana geldiği bölgede normal uygulama "bu", benzer durumdaki herhangi bir kadının başına aynı durum gelebilirdi, bu nedenle Türkiye cinsiyet ayrımcılığı yaparak kadının insan haklarını ihlal etmiştir"** argümanına dayanılmıştı. Her iki davanın diğer önemli bir özelliği ise başvuruların kapsamlı bilirkişi raporlarıyla desteklenmesiydi. AIHM nezdinde alınan bilirkişi raporları üçüncü kişi müdahil konumundadır. Bilirkişi raporları, müdahillikler, üçüncü kişi raporları (özel mütalaalar) AIHM başvuruları için çok çok faydalı. AIHM gerekli gördüğünde üçüncü kişi pozisyonundaki insan haklarına dair çalışma yapan kuruluşları duruşmaya da çağırabilmektedir. Uluslararası mekanizmaların bir karşılaştırmasını yapmak, bir taslak çizmek için burada biraz durmak ve sizinle bu mekanizmaların nasıl kullanılabileceğini tartışmak istiyorum.

Katılımcı: AIHM nezdinde üçüncü kişi olabilecek kuruluşları biraz açar mısınız?

Albena: AIHS'in 36/2 maddesi: **"Mahkeme başkanı, adaletin gereği gibi yerine getirilmesi amacıyla, davaya taraf olmayan herhangi bir Yüksek Sözleşmeciler Taraf'ı ya da başvuru dışında davayla ilgili her kişiyi yazılı görüş sunmaya veya duruşmalara katılmaya davet edebilir."** şeklinde bir düzenleme içeriyor. İnsan hakları ve ihlalleri üzerine uzmanlaşmış, araştırma ve analizle iştigal eden bazı uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları var. Her kuruluş bilirkişi olarak rapor (brief) hazırlayıp sunamaz, sadece bir grup uzman kuruluş yapabilir. Dolayısıyla AIHM her kuruluşu değil objektif verilerine güvenilir uzmanlaşmış kuruluşları dinleyebilir, onların raporlarına itibar edebilir. Bu raporlar, kapsamlı çok sayfalı, bütünlüklüdür. Dava mahkeme huzurunda açılınca, üçüncü kişi -Türkiye aleyhine açılan Opuz davasında üçüncü kişi "Interights" gibi raporunu teslim eder ve **"Biz de uzmanlığımıza ve araştırmalarımıza dayanarak destekliyoruz."** diyebilir. Üçüncü kişiler Opuz'un avukatı ya da tarafı değildir, onlar bağımsızdır.

8 Opuz v. Türkiye, [AIHM Başvuru No: 33401/09.06.2009.]

9 Eremia v. Moldova Cumhuriyeti, [AIHM Başvuru No 3564/11, 28.05.2013.]

10 Bu atölyenin yapılmasından kısa bir süre sonra, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın da sosyal inceleme raporu sunduğu M.G. v. Türkiye [AIHM Başvuru No. 646/10, 22.03.2016] dosyasında AIHS md. 3 ve md.14 ihlali kararı verilmiştir.

Biz AİHM'e başvuru yaptığımızda, açıklamasını yaptığımız nedenlerden dolayı üçüncü kişiden yazılı görüş, mütalaa alınması için Yüce Divan'dan talepte bulunuyoruz. Türkiye aleyhine açılan Opuz davasında verilen karar sadece karar değil, bence bir ders kitabıydı. Opuz davasında bilirkişi raporunu INTERIGHTS isimli kuruluş hazırlamış ve sunmuştu, ne yazık ki bu kuruluş artık yok. Ancak bu tür bilirkişi raporlarını sunabilecek başka kuruluşlar var.¹¹ INTERIGHTS, Opuz davasında sözlü beyanda bulunmak üzere mahkemeye çağrıldı. Mahkemeye özetle "devletin yükümlülükleri sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde değil, aynı zamanda Amerikan İnsan Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (ICCPR) yer alır. Davalı Türkiye, sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne değil, CEDAW ve BM sözleşmelerine de taraf bir devlettir. Davalı Türkiye, diğer uluslararası belgelerdeki başkaca yükümlülüklerini de ihlal etti. Bu nedenle yargılamanın diğer uluslararası sözleşmeler ve mahkeme kararlarına uygun olarak yapılması gerekir" dediler. Ve mahkeme bu bilirkişi raporuna uygun olarak bütün savunmayı kabul etti ve yargılamaya dahil etti. İşte bu yüzden bu raporlar çok mühim!

Opuz kararında Mahkeme iki şeyi ilk defa belirtti:

Ev içi şiddet bir insan hakları ihlalidir.

Kadınların maruz kaldığı ev içi şiddet cinsiyet temellidir ve cinsiyet temelli olduğu için kadına karşı ayrımcılıktır.

İki kısa cümle. Böylesine önemli kararların çıkabilmesi için tıpkı Opuz davasını yürüten ve büyük bir çalışma yapan meslektaşlarımız gibi zamana, ortaklıklara, bağlantılara, analiz kaynaklarına ihtiyaç var. Bu yargılama sürecinin bir diğer önemli özelliği şuydu: AİHM, mağdur davadan çekilse dahi devletin polis ve savcıyı denetleme yükümlülüğünü tamamlayıp tamamlamadığını analiz etti. **"Mağdur yerel mahkemede şikayetinden vazgeçse dahi, devlet, polis ve savcılık işlemlerini denetleme yükümlülüğünü nereye kadar devam ettirmelidir?, Tehlike nasıl değerlendirilmeli/ölçülmelidir?"** gibi önemli sorularla mahkeme risk unsurlarının bir listesini yaparak bir değerlendirme yaptı. Sonucunda; **"Şunlar olduğunda yetkililer bunları dikkate almalı, mağdur şikayetini geri çekse dahi şu aşamaya kadar takip etmeli"** dedi.

AİHM kararlarında devletin neyi yapmadığı, ihlal ettiğine ilişkin tespitler devlete uyari niteliğindedir. **"İstanbul Sözleşmesi'ni imzaladın ve onayladın. Hukuki araçları uygulamak, yaşam hakkını korumak için ne yaptın?"** sorusunun cevabı AİHM nezdinde olumsuz olduğunda devlet sözleşmeye uymadığına ilişkin uyarılır. Bu durumda hükümet; ulusal mevzuatı, uygulamayı, her şeyi sözleşmeye uygun olarak düzenlemek durumundadır. Uluslararası mahkemeler, mekanizmalar sonuçlarla ilgilenir; örneğin hayatın kısaltılmasıyla ilgilenir. AİHS'in 2. maddesi "Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur" der. Yaşam hakkı, devletin takdir yetkisini sınırlar.

2.2.1 ULUSLARARASI VE BÖLGESEL SÖZLEŞMELERİN KARŞILAŞTIRMASI

Şimdi size uluslararası ve bölgesel araçları nasıl kullanacağınızı göstermek için bir tablo oluşturmak istiyorum. Size ne tür uluslararası kuruluşlara başvurulabileceğine dair örnekler vermek istiyorum.

11 Örneğin, Equal Rights Trust isimli kurum üçüncü taraf uzman görüşü vermektedir.

Uluslararası Hukuk (jurisprudence)	Gözlem ve Raporlama Prosedürü	Ad Hoc (özel amaçlı) Şikayet Prosedürü
AİHM	İstanbul Sözleşmesi (GREVIO)	Birleşmiş Milletler Özel Raportörleri
CEDAW	CEDAW Gölge Raporlaması	
CEDAW İhtiyari Protokol	Avrupa Sosyal Şartı	
İnsan Hakları Komitesi		
Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC) ve ICCPR İhtiyari Protokolleri		

Uluslararası çapta bir şey yapmak istediğinizde amacınıza göre farklı uluslararası araçlar var. Bireysel bir davanızda bireysel bir karar almak ve aslında müvekkilinizin davasına atıfta bulunmak istiyorsanız o zaman bölgesel çapta en iyi yer AİHM olur. AİHM, Avrupa çapındaki tek uluslararası mahkemedir. Sadece Avrupa için kurulan bir mahkeme olduğu için bölgesel bir mahkeme olarak ifade ediliyor. Bir diğeri, CEDAW ek ihtiyari Protokol'e dayanarak **CEDAW Komitesi'ne** başvuru. Bir diğer ihtimal BM İnsan Hakları Komitesi, çünkü İnsan Hakları Komitesi devletin yükümlülüklerine ilişkin belgeler hazırladığı gibi aynı zamanda bireysel şikayetleri de dinliyor. Aynı şekilde, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokolü'ne dayanarak başvuru da mümkün. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yürürlükte olan iki ihtiyari protokol vardı ve yakın zamanda üçüncü ihtiyari protokol de düzenlendi. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin üçüncü ihtiyari protokolü size ilgili ülkeye karşı bireysel şikayette bulunma imkanı verir. Bulgaristan çocuklarla ilgili yasama ve yürütmenin ne kadar mükemmel olduğundan bahsediyor mesela ama şimdilik imzalamaya isteksiz. Eğer Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin üçüncü ek ihtiyari protokolünü imzaladı ve onayladıysa, bu ihtimali/imkanı değerlendirin¹².

AİHM tipik, sadece kendi kuralları olan uluslararası bir mahkeme. AİHM, bir karar verdiğinde o karar üç ay içerisinde uygulanmalı. Daha sonra bu karar yürürlüğe girer. Eğer üç aylık süre içerisinde karar uygulanmazsa, başvuru sahibi mağdura ödenecek tazminata faiz işlemektedir. Ayrıca karar uygulanmadığında, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi devletin kararı uygulayıp uygulamadığını denetler. Bu sebeple, Sözleşme'ye taraf devlet "Biz bunu uygulamayacağız, yürürlüğe koymayacağız." diyemez. Bu yasal bir araç.

Şimdi, bir de bildiğiniz bir kuruluş var; Birleşmiş Milletler (BM). Bu uluslararası kuruluş da sözleşmeler düzenler. Maalesef bu sözleşmeler, sadece Türkiye'de değil, hiçbir ülkede yeterince bilinmiyor. Çoğu ülkede CEDAW'dan ya da İnsan Hakları Komisyonu'ndan bahsettiğinizde ne olduğundan dahi emin değildir. BM bünyesine sayısız sözleşme aldı. Bazıları insan haklarıyla ilgili olan bu sözleşmeler, yürütme organlarına/kurullarına sahip. Her bir sözleşmeye bağlı yürütme organı mevcut. Bu organlar

12 Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin eki niteliğindeki "BM Çocuk Haklarına dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol"ü 24.09.2012 tarihinde imzalamış. Protokolün onaylanmasına ilişkin Kanun 3 Nisan 2017 tarih ve 30027 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış, 26 Mart 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

BM sözleşme organları olarak adlandırılırlar. BM'nin web sayfasında bu organları bulabilirsiniz. Her bir sözleşme organı, ilgili sözleşmenin uygulanmasından sorumludur. Bu sözleşme organları toplamda on taneler. Her birinin üç tane çok farklı ama birbirlerine paralel işlevleri vardır. Komitelerin ilk işlevi –bu sözleşme organlarının hepsine komite denir- ilgili sözleşmenin ilgili konusuna dair genel tavsiyeler ya da genel talimatlar düzenlemektir. Komiteler, tavsiye ve talimatlarla, ilgili sözleşmenin nasıl uygulanacağını açıklar. Bu sebeple komiteler, sözleşmenin nasıl uygulanacağına dair devlete detaylı yönerge sunuyormuş gibi çalışırlar. Komitelerin ikinci işlevi, ilgili sözleşmeye taraf devletleri, bu sözleşmeyi nasıl uyguladıklarına dair rapor sunmak üzere düzenli olarak davet etmektir. Bu, yaklaşık beş yılda bir sözleşmenin rutin olarak izlenmesini amaçlayan bir prosedürdür. Taraf devlet, komiteye bölümlerden oluşan bir rapor sunar: “Bu bölümde bunu, bunu yaptık; bu bölümde şu, şu var; bu bölümde bir takım zorluklar yaşadık, bir şey yapamadık, yapmaya çalışıyoruz.” vesaire. Bu raporlar resmi devlet raporlarıdır ve daha sonra BM'nin web sitesinde yayınlanır. Devletin rapor sunarken eğilimi genellikle olanı olduğundan farklı ve iyi göstermek olduğu için gölge raporlar hazırlamak çok önemli. Hemen hemen herkes gölge rapor hazırlayabilir ancak pratikte esasen sivil toplum kuruluşları gölge raporlar hazırlıyorlar. Mesela Bulgaristan hakkındaki raporu ele alalım, baştan aşağıya raporu okudum ve on tane yalan fark ettim. Bir gölge rapor yazıyorum ve diyorum ki “Bu, bu, bu doğru değil.” Güvendiğim bilgiyi referans göstererek ispatlıyorum. Sivil toplum kuruluşu gölge raporunu sunduğunda, komite, hem devletten hem de sivil toplum kuruluşundan birer temsilci heyetini açık toplantıya çağırır. Sonra devletin temsil kurulu üyelerine konuyla ilgili sonradan eklenen fazlaca soru sorarlar. Sivil toplum kuruluşları bu tartışmaya katılmazlar, onlar sadece birkaç dakikalık kısa ifadeler sunabilirler. İlgili komite, bu resmi rapordan, gölge rapordan, dinlemeden vs. sonra ilgili komite nihai gözlemini/yorumunu oluşturur. Bu nihai gözlemler/yorumlar devleti, hükümeti bağlar; bir dahaki izleme prosedürüne kadar devletin eksikliklerini gidererek sorumluluklarını yerine getiriyor olması gerekir. Bu izleme prosedürleri, yani açık oturumlar, videoya kaydedilmektedir, internette bulabilirsiniz. Mesela ülkenizin delegasyon/temsil kurulu üyesi ne diyor görebilirsiniz. Ulusal yetkililerin BM sözleşme organları huzurundaki konuşmalarını dinleyen biri çok ilginç bilgiler duyabilir. Öyle ki, içinde yaşadığınız ülkeyi tanıyamayabilirsiniz.

Komitelerin, ihtiyari protokole sahip olanlarının ayrıca üçüncü bir işlevi var. Bu komiteler, Anayasa Mahkemesi gibi bireysel şikayetleri de dinleyebilirler. Diyelim ki sözleşme koruması altındaki hakkımın ihlal edildiğini düşünüyorum. Ev içi şiddet ile ilgili bütün çözüm yollarını tükettim ama çare bulamadım ve cinsiyete dayalı ayrımcılık nedeniyle mağdur olduğumu düşünüyorum. Bu durumda BM'nin sözleşme organlarından biri olan CEDAW Komitesi'ne başvurabilirim. CEDAW'ın açılımı Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women'dır. Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Komite için de kısaca CEDAW'ı kullanıyoruz. (Committee on the Elimination of Discrimination Against Women) Şimdi, daha önce de belirttiğim gibi Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin üçüncü ek ihtiyari protokolü de bireysel şikayete imkan veriyor.

AİHM kararları ve yargılaması ile BM komitelerinin kararları arasındaki fark nedir? BM'nin dili çok nazik, kibar, diplomatik ve üst düzeydir. BM kararlarında her bir noktanın, virgülün, boşluğun ve her harfin ardında her zaman bir mesaj vardır. BM kararları hukuki açıdan bağlayıcı olduğu gibi aynı zamanda politiktir. Eğer devlet AİHM'de dava kaybederse, sadece dava kaybetmiş, para kaybetmiş olur hepsi bu. AİHM yargılamasında siyaset yoktur. Ama devlet BM nezdinde dava kaybederse bu ülke için büyük utançtır. Bir devlet aleyhine BM'nin insan haklarına ilişkin olumsuz değerlendirmeleri o devlet

için siyaseten itibar zedeleyicidir. BM sözleşme organlarıncı sunulan sonuçların bilgisi öylece dosyada kalmıyor. BM Genel Sekreterliği veya sözleşme organının sekreterliği tarafından Avrupa Konseyi'ne, AB'ye, uluslararası olarak her tarafa gidiyor. Bu sonuçlar herkese açık şekilde web sitesinde yayınlanıyor. Diyelim ki bir ülke bir kez CEDAW sözleşmesini ihmalinden suçlu bulundu, daha sonra herhangi biri AİHM'e benzer bir başvuru yaptığında daha önceki ihmale gönderme yapabilir ve şunu diyebilir: **"Benim ülkem sadece benim haklarımı ihlal etmedi, daha öncesinde uyarılmıştı. Komite şu, şu maddelerin ihlaline ilişkin karar verdi."**

Komite tarafından başvuru sahibine devletin makul bir tazminat ödemesine karar verilir ve (devlete) genel önlemler almaları tavsiye edilir. Bu tavsiye kararları bağlayıcı değil diye düşünmeyin; bunlar oldukça bağlayıcı. Çünkü bu tavsiye kararları siyasi kararlar. Burada devlete yapılan tavsiyelerden her zaman savunma oluşturabilirsiniz ve eğer devlet bu tavsiyelere uymamışsa, o zaman bu sizin aynı ya da başka bir kurul/organ önünde savunmanızı daha da kuvvetlendirir ve bir dahaki sefere sonuç daha ağır/keskin olur.

AİHM ve BM sözleşme organlarıyla ilgili söylemek istediğim birkaç söz daha var. AİHM, çok yavaş, BM sözleşme organları ise çok daha hızlı bir prosedüre sahip. AİHM münferit sonuçlarla müvekkilinizin menfaatleri için bir yargı yolu. BM sözleşme organları daha büyük insan toplulukları için başvurulabilir bir mekanizma. Örneğin, şiddete maruz kalan kadınlar, kırsalda yaşayan kadınlar için başvuru yapılabilir.

Şimdi izleme kurulları ve izleme prosedürleriyle devam edelim. Yeni bir uluslararası izleme mekanizması var: İstanbul Sözleşmesi'nin izlenmesi ve denetlenmesinden sorumlu olacak Uzmanlar Komitesi. (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence- GREVIO) Şu ana kadar hiçbir ülke GREVIO kapsamında incelenmedi¹³, ama sanıyorum BM sözleşme organları nezdindeki rapor prosedürlerinden çok da farklı bir prosedürü olmayacak.

İstanbul Sözleşmesi'ni bölüm bölüm inceleyerek milli hukuka uygun hale getirmek gerekmektedir. Ev içi şiddete maruz kalmış bir kadına destek sunamayan devletin sözleşmeye uygun olmayan mevzuatı varsa, en başta devlet bundan sorumlu olur. Teoride değil ama uygulamada, ne yazık ki şiddete maruz kalan kadının gördüğü şiddetin kendisinden ziyade, şiddete karşı direnir direnmediği esas alınıyor. Aslında esas yaklaşım, kadının şiddete karşı gösterdiği davranışın ne olduğu ile ilgilenmek değil, uygulanan şiddetin hiçbir koşulda kabul edilemez olduğuna ilişkin olmalıdır. Uygulamadaki vurgu, direnç olmamasında veya rızanın olmasında. Bu, İstanbul Sözleşmesi'nin en büyük ihlallerinden biridir. Bu sebeple yasalarda ne tür bir boşluk bulursanız gölge raporlara koyabilirsiniz.

2.2.2 İZLEME PROSEDÜRLERİ-Gölge Raporlar (GREVIO, Avrupa Sosyal Şartı ve CEDAW)

Gölge rapor, resmi devlet raporunu takip edecektir. Hiçbir ülkenin resmi devlet raporlarında kendi ihmalleri, ihlalleri olduğunu itiraf etmelerini beklemeyin. Her devlet

13 Atölye'nin yapıldığı dönemde hiçbir ülke incelenmemişken, 2020 yılına gelindiğinde Türkiye dahil olmak üzere 13 ülkenin değerlendirmesi tamamlanmış ve raporları yayımlanmıştır; 8 ülkenin ise değerlendirme süreci devam etmektedir. Tüm ülke değerlendirme raporlarına ve sivil toplum tarafından sunulan gölge raporlara İstanbul Sözleşmesi'nin Resmi web sayfasından ulaşılabilir.

kendisinin mükemmel, iyinin de iyisi olduğunu düşünür. İhmal ve ihlallerin tespit edilmesini, tartışılmasını buna yönelik gölge raporlar sunulmasını sadece sivil toplum kuruluşları ve sivil toplum örgütleri yapabilir. İstanbul Sözleşmesi'nin izleme ve denetleme organı olan GREVIO gölge raporlar için en yeni seçenek.

Gölge raporlar için diğer bir seçenek ise Avrupa Sosyal Şartı. AB'de Avrupa Sosyal Şartı'na istinaden Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne gölge raporlar sunabiliyoruz ancak bu süreç karmaşık olduğu için ve çok da başarılı olmadığı için sadece değinmekle yetineceğim.

En yararlı ve etkili izleme prosedürleri BM sözleşmelerine dayalı olanlardır. Kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık konusunda özellikle en etkili olan elbette ki CEDAW. Ülkelerin BM komitelerine raporlarını verecekleri tarihler önceden programlanarak yayınlanır ve böylelikle ülkenizin rapor vereceği tarihi, raporun incelemeye ne zaman alınacağını bilebilirsiniz. Böylece, alternatif rapor için bir iş planı hazırlayabilirsiniz. Başkaca gölge rapor hazırlayan başka bir sivil toplum kuruluşu var ise onlarla çalışabilirsiniz. Gölge rapor hazırlamak kolay bir iş değildir. Ancak aynı ülkeden iki başvuru, iki şikayet ya da daha fazlası gelirse, komite başka kaynaklardan gelen bu bilgileri daha da dikkate alır.

BM izleme organları oldukça güçlüdür, çünkü birçok davada sözleşme organları nihai izlenimlerini yazarlar ve devletlere uygulamalarını, tutumlarını değiştirmelerini tavsiye ederler. Daha önce belirttiğim gibi bu tavsiye kararları hükümetlere baskı oluşturur. Tablonun 3. bölümünde insan hakları ihlallerini bildirebileceğiniz diğer uluslararası kuruluşları görebilirsiniz. Ayrıca BM raportörünü kadına karşı şiddet, sebepleri ve sonuçları konusunda adres gösterebilirsiniz. Şu anki BM özel raportörü Dubravka Šimonović, aynı zamanda eski CEDAW üyelerinden biridir.

Ülkenizde sözleşme kapsamındaki kadın haklarını ihlal eden, münferit olmayan, sistematik zarar verici uygulamalar görüyorsanız, bu durumu BM özel raportörüne bildirebilirsiniz. CEDAW'ın 1. maddesi sözleşme kapsamındaki hakları tanımlar, ki o da 16. maddenin tanımıdır. Sözleşmenin en önemli maddeleri 1. maddeden 16. maddeye kadar olan bölümdür. Sözleşmenin diğer kısımları usule ilişkin düzenlemelerdir. Bu maddeler doğrultusunda yaşanan hak ihlallerini anlatarak bir bildirim yapabilirsiniz. Başka konularda çalışan BM raportörlerine de ilgili konularda aynı şekilde bildirim yapabilirsiniz. Burada durmak istiyorum. Eğer sorularınız varsa cevaplayabilirim.

Katılımcı: Özellikle uygulama kısmı benim için önemli. GREVIO'ya bireysel şikayetler yapılabiliyor mu? Bir de sözleşmeye taraf ülkelerden herhangi birini şikayet etmek mümkün mü? Örneğin, ben Türkiye'den ben başka bir ülkenin uygulamasını şikayet edebilir miyim? Şiddet mağduru herhangi bir kadın hakkında GREVIO'ya şikayet başvurusunda bulunabilir miyiz?

Habibe Yılmaz Kayar: Sunucumuz uluslararası başvuru olanaklarını sıraladı ve AIHM'i de işaret etti. Ben bir şeye işaret etmek istiyorum, AIHM esas hakkında karar vermeden önce acil durumlarda tedbir kararı verebilir. Bir çocuk için üç gün içerisinde böyle bir tedbir kararı aldık ve çocuğun hayatı değişti. Benzer şekilde tedbir talepleri Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nden de istenmesi mümkün. Yani yalnızca esasa yoğunlaşmak hataya yol açabilir. Kısa vadede esas hakkında ihlal ihtimali olan dosyalarda ve acil durumlarda bu tedbir işe yarayacaktır. Özellikle bahsedilen uzman raporları dikkate alınmıştır. Örneğin bizim dosyamızda babanın cinsel şiddet ihtimali vardı, uzmanın bu konuda raporu vardı ve mahkeme kararı reddetmişti. Bu durumda biz AIHM'e tedbir talebiyle başvuruda bulunduk ve hakikaten benim meslek hayatımın en anlamlı günlerinden biridir, bir çocuğun güvenliğinin bir saniye önce nasıl bir saniye sonra nasıl

olduğunu gördüm ve bu çalışmanın ne kadar kritik bir şey olduğunu daha derinden hissettirdim. Bunu eklemek istedim. Bu tedbir kararı başvurumuzdan itibaren üç gün içinde verildi, faksla başvurduk ve daha sonra dosyayı gönderdik. Acil bir durumdu. Kısa özeti şu: Koruma kararı aldık. İtiraza tabiydi. Karşı taraf itiraz etti. İtiraz kabul edildi ve kesin olarak koruma kararı kaldırıldı. Gidilecek hiçbir yasa yolu kalmamıştı, temyiz yolu da kapalıydı. O zaman 4320 sayılı yasa yürürlükteydi. Yapacak hiçbir şey yoktu. Babayla çocuk arasında kişisel ilişki kurma süresi gelmişti ve bir hafta gibi bir süre babanın yanında yatılı kalacaktı. Hakikaten vahim bir dosyaydı. Bunun için aklımıza mültecilerle ilgili tedbir kararının verilmesi örneği geldi ve bu başvuruyu yaptık. Üç gün içerisinde Türkçe dilinde faks yoluyla bize geri döndüler. Yani dil sorunu da burada bize engel olmadı. Bunu özellikle belirtmek istedim. AIHM'e başvurunun sonuçlanması, eğer tedbir kararı değil ise, oldukça uzun süre almaktadır ve artık bizim için sadece bir moral değeri içermektedir. Bu nedenle eğer işe yarayacaksa tedbir isteyelim. Örneğin AIHM'de beş senedir bekleyen dosyalarım var ve artık kararlar "Evet hak ihlali oldu, şu kadar para verelim"e dönüşüyor, neticede hükümetlerin gerekli tedbirleri zamanında almasını ne yazık ki sağlamıyor. O nedenle uluslararası başvurular her zaman derdimizin dermanı da değil. Acil yapılacak ihtiyaçları karşılamıyor. Bunları eklemek istedim.

Deniz Bayram: Buna dair bir yorumda bulunmak istiyorum. Tedbir kararlarının da aslında kabul edilebilirlik koşulları var. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, geçmiş yıllarda daha fazla tedbir kararı verebiliyordu, ancak şimdi aşırı iş yükünden dolayı başvurulabilirlik/kabul edilebilirlik kriterlerini oldukça sıkılaştırdı. Şu anda esasa ilişkin başvuruların çoğunda tedbir kararı talep edilerek hızlı karar verilmesinin sağlanmaya çalışıldığına, yeni bir tür arkadan dolanma söz konusu olduğuna dikkat çekiliyor. Önümüzdeki süreçte nasıl olur bilemiyorum. Bu nedenle tedbir taleplerinin kabulü açısından prosedür o kadar kolay ve hızlı olmayabilir. Özellikle Türkiye'de ivediliği olan birçok konuda ulusal yargı mercilerden cevap alamadığımızı göz önünde bulundurarak, bu tip tedbir başvurularını daha fazla gündemimize almalıyız diye düşünüyorum.

Gizem Tanay Aksaç: Gölge raporlarla ilgili devlet çok fazla yalan söylüyor, özellikle de konseyin karşısında sivil toplumla karşı karşıya geldiğinde. Biz de Engelli Kadın Derneği olarak BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne gölge rapor hazırlayıp orada Türkiye ile karşı karşıya gelmiştik.¹⁴ Devlet, verdiği raporda şunu iddia ediyordu: Bütün engellilerin çalıştığını, hiçbir engellinin işsiz kalmadığını. Biz oraya devletin bilgi edinme başvurularımıza verdiği yanıtlarla gitmiştik. Buna göre kamuda en basitinden Adalet Bakanlığı'nda çalışması gereken engelli sayısı 1280'di ve fakat çalışan engelli sayısı sıfırdı ve orada Türkiye rezil oldu gerçekten. Bunun üzerine de ertesi yıl, yani 2010'da Cenevre'ye gitmiştik. 2011 yılından bu yana kamuda inanılmaz bir engelli istihdamı var Türkiye'de. Biz gölge raporların işe yarayacağını pek düşünmeden gitmiştik ama gerçekten gölge raporların çok işe yaradığını deneyimledik. Benim sorum şu: BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin altıncı maddesinde ve giriş bölümünde engelli kadına yönelik şiddete özel bir vurgu var; engelli kadınların çoklu olarak şiddete maruz kalabileceği, daha fazla şiddete maruz kalabileceği ve devletin bu konuda yükümlülüklerine ilişkin. Bu sözleşmenin de ihtiyari protokolü var ve sözleşme komitesine bireysel başvuru yapılabilir. Böyle bir durumda, BM sisteminde biz hem engelli hakları komitesine hem de mesela CEDAW'a başvurabilir miyiz? Yani aynı anda birkaç mekanizmayı kullanabilir miyiz? Teşekkürler.

14 Rapora şu linkten ulaşabilirsiniz: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCESCR%2fNGO%2fTUR%2f46%2f10198&Lang=en

Muhaf İkikardeş: Ben de şunu öğrenmek istiyorum: Güçlü bir ekiple ya da sivil toplum ile birlikte çalışarak başvuru yapmaktan bahsediyoruz. Biliyorsunuz her gün bir cinayet var, sayısız cinayet, sayısız şiddet olayı var. Peki bu komitelerin, kurulların, örneğin GREVİO, CEDAW ya da buna benzer kurulların örneğin basına yansıyan bazı olayları ihbar gibi kabul ederek izlemesi gibi bir durum söz konusu olabiliyor mu? Bu kurulların takip sistemini gölge raporlar ya da başka diğer itirazlar beklemeden karşı karşıya getirme imkanı oluyor mu? Teşekkür ederim.

Albena Koycheva: 'İstanbul Sözleşmesi kapsamında GREVİO'ya bireysel şikayet yapılabiliyor mu?' sorusunun cevabı: Hayır. Ancak davanızdaki gerçeği ortaya çıkarmak için yine de izleme prosedürünü kullanabilirsiniz ya da İstanbul Sözleşmesi'ne aykırılığını tespit ettiğiniz belirli bir uygulamayla ilgili örnekler gösterebilirsiniz. Bu münferit bir durum değildir ve öyle bile olsa, devletin sözleşmeyi uygulamaması için bir neden olamaz.

Evet, acil davalardaki uluslararası başvurularda geçici tedbir olanağı var ama maalesef çok sıkı kurallara tabi. Engelli Kadınlar Derneği'nden arkadaşımın yorumu çok hoşuma gitti. Evet, devlet genellikle yalan söylüyor ve devletin yalanlarını bu tür raporlamalarla ortaya çıkardığınızda olumlu gelişmeler yaşanabiliyor. Birden fazla mekanizmanın ayrı ayrı kullanımına gelince, örneğin CEDAW ve AİHM'e aynı anda aynı dava ve aynı müvekkil için başvuramazsınız. Ama bildiğim kadarıyla CEDAW'da süre kısıtlaması olmadığı için –süre AİHM'de 6 ay¹⁵ - AİHM'den olumsuz sonuç alırsanız ve hata yaptığınızı farkederseniz, durum çözülmemiş olduğundan aynı başvuruyu daha iyi hale getirip tekrar CEDAW'a başvurabilirsiniz. Şöyle bir yöntem izleyebilirsiniz; diyelim ki iki müvekkiliniz var, her ikisi de aynı/benzer ihlale uğramış olsun. Bunlardan biri için CEDAW'a diğeri için AİHM'e başvuru yapabilirsiniz. Biz Bulgaristan'da bunu yapmayı düşündük ama iki farklı başvuru hazırlayacak vaktimiz yoktu ve bu yüzden sadece AİHM'e başvuru yapabildik. Ancak, başvurumuz olumsuz sonuçlandı.

Büyük bir alkol firması, belirli bir süre ürünlerini yoğun cinsiyetçi kadın görselleri kullanarak pazarlamaya çalışıyordu. Caddelerdeki binalarda, reklam panolarında ve medyada cinsiyetçi reklamlar vardı ve biz de ayrımcılık iddiasıyla AİHM'de dava açtık. Aslında on üç kadın, dört farklı ayrımcılık türüne dayanarak şikayette bulunmuştu. Süreç şöyleydi: Bulgaristan'da "Ayrımcılıkla Mücadele Komisyonu" isimli bağımsız bir kamu kuruluşu var. Önce oraya başvurduk, bu kuruluş bir karar verilmesi konusunda süreci çok uzattı ve nihayetinde başvurumuzu reddetti. Bunun üzerine kararı temyiz edip yüksek mahkemeye gönderdik. Yerel yargılama süreci beş yıl sürdü. Bizim temel iddiamız, CEDAW Sözleşmesi'ne istinaden kadını olumsuz rollerle yansıtan, ayrımcılık içeren, tüm kalıplara karşı devletin özel ve sosyal hayata kadınların katılımı da dahil olmak üzere yükümlülükleri üzerine kuruluydu. Yüksek mahkeme; bu başvurumuzu olayın etik, psikolojik, sosyal vb. bir mesele olduğunu ancak yasal bir mesele olmadığını vurgulayarak reddetti.

Yüksek mahkeme, CEDAW ve ICCPR'a dair argümanlarımıza ise CEDAW'ın ve ICCPR'ın devleti bağladığı ancak mahkemeyi bağlamadığı yönünde emsalsiz bir açıklama yaptı. Bu hem CEDAW Komitesi'nin, hem de Bulgaristan ICCPR hakkında rapor sunarken İnsan Hakları Komitesi'nin öfkelenmesine yol açtı. Bu karar Cenevre'deki oturumdan üç gün önce çıkmıştı ve tabii ki internetten Bulgarca yayınlanmıştı. Yayınlandığı anda bu kararı Komite'ye sundum. Bulgarca dili altı AB dilinden biri değil ve Komite'ye

15 AİHS15 no.lu ek protokol yürürlüğe girdiğinde bu süre 4 ay olacaktır.

“Şu, şu problemlerimiz var, Bulgaristan’da yüksek mahkeme diyor ki uluslararası sözleşme devleti bağlar, mahkemeyi bağlamaz.” diye anlattım. Bulgaristan’a rapor veren ve Bulgarca bilmeyen İsveçli bir komite üyesi sadece dava esas numarası ve karar tarihinin altını çizerek Bulgaristan delegasyonunu yöneten bakana verdi ve **“Bu nedir, Bulgaristan’da yüksek mahkemenin “bunu, bunu, bunu” Bulgarca yazdığı doğru mu?”** diye sordu. Bunun inanılmaz büyük bir etkisi oldu. Bulgaristan’a geri döndüğümüzde söz konusu şirketin tüm reklamları kalkmıştı. Yasal olarak davayı kaybetmiştik ama pratikte kazanmıştık çünkü amacımız bu tür cinsiyetçi reklamları durdurmaktı. Bazen kaybettiğinizde kazanırsınız.

Kadına yönelik şiddet, kadın cinayetleri ve benzer durumlar gölge raporlarla izlenebilir. İki yöntem var, birincisi konuştuğumuz bireysel şikayet prosedürü. İkinci yöntem, sadece üç defa kullanılmış olsa da **“soruşturma prosedürü”**. Bu yöntem çok ilginç ve çok zor da değil, verdiğiniz bilginin doğruluğunu kanıtlamanız gerekiyor.

Bir ülkede Sözleşme’ye aykırı olarak ciddi şekilde sistematik olarak kadınların haklarının ihlal edildiğine ilişkin bilginiz var ise elinizden geldiği kadar kanıt sunarak soruşturma prosedürünün başlatılmasını isteyebilirsiniz. Komite, başvurunuzu uygun bulursa soruşturma prosedürü, yani o ülkede yaşananlara ilişkin araştırma başlatabiliyor. Soruşturma prosedürü, devletler için utanç kaynağıdır, bu nedenle herkese açık bir prosedür değildir. Şu ana kadar üç soruşturma prosedürü işletildi, bir tanesi yayınlandı. Hatırladığım kadarıyla bu soruşturma Meksika’da belirli bir dine ait çok sayıda kadının kaybolması ve sonrasında bu kadınların tecavüz edilmiş ve öldürülmüş halde bulunması ile ilgiliydi. Devlet yetkilileri 400-500 kadının öldürüldüğünü itiraf etti. Sivil toplum kuruluşları, bu sayının 4000-5000 arası olduğunu, çoğunun ortadan kaybolan ve sonra tecavüz edilmiş olarak bulunan genç kadınlar olduğunu iddia etti; ki bu da sistematik ve ciddi bir ihlal örneğiydi. Meksika çok eleştirel bir rapor aldı.

İkinci soruşturma prosedürü Filipinler’de doğum kontrol yöntemleriyle ilgili işletildi. Filipinler’de yerel otoriteler, devletin kendilerine ekstra yetki verdiğini varsayıp doğum kontrol ve korunma yöntemlerinin satın alınmasını yasakladı. Korunma yöntemlerine sahip olanlar onları kullanabilir ancak bu yöntemler satılamaz gibi bir durum oluştu.

Üçüncü ve en yakın tarihli soruşturma prosedürü ise Kanada’ya karşıydı. Kanada’nın, yerli kadınlara karşı başta yaşam hakkı olmak üzere bir çok hak ihlali gerçekleştirdiği tespit edildi ve Kanada derin bir siyasi utanç yaşadı. Çünkü Kanada, temelde yaşama karşı işlenmiş suçları araştırmak, failleri cezalandırmak ve bu ihlallere maruz kalanlara gerekli tazminatları vermek için hiçbir şey yapmamıştı.

Canan Arın: Bu soruşturma prosedürüne başvuranları bilgilendiriyorlar mı? Raporu resmen yayınlamıyorlar ama mesela bir kimsenin veya hükümet dışı bir kuruluşun, “Türkiye’de günde şu kadar kadın öldürülmektedir ve hükümet bununla ilgili hiçbir şey yapmamaktadır, özel bir araştırma istiyoruz.” şeklindeki bir başvuru yaptığını, bu başvuruya istinaden soruşturma prosedürü başlatıldığını varsayalım. Türk hükümetinin soruşturma esnasında çok ciddi ihmal tespit edilir ve rapor edilir ise, Türkiye hükümeti utanma duygusu olmamasına rağmen utanmasın diye rapor yayınlanmayacak mı?

Albena Koycheva: Sanırım başvuru sahibinin sonuçtan haberi olacaktır ancak soruşturma prosedürüne müdahil olmak daha zor olacaktır. Çünkü başvuruyu yapan kimse aslında prosedürdeki bir taraf değil, sadece bilgiyi aktaran taraf; soruşturma süreci ise devlet ve Komite’nin arasında. Komite’ye devletin sunamayacağı kaynaklar da dahil olmak üzere mümkün olduğu kadar çok istatistik, veri ve kanıt sunmalısınız. Başvuru sonrasında devlet cevap verir. Devletin söylediğine doğrudan, hemen inanmazlar.

Komite sunulan tüm verileri detaylıca araştırır, kontrol eder. Bunu da başvuruçunun kaynakları ile değil başka mekanizmalarla–genellikle araştırma odaklı çalışan sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla –sağlar. Aynı zamanda komite, ülke ziyareti yapabilir ancak bu, hükümetin komitenin davet edilmesine onay vermesini gerektirdiği için genellikle ülke ziyaretleri sorun olabilmektedir. Meksika sürecinde örneğin bu büyük sorun oldu. Çünkü Meksika CEDAW Komitesi’ni davet etmek istemedi ve üyeleri davet etmeyi kabul edene kadar uzun zaman geçti. Üyeler ülkeye geldiği zaman işler daha kolay ilerler; onları birçok farklı kaynağa ve bilgiye yönlendirebilirsiniz, soruşturma konusunu teyit edecek veya reddedecek birçok kişiyi ziyaret edebilirler. Galiba Filipinler’deki sivil toplum kuruluşu “şikayet” adı altında raporun sonucunu yayınlamıştı. Sekreterlik bütün başvuruları gizli tutsa da internette bulmak imkansız olmayabilir. Zira sivil toplum kuruluşları başarılarıyla gurur duyuyorlar ve internet sitelerinde İngilizce olarak raporlarını yayınlıyorlar.

2.3. ULUSLARARASI VAKA İNCELEMESİ

CEDAW/C/52/D/32/2011 Başvuru No: 32/2011 (Communication N. 32/2011 (28 Ağustos 2012))¹⁶

Deniz Bayram: Şu ana kadar özellikle teoride uluslararası mekanizmaların karşılaştırılması, başvuru araçları

ve örnekler üzerinde durduk. Bu bölümde ise, Albena CEDAW’da bizzat yürüttüğü dava üzerinden hem bir karar incelemesi yapacak hem de CEDAW’a başvuru konusundaki koşullara dair bir sunum gerçekleştirecek.

Albena Koycheva: Buradaki sunumum ya da deneyim paylaşımım, bireysel şikayet prosedürü uyarınca CEDAW Komitesi’ne nasıl başvurulacağı hakkındadır. Bulgaristan ya da daha somut olarak, Bulgaristan Cinsiyet Araştırma Vakfı bu konuda, bir tür üzgün lider konumundadır; bu da en yüksek kabul edilebilir vaka sayısına sahip olmamız, bunların esastan karara bağlanıp, ihlallerin de komite görüşüyle tespit edilmiş olmasından kaynaklıdır. Bulgaristan’da böyle üç vaka vardır ve bu vakalardan birinde, avukat bendim ve neler yaptığımı, aynı yoldan diğer iki vakadaki başvuru sahibini temsil eden meslektaşlarımda CEDAW Komitesi’nde neler yaptığı konusundaki deneyimlerimizi paylaşacağım. Bu vakalara “bildirim” adı verilmektedir; CEDAW Komitesi huzurundaki vakalar için kullanılan terim “bildirim”dir. İlk önce, cinsiyete dayalı ayrımcılığın devlet makamları ya da özel bir kişi tarafından yapıldığını gösteren uygun bir vakaya sahip olmanız gerekir. Çok kısa olarak, benim takip ettiğim vakadaki olguları kısaca anlatacağım:

Başvurumuz Gambiya’da yaşayan, Gambiya’da bir Bulgar vatandaşı ile evlenen, sonra da üçüncü çocuğunu doğuran bir Gambiyalı kadın hakkındaydı. Kocasını onunla Gambiya’da yaşamıyor ve ona destek olmuyordu. Adam, birkaç ay sonra, onu ve çocuğu Bulgaristan’a davet etti. Kadın, ailenin tekrar bir araya gelmesi ve normal bir aile gibi, karı-koca ve çocuk olarak normal bir hayat yaşamak üzere Bulgaristan’a geleceğini sandı. Gerçekte kadın, Bulgaristan’a geldiğinde, adamın gerçek amacının olağanüstü güzelliğinden yararlanmak olduğunu anladı. Bu arada müvekkilim olağanüstü güzellikte bir kadındır. Adam, kendisinden süt vermeyi kesmesini, çıplak şekilde film, fotoğraf

¹⁶ Bu vaka incelemesine konu başvuruya ilişkin bilgiler için bkz: <https://opcedaw.wordpress.com/2012/11/06/isatou-jallow-v-bulgaria/>

çektirmek vs. üzere fiziksel görünümünü düzeltmesini istemiş. Şiddet uygulayan adam bu film ve fotoğrafları satmak niyetindeydi ve bu noktada problemler başladı; en küçük kız çocuğu da cinsel istismara uğradı, sadece bir yaşındaydı. Hem kadın hem de adam, birkaç kez polis çağırılmışlar ve polis gelişlerinden ikisinde, kadına: “Çocuğunuzu da alın, kaçın.” demiş. Sorun şurada ki, kadın Gambiyalı ve hiç dil bilmiyor; biraz İngilizce biliyor, Bulgarca bilmiyor, işi yok, Bulgaristan’da tamamen yalnız. Gidecek bir yeri yok ve devlet kurumları, sivil toplum örgütleri vs. bakımından nereden yardım alabileceğini bilmiyor. Polisin kendisine bütün söyleyebildiği ise: “Çocuğunuzu da alın ve kendinizi kurtarın.” olmuş. Aylar geçmiş, polis tekrar eve çağırıldığında, kadın bir süreliğine bir kriz merkezine yerleşmiş; ama iki gün sonra kocası gelmiş ve “barışacaklarını, her şeyin düzeleceğini vs..” söylemiş. Kadın da eve dönmüş. Fakat bu sırada kendisinin bilmediği ancak kocasının verdiği belgeden öğrendiğimiz üzere, adam, bir koca ve baba olarak kendisinin yerine, bütün Bulgar kurumlarından kadının ve çocuğun bakımını üstlenmelerini istemiş; doğal olarak, her bir kurumdan ailesinden kendisinin sorumlu olduğu ve onlara kendisinin bakmakla yükümlü olduğu cevabını almış. Bundan sonra, şiddet uygulayan adam Bulgaristan Ev İçi Şiddete Karşı Kimsesizleri Koruma Kanunu’nu okumuş, yalanlarla dolu bir başvuru ha zırlamış. Kadını hastalıklarla dolu uzak bir ülkeden gelme bir canavar gibi betimlemiş, hangi niyetle olduğuna artık siz karar verin. Ve adam “*Kadının, kendisini, annesini ve çocuğu bıçakla öldürmekle, silah gibi kullanacağı başka aletlerle hepsini birden öldürmekle tehdit ettiğini.*” söylemiş. Bir yerlerden, belki internetten bir siyahi çocuğun resmini bulmuş, yüzü görülmeyen, sırtından fotoğraf çekilmiş Afrikalı bir çocuk. Hiç kimse, çocuğun erkek mi, kız mı olduğunu söyleyemez; sadece Afrikalı olduğu söylenebilir. Fotoğraftaki çocuğun sırtında yaralar var; adam mahkemeye vesair kurumlara yaptığı yazılı başvurularında: “*Bakın çocuğumuza neler yaptığı; ailemize ait evden onun atılmasını istiyorum. Onun, çocuğuma ve bana ulaşmamasını istiyorum; boşanana kadar, çocuğun geçici velayet hakkını istiyorum.*” demiş, bu kadar. Delil yok, şiddet kullandığına vs. vs. dair hiçbir ciddi delil yok. Çünkü sadece yalan söylemiyor, bazı doğru şeyler de söylüyordu; “*Yoksa iyi bir anne, çocuğa bakıyor vs. vs... Ama en büyük korkum beni öldürebileceği korkusudur.*” Ve mahkeme derhal kadına karşı bir koruma kararı çıkardı ve onu aile konutundan uzaklaştırdı; çocuğa ulaşmasını yasakladı. Duruşma tarihleri belirlendi, duruşmalar üç kez ertelendi; çünkü adam kanıt sunamıyordu, çünkü delil listesinde mahkeme huzuruna asla gelmeyen tanıklar göstermişti. Ayrıca adam kadının da bizzat mahkemede dinlenmesini istediğinden, bunun için de bir tercümanın atanması gerekiyordu. Asliye Mahkemesi nihai kararını verene kadar yedi ay geçti; adamın başvurusu reddedildi. Ancak Mahkeme, geçici koruma kararının, karar kesinleşinceye kadar devam edeceğine ilişkin bir karar da vererek ikinci büyük hatasını yaptı. Adam, abartısız üç cümleyle hükmü temyiz etti: “*Bu karardan memnun değilim. Kararı temyiz ediyorum, çünkü mahkeme çok ihlaller yaptı*” dedi ve her şey durdu. Bu temyiz başvurusunun, uygun olmayan veya bilgisiz bir şekilde yapılmasının bir önemi yoktur; bu yine de bir temyiz başvurusudur ve geçici koruma kararını geçerli kılar. Bundan sonraki süreç, istinaf mahkemesinin iki yıl temyiz incelemesi yapması, duruşma tarihi belirlenmesi, davanın dinlenmesi ve asliye mahkemesinin kararının onanması şeklinde yürüyecekti; yani nereden baksanız anne ve çocuğu tekrar bir araya getirmek için dört yıl kadar beklemeniz gerektiği anlamına geliyordu. Biz o zamana kadar beklemedik, paralel olarak devam eden boşanma davasına bağlı olarak kocayla pazarlık ettik. İhtiyaç duyduğumuz tek şey, çocuğun nafakasının çok düşük olup olmamasına bakmaksızın, çocuğun annesi ile birlikte olmasıydı. Başka şartları bu suçlu ile pazarlık edip etmememizin bir önemi yoktu, çünkü çocuk babanın yanındaydı ve çocuğa bakan kendisi değildi; çocuğu bilinmedik bir aileye bırakmıştı ve biz de çocuğa neler oldu diye çok endişeleniyorduk. İlk amacımız bu çocuğu annesine kavuşturmaktı. Bir başka sorun aynı sırada ortaya çıktı: Kadın bir göç-

men değildi. Bulgaristan'a yasal bir şekilde, bir Bulgar vatandaşının karısı ve bir Bulgar vatandaşının annesi olarak gelmişti; ancak ilk iki yıl, geçici ikamet iznini kaybetmemek için, her altı ayda bir o zaman evli olduğu kocasının bir beyanda bulunması gerekiyordu. O sırada evliydi ve adam ona bakmakla yükümlüydü. Tabii ki adama güvenemedik ve dava, istinaf mahkemesi huzurunda beklerken, Gambiya'ya geri gönderilme ve tekrar geri dönememe, küçük kızıyla tüm bağlarını kaybetme tehlikesi vardı.

Gambiyalı kadın müvekkilimle, nasıl karşılaştım? Alışılmadık bir biçimde kadın, polis tarafından derhal evinden çıkarılıp bebeği de elinden alındıktan sonra ilk etapta geçici olarak bir Ortodoks rahip tarafından yönetilen sivil toplum kuruluşuna götürülmüş; birkaç günlüğüne korunaklı bir ev sağlanmış ama haftalarca ya da aylarca değil. Burası, evsiz kişilerin ya da toplumsal olarak koşulları kötü konumda fakir kişilerin, ciddi sorunları olan kişilerin başlarını sokacakları bir çatı ve yemek bulabilecekleri bir yer. Burada yüzlerce insan yaşadığını düşünüyorum. Bir gün, Katolik sivil toplum kuruluşundan bir kadın buraya gelerek, başış olarak birkaç mobilya getirmiş ve bu mobilyalar arasında, onarılması gereken, kırık bir bebek yatağı varmış. Müvekkilim, yatağı onarmayı teklif etmiş ve Afrikalı olduğu için, -oradaki tek Afrikalı ve o zamanlar fazla Afrikalı yoktu ülkemizde diğerlerinden tamamen farklıymış. Mobilyaları getiren kadın sormuş: "Kimsiniz? Nasıl buraya geldiniz ve hikayeniz nedir?" Müvekkilim hikayesini ona anlatmış ve yardımsever kadın "Size yardım edebileceğimi düşünüyorum" diyerek Sofya'ya geri dönmüş ve vakfımıza ulaşmış. Bana "Dava budur. Alabilir misiniz?" dediler. Böylece davayı aldım. Şans eseri, kocasının sahte başvurusuna karşı cevap verme mühleti içindeydik ve çok fazla gayret gösterdik. Ama yargı sistemi çok ağır işliyordu ve durumun aciliyetine rağmen yol alınamıyordu. Kadın, evinden mahkeme ve polis marifetiyle kovulmuştu ve suçluyla bebeği geri alabilmek için yapmak zorunda kaldığımız o korkunç görüşmelere kadar, kadının geçici ikamet iznini devam ettirmek için iki kez başvuru yapmak zorunda kaldık. Göçmen Dairesi ile anlaşmak gerekiyordu. İlk önce insani nedenlerle kadının ikamet iznini devam ettirdiler. İkinci kez ise tamamen uygun-suz bir sebep icat ederek devam ettirdiler; ama bu, ülkede kalabilmesi için gerekiyordu. Aksi takdirde Gambiya'ya geri gönderilecekti. Bu aşamadan sonra çocuğu, velayet hakkı ile diğer haklarını geri almak için başka nedenlerle daimi ikamet izni istenebilirdi. O dönemde hala istinaf mahkemesi kararını bekliyorduk ama CEDAW'a başvurmak için beklemedik.

Neden CEDAW'a önceden başvurduk? Çünkü resmi makamlar; polis, sosyal çalışmacılar ve savcılık, bu ailede neler olduğunu öğrenmişlerdi ve bunun ailevi bir mesele olduğunu, aile içinde çözülmesi gerektiğini, bunların bir suç olmadığını söylemişlerdi. Neticede bu olayın takibine son verdiler. Sonrasında çocuk kayboldu. Çocuğu aradık, polis: "Çocukla kişisel ilişkinin sınırlandırılmasına ilişkin karar var, çocuğu isteyemezsiniz, mahkemeye göre çocuğun babasının yanında olması gerekiyor." dedi. Domino taşı gibi bir şey adeta, bir kurum bir hata yapıyor; üstelik çok aptalca bir hata, bundan sonra diğer tüm kurumlar da düşünmeyi unutuyor; akıllarını kaybediyorlar; "Mahkeme bize bunu söyledi, biz de yapıyoruz" diyorlar. Kendi kafalarıyla düşünmek için gayret sarfet-seler yani mahkemenin neden böyle yaptığını bir düşünseler! Tabii ki yerine getirilmesi gereken bir emir var; ama olayı siz de biliyorsunuz, elinizde kanıt var, bir çaba gösterebilirsiniz; sürekli açıklama yapan, itiraz eden, başvuruda bulunan bir avukat var. Hiçbir şey olmuyor, sessizlik.

Böylece mahkeme, bütün resmi makamlar, polis, sosyal çalışmacılar, savcılık ve bazı işler yapan ancak sorunu çözemeyen Göçmen Dairesi'nin ihlallerini CEDAW başvurumuzda tartıştık. İstinaf mahkemesi de dahil herkes kadının korumasız olduğunu

ve her bakımdan son derece hassas durumunu tamamen göz ardı ediyordu. Çocuğun durumu da son derece hassastı; çünkü hayatta kalmak için başka bir olanağı, kaynağı yoktu ve yine de sanki bunu hak eden kişiymiş gibi yok sayıldı.

Bu aşamada, CEDAW Komitesi'ne nasıl başvuru yapılır, kabul edilebilirlik kriteri var mıdır? Aslında, burada AIHM gibi bir altı ay zaman sınırlaması yok; ama yine de esnek bir hukuk var, öyle bir olay olur ki senelerce bekleyemezsiniz. Ulusal makamlarda nihai işlemler bittikten sonra, 2-3 yıl içinde bir başvuruda bulunmanız beklenir. Bildiğim kadarıyla, başvurunuzu fiili öğrendiğiniz tarihten itibaren 5 yıl içinde yapmalısınız. CEDAW Komitesi'nde başvuru sahibinin birkaç aydan fazla beklediği ciddi bir başvuru bilmiyorum. Bu iyi bir başlangıç, çünkü çok uzun zaman geçerse işler değişebilir ya da "hukuki fayda" ortadan kalkabilir. AIHM'e başvurduğunuzda, mahkemenin internet sitesinde çok katı bir form vardır ve bu formdaki bütün boşlukları doldurmak zorundasınızdır. Çok detaylı talimatlar vardır, sözleşmenin dillerini bilmek ve bütün bu talimatlara uymak gereklidir.

CEDAW çok daha esnektir ve önemli olan sözleşmenin hangi maddelerinin ihlal edildiğini bulmaktır. Bundan sonra davadaki olayları kronolojik sıraya koymak ve bu olaylarda neler olduğunu dahil etmek gerekiyor. Resmi makamlar neler yapabiliirdi ve neler yapmadılar? Resmi makamlar, neleri yanlış yaptılar, neleri yapmalıydılar? Neleri yapabilirlerdi? Yetersiz, etkisiz bir şekilde yaptıkları nelerdir? Bunlar belirtildikten sonra, sonuç bölümünde Sözleşme'nin hangi maddesinin/maddelerinin ihlal edildiği belirtilmelidir. Yani genel olarak esasa ilişkin ihlal olayları, Sözleşme'nin ihlalini gösterir nitelikte olmalıdır. Başvurunuzu, tekrar başka bir şekilde düzenleyebilirsiniz, önemli olan makul ve kronolojik olmasıdır. Ayrıca davaya ilişkin sorunlar/ihlaller hakkında yazdığınızda, özellikle, iç hukuktaki yaptırımları ele almak, ulusal mevzuattaki ilgili belgeleri, kanun maddelerini göstermek faydalı olmaktadır. Ayrıca, görülmekte olan dava hakkında usule ilişkin ihlaller de varsa, usul kanununu da yine gerektiğinde açıklamak önemlidir; Komite bu konuda kısıtlama yapmaz. Örneğin, CEDAW Komitesi'nde Türkiye vatandaşı bir temsilci var ve usul kanununu bilebilir; ama Komite'de bir Bulgar temsilci olmadığı için Bulgaristan'ın ulusal mevzuatını açıklamamız gerekiyordu.

"Yerel makamlar Sözleşme'yi neden ve nasıl ihlal ettiler?" sorusunun cevabı dilekçenizde iyi işlenmelidir. Başvurunuzda, aynı ihlale ilişkin benzer-emsal örnekleri de açıklamanız önemlidir. CEDAW Komitesi'ne başvuru dilekçenizde sayfa sınırlaması yok, ancak yaklaşık 15-20, en fazla 25 sayfalık bir başvuru yeterlidir. Komite'nin çok uzun başvuruları okumak için gerçekten fazla zamanı yok ve var olan kanıtlardan ilerlemek zorundalar. Başvuruza temel şikayetinize ilişkin kanıtları eklemeniz çok önemlidir. Şikayette, ne talep ettiğinizi açıkça yazmalısınız. İlk olarak, "Saygıdeğer Komitenizin davalı hükümetin 'şu maddeyi, şu maddeyi, şu maddeyi' ihlal ettiğini tespit etmesini rica ediyorum" gibi... Mesela anlattığım olayda ilk olarak, **annenin çocuktan ayrılması, velayet sorumluluklarının ve velayet haklarının eşit olmayan bir biçimde uygulanması, müvekkilime cinsiyet temelinde ayrımcılık yapılması bakımından Bulgar hükümetinin CEDAW'ın 16. maddesini ihlal ettiğinin tespit edilmesini talep ettik.** Çünkü, olayın her adımında devlet kurumları, adamın her dediğine inandılar; kadının bütün ifadelerini sayısız ciddi delillerle kanıtlanmış olmasına rağmen göz ardı ettiler.

Oysa şiddet uygulayan kocanın/babanın ifadeleri hiçbir şekilde nesnel bir kanıtlarla desteklenmiş değildi; ilk başvuran şiddet uygulayan koca/baba oldu ve bu durum ne yazık ki onun avantajı oldu. Doğrusu, adam hiçbir zaman ifadelerini ispatlamadı ama devlet adamın ilk cevap dilekçesinden başlayan açık yalanlarına rağmen ona inanmaya devam etti. Adamın söylediklerinin yalan olduğunu, kanunu kötü amaçla kullanmak is-

tediğini kanıtlamak üzere kadın lehine karşı savlar yapıldı ve kanıtlar gösterildi. Kanun çok iyiydi ancak yanlış uygulandı. Ulusal yasa yollarının tüketilmesine gerek olmayan bu örneği vermem Gambiyalı kadının avukatı olduğum için değil. İstinaf mahkemesinin kararını beklemek faydasızdı, zira kadının bütün istediği çocuğunu geri almaktı, bunu da boşanma davasında gerçekleştirmesi gerekiyordu. Bebeğini boşanma davası sürerken aldı ve bu zaten çözülmesini istediği esas hedefiydi; böylece Komite'ye de istinaf mahkemesinin kararını beklemenin gereksiz olduğunu anlattım. Neler olacağı çok açıktı. Asliye mahkemesi kararının onanacağı gün gibi aşıkardı. Sorun şu ki; temyiz incelemesi çok yavaş ve gösterilen çaba da verimsiz. Bulgaristan'da istinaf mahkemesinin kanunen kararını 14 gün içinde vermesi gerekmektedir. Ama 14 ayda bu karar çıkmadı; burada çok ciddi bir ihlal söz konusudur. İşte bunun için CEDAW'ın 2. ve 5. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürdüm. Bu arada olay ne olursa olsun, CEDAW başvurularında genellikle 2. ve 5. maddeler, en sık ihlal edilen maddeler olarak ileri sürülmektedir, her zaman bu maddelerin ihlal edildiğine ilişkin bir iddiada bulunabilirsiniz. Çünkü bu anlattığım özellikli olayda, ihlali gerçek bir kişi yapıyor; CEDAW aynı zamanda gerçek bir kişinin kadının haklarını ihlal etmesinden de devleti sorumlu tutuyor. Bir devlet görevlisi olması şart da değil, ancak burada bahsettiğimiz gibi devlet görevlilerinin de büyük oranda ihlalleri oldu.

Böyle bir davayı en başından teknik olarak organize etmekte en önemli şey, müvekkilinizin daima yanınızda olmasıdır. Müvekkilimle yabancı bir dilde anlaşmaya çalışıyorduk ancak sürecin en başından sonuna kadar, bana tam yetki verdi; yetkisini-onayını hiç geri çekmedi. Eğer, herhangi bir nedenle CEDAW'a başvuru için bana yetki vermeseydi, onun rızası olmadan bunu yapamazdım. Müvekkilin rızası çok önemlidir. Bu arada yeri gelmişken CEDAW Komitesi'ne başvurmak için mutlaka kadın olmak da gerekmiyor. CEDAW Komitesi'nin içtihadında böyle bir dava var: Bir adam vatandaşlık konusunda CEDAW'a başvuru yapmıştı. Adam, Britanya vatandaşı bir anne ile İngiliz Uluslar Topluluğu (common wealth) vatandaşı bir babanın oğluydu ve doğduğu zamandaki kanun, sadece babanın Britanya vatandaşı olması halinde, çocuğun vatandaşlık alabileceğini söylüyordu. Bu adam mali külfet nedeniyle ulusal yasa yollarını tüketmemişti ve buna rağmen CEDAW'a başvurdu. Ancak Britanya hükümeti kapsamlı cevap dilekçesinde, hiçbir zaman cinsiyet ayrımcılığı söz konusu olmadığını iddia etti. Komite, adamın yasa yollarını tüketmemesi nedeniyle Britanya hükümetini haklı buldu. Adam CEDAW Komitesi'ne başvururken Büyük Britanya'da idari mahkemelerde temyiz hakkının kullanılmasının, avukatlık ücreti vs. çok pahalı olduğuna dayanmıştı, ancak yine de bu bir savunma olarak kabul edilmedi. Adam cinsiyete dayalı ayrımcılık mağduru olduğunu, çünkü Britanya vatandaşı bir annenin oğlu olmasına rağmen Britanya vatandaşı bir babanın oğlu olmadığı için vatandaşlık haklarından yararlanamadığını savunmuştu. Burada kadınlara karşı cinsiyet ayrımcılığının, erkekleri de nasıl etkileyebildiğini görüyoruz. Bu başvurucu, eğer ulusal yasa yollarını tüketmiş olsaydı, eminim başarılı olurdu; çünkü açıkladıkları gibi, Büyük Britanya CEDAW'ı imzaladığında, bu sorun vardı ancak daha sonra CEDAW'ı onaylamadan önce, bunu farkederek kanunu değiştirdiler ve bunun idari organın bir hatası olduğunu söylediler.¹⁷

Katılımcı: Albena, bunun hangi dosya olduğunu hatırlıyor musun?

Albena Koycheva: Bildirim 28 veya 38. Lütfen tekrar kontrol edin. Uluslararası mekanizmalara başvuru bakımından "kabul edilebilirlik" konusunda gerçekten uzman olmak istiyorsanız, özellikle kabul edilmeyen başvuruları incelemenizi öneririm. Kabul

17 J.S. v. U.K. kararı, No. 38/2012, CEDAW/C/53/D/38/2012 (27 Kasım 2012)

edilmeyen tüm dosyaları okuduğunuzda, başkalarının hatalarından çok fazla şey öğrenebilirsiniz. Başvuru, avukat veya bir temsilci tarafından yapılabilir.

Başvuru BM'nin altı dilinden birinde yapılmalıdır. İngilizce kullanılmasını özellikle tavsiye ederim. CEDAW, başvuruyu aldıktan sonra resmi gerekliliklere uyumlu olduğunu görürse hükümete gönderir. Hükümetin cevap verme süresi altı aydır. Hükümetin cevap dilekçesi size tebliğ edilir. Size en az üç aylık cevaba cevap süresi verilir, kanıtları toplamak ya da başka bir araştırma yapmak, savunmanızı düzenlemek için daha fazla vakte ihtiyaç duyarsanız bu sürenin uzatılmasını talep edebilirsiniz. Daima hükümetin söyledikleri üzerine yorum yaparsınız, taraflardan birinin bir şey sunması ve bunun size tebliğ edilmemesi mümkün değildir, bu asla olmaz. Daima evrakları geleneksel şekilde postayla gönderirler. Evrakların gönderilmesi için bir e-posta adresi de verebilirsiniz, e-posta adresinize de bu evrakları gönderirler ki bu oldukça kolaylık sağlar ama yine de evrakların fiziken postayla gelmesini de beklemeniz gerekir. Bu anlamda oldukça geleneksel yöntemleri var ama belki de bunun için bir sebebi vardır.

Ne talep etmeli? Asla makul bir tazminat talep etmeyi unutmamalısınız, mağdurlar için ayrıca özel çözümler de talep edebilirsiniz. Mağdura destek olabilmek için mümkün olan her tür sosyal desteğe özel erişim talep edilmelidir. Ayrıca genel tavsiye kararları da talep edebilirsiniz ki bu çok önemlidir. Benim takip ettiğim Gambiyalı kadının durumunda devlet hakkında ayrıca genel tavsiye kararları verildi.

CEDAW başvurumuzda, göçmen kadınlar için özel sığınaklar olmasını, kadına yönelik şiddet -özellikle de ev içi şiddet mağdurlarına yönelik diğer desteklerin sağlanmasını, Bulgaristan'daki kadına yönelik şiddete ilişkin mevzuatın bir çok dile tercüme edilmesini talep ettim. "Göçmen" terimini genel bir terim olarak kullanıyorum. Benim dosyamdaki Gambiyalı kadın tam da bir göçmen sayılmaz, o zaman geçici ikametgahı olan ama aslında Bulgaristan uyruklu bir ailenin parçası konumundaydı. Müvekkilinizin ihtiyacı olan, onun talep edebileceği her şeyi başvurunuzda talep edin; izleme raporlarından, başkaca raporlanan olaylardan yararlanarak atıfta bulunun. Ülkeniz için tavsiyeleriniz varsa, bu tür izleme raporları savınızı daha güçlü hale getirir. CEDAW'a başvuru prosedürünün ilginç tarafı uygulanması değil, devletin tepkilerine nasıl yorum yapılması gerektiğidir. Devlet her zamanki gibi iddiaları inkar eder, ihlallere devam eder. Devletin yalanlarını sadece mevzuatın ilgili kısmını gösterip bu yasa yollarının, yaptırımların neden etkisiz olduğunu ve neden kullanılmadığını açıklayabilirsiniz. En kolay budur. Çünkü devlet, daima yasa yollarının tüketilmediğini iddia eder, "Şu yapılabilirdi, bu yapılabilirdi, avukat bilmiyordu, vs. vs.." şeklinde cevaplar verirler. Devletin cevaplarına kelime kelime atıfta bulunulmalıdır ve doğru olmayan her ne ise neden doğru olmadığı açıklanmalıdır.

Ayrıca çok uzun olmayan yasa metinlerini aynen sunabilirsiniz, dilerseniz özet olarak da sunabilirsiniz. Tabii bu yasaların tercüme edilmesine ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Benim önerim İngilizce kullanmaktır, çünkü CEDAW Komitesi'nde çoğu üyenin konuştuğu dil bu. İngilizce değilse o zaman Fransızca ya da diğer BM dilleri kullanılabilir. Hiç kimse Arapça, Çince, İspanyolca, Rusça anlamaz. Temel olarak çalışma dili İngilizce, çünkü sekreterliğin tercüme için çok fazla kaynağı yok, o yüzden sekreterliğin sizden daha iyi bir iş çıkaracağına güvenmeyin.

Bireysel şikayet için Komite'nin bir web sitesi var, web sitesinden başvuru usulü çok katı değil, kolay kullanılıyor. Ekli belgelerin bir listesini yapmayı unutmayın, hangi belgenin kaç sayfa olduğunu belirtmeyi unutmayın. Örneğin, "tıbbi sertifika bir sayfa, mahkeme kararı beş sayfa" gibi. Böylece hiçbir şey kaybolmaz. Tüm dosyayı taramak ve postada bir sorun olması olasılığına karşı elektronik bir sürümüne sahip olmak iyi bir

seçim olur. Örneğin benim dosyamda İsviçre posta servisi bir hata yaptı ve gönderdiğim paket İsviçre’de uzun bir yolculuk yaptı. Adı “frau” yani “kadın” ile başlayan tüm yerleri gezdi, ta ki ben sekreterlikle iletişime geçip onlara: “Bakin, bende bu numara var. Kontrol edip bu paketi alın” diyene kadar. Onlar da bunu yaptı. Başka bir yerde buldular ve geri aldılar. Yani her şey olabiliyor, masanızdan çıkan her şeyin elektronik kopyasını alın; çünkü dosyanız, hedefe ulaşabilir ancak kayıp da olabilir. Sorulara geçelim.

Katılımcı: Albena, CEDAW başvurusu için iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiğini söyledi ancak kendi başvurusunda tüketmemiş çünkü etkisiz olduğunu düşünmüş başvuru sürecinin. Bu etkisizliği CEDAW’a nasıl kanıtlamak gerekiyor

Perihan Meşeli: Bu vakada iç hukuk yolları da tüketilmediği için Bulgaristan yerel mahkemeleri ya da temyiz mahkemesi CEDAW süreci devam ederken bir karar vermiş miydi ve bunun uygulaması nasıl oldu sonrasında?

Albena Koycheva: Evet, biz CEDAW’a başvurduğumuzda iç hukuk yolları tükenmemişti. Başvuruda neden ev içi şiddet dosyasındaki nihai kararı beklemediğimizi açıklamıştık. Beklemenin kendisi işe yaramazdı, zira sorunlar karara bağlanmış, zarar görülmemişti. Bulgaristan’da ev içi şiddet yasası, hızlı koruma, seri usul ve hızlı nihai karara ulaşma üzerine tasarlanmıştı ama fiilen standart usulden daha uzun süren bir usulümüz var ve bu uzun usul yüzünden fail ile müzakere etmemiz gerekmişti. Adamın temyiz başvurusu reddedilinceye kadar geçen sürede kendisiyle bir uzlaşmaya varmamız ve boşanma anlaşmasının koşullarını kabul ettirmemiz gerekmişti. Zira adam da temyiz başvurusunun reddedileceğinin farkındaydı.

O süreçte en büyük zarar anne ile çocuğun ayrılmış olmasıydı, kadının ilk önceliği de çocuğu almaktı. Ev İçi Şiddet Yasası kapsamında karar veren mahkemelere en öncelikli alınması gereken tedbirleri anlatmamıza rağmen yasa, amacına aykırı şekilde uygulanıyor ve bu yasa yolunu etkisiz kılıyor. Sıradan boşanma davası süreci, tüm süreçten beklemediğimiz sonucun en azından bir kısmını gerçekleştirdiği için işlevsiz nitelikteki Ev İçi Şiddet Yasası “olmasa daha iyi” olur desem yeridir. Bulgaristan’da ev içi şiddete ilişkin başvurulabilecek yasa yollarında üçüncü derece yüksek mahkeme yoktur. Yerel mahkemeler ve istinaf mahkemeleri vardır, bu yüzden Yargıtay’a gidemiyoruz.

Boşanma davalarında da yasa yolları aynı şekilde, Yargıtay’a gidemiyorsunuz. Sadece yerel mahkeme ve istinaf mahkemeleri yargılaması var, sonra iş bitiyor. Bahsettiğim olaydaki boşanma davasında istinaf mahkemesine bile gitmemize gerek kalmadı, çünkü bir anlaşma protokolümüz vardı. Kötü bir anlaşma protokolüydü ama yasalı. CEDAW, AİHM’in aksine yasal uzlaşmalar/anlaşmalar için özel destek sunmuyor ve bu bir sorun.

Diren Cevahir Şen: CEDAW’a başvururken potansiyel mağdurluk gibi bir başvuru gerçekleştirebilir miyiz? Örneğin Türkiye’de yakın tarihte Ermeni kadınlara yönelik sistemli bir saldırı süreci yaşadık. Bu da bir biçimiyle devam ediyor. Fakat iç hukuk yollarını tüketme noktasında sıkıntı yaşıyoruz, olayın mağdurları tehditlere maruz kalmamak için yasa yollarına başvurmayı reddediyor. Olayın mağdurlarının kendilerini tehdit altında hissetmeleri ve dolayısıyla iç hukuk yollarını kullanamamaları durumunda doğrudan doğruya CEDAW’a başvurmayı mümkün kılar mı?

Albena Koycheva: Potansiyel mağdurlar için yine de zararın halihazırda doğmuş olması gereklidir. Bir saldırı tehdidinin de doğmuş bir zarar olduğunu düşünüyorum. Eğer sorunuz, bu Ermeni kadın adına başvurabilmeniz mümkün olup olmadığı ise, bu kişilerin vekalet vermeleri gerekir. Vekalet olmadan bunu yapamazsınız ama bir sivil toplum kuruluşu olarak yapabilirsiniz. Eğer Mor Çatı gibi bu tür faaliyetlerde uzmanlaş-

miş bir sivil toplum kuruluşu iseniz ve vakıf senedinde kadınların haklarını korumak vs. şeyler kayıtlıysa, bunu yapabilirsiniz. Avusturya'daki iki sivil toplum kuruluşunun Fatma Yıldırım ve Şahide Gökçe'nin mirasçıları adına başvurdukları davaları¹⁸ çağrıştırdı bana. Ancak onların vekaletnameleri vardı, vekalet olmasa çok zor olurdu.

Katılımcı: CEDAW'a başvurduktan ne kadar sonra karar çıktı?

Albena Koycheva: İki yıldan kısa bir sürede karar çıktı. AİHM'e başvursaydık çok daha uzun bir süre beklemem gerekirdi. Temel olarak, Komite yalnızca yılda üç kez toplanarak çalışır. Dolayısıyla Komite sekreterliği üç ya da dört ayda bir etkindir, bu nedenle kayıt işlemleri aylar alabilir ama iki yıl içinde kesinlikle bir sonuca ulaşabilirsiniz.

Katılımcı: CEDAW'a başvuru sonucunda verilen kararı ve bu sonucun davaya etkisini öğrenmek istiyorum.

Albena Koycheva: CEDAW'ın verdiği kararın başlangıçtaki etkisi, tüm devlet yetkililerinin hiçbir şey olmamış, ne yapılması gerektiğini bilmiyormuş gibi davranmasıydı. Diğer ülkelere soruyorlardı ve diğer ülkeler de onlara konunun ne olduğunu bilmediklerini söylüyorlardı. Biz bu süreçte yazışmalara devam ederken bir sürü aptalca şey oluyordu. Sonuçta durumu CEDAW Komitesi'ne de yazdık ve "Bakın, yazışmalarımıza şu şu şu cevaplar verildi" dedik. Devletin cevaplarını tercüme ediyorduk, CEDAW'a gönderiyorduk. Böylece CEDAW Komitesi devlet makamlarına bazı nazik hatırlatmalarda bulunmuş oldu. Bir anda tazminat ödemeye bu şekilde karar verdiler. Elbette beklenen çok daha az miktarda tazminat ödediler ama yine de AB'nin en fakir ülkesi olan Bulgaristan'ın standartlarına göre makul miktarda bir paraydı. CEDAW'a giden üç davada başvuranların büyük kısmı verilen tazminatlardan memnundu. Müvekkilim verilen tazminattan son derece memnundu. Yaklaşık 4000 avro almıştı. Bu küçük bir miktar olsa da onun için oldukça fazlaydı. Bulgaristan'da yürüttüğümüz davalarda, panellerde, özellikle yargıçlarla ve kolluk çalışanlarıyla yaptığımız eğitimlerde bu üç vakayı kullanıyoruz.

Bulgar profesyonellere cinsiyete dayalı ayrımcılığın var olduğunu ve bunun devlete parasal bir maliyet getirdiğini, bu tür ihlalleri gerçekleştirmeye devam edeceklerse, bunun farkında olarak neticelerine katlanmaları gerektiğini söylüyoruz. Cinsiyete dayalı ayrımcılık konusunda geldiğim ülkede adım adım bir gelişme olduğunu kabul etmeliyim ancak dinleyicilerim arasından özellikle de erkeklerden buna şiddetle direnç gösterenler var. Komitenin bu görüşlerini, salt başvuru kadının avukatı olmam nedeniyle tüm erkeklere yönelttiğimi düşünenler vardı. Elbette bu beklenmedik bir şey değil, bir günde mucizevi bir değişim beklemiyoruz ama küçük adımların bile önemli olduğunu deneyimledik, bu nedenle durmamayı ve teslim olmamayı öğrendik.

Perihan Meşeli: Bu anlattığınız başvuruda sınırdışı edilme tehlikesi var, ciddi bir zaman kısıtı da olduğu için aklıma gelen ilk şeylerden biri acilen tedbir istemek olabilirdi. Dolayısıyla AİHM'e mi yoksa CEDAW'a mı başvurmanın daha doğru olacağı konusunda karar vermekte ben zorlanabilirdim. Şu açıdan: Aynı anda hem AİHM'e hem de CEDAW Komitesi'ne başvuramıyoruz dediniz ama tedbir olduğunda bu kural değişebilir mi? Örneğin, AİHM'e tedbir başvurusunda bulunup, aynı anda CEDAW'a esastan bir başvuru yapabilir miyiz? CEDAW'a başvuru halinde yine AİHM'de olduğu gibi kısa sürede tedbir kararı almak mümkün mü?

18 Fatma Yıldırım v. Avusturya, [Communication No. 6/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/5/2005]
Şahide Goekce v. Avusturya, [Communication No. 5/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/5/2005]

Albena Koycheva: Mümkmn olabilir ancak biz bunu yapmadık çünkü artık konu aciliyetini kaybetmişti. Acil olan konu, çocuğun ayrı kalmamasını sağlamak ve annenin ülkesinden sınır dışı edilmesi tehlikesini ortadan kaldırmaktı. Bu ikisi çözüldüğüne göre, acil önlemler için bir dayanağımız yok demektir. Ancak CEDAW içtihatlarında, ivedilikle tedbir verilen bir dosya hatırlamıyorum. CEDAW'a dayanarak tedbir istemek denenebilir ancak lehe bir sonuç alabilmenin zor olacağını düşünüyorum, çünkü CEDAW, AIHM gibi kalıcı bir organ-bir mahkeme değil. AIHM daima mesai. Ancak CEDAW yılda üç oturum yapıyor. CEDAW Sözleşmesi, Komite'nin derhal toplanması yahut online toplanması ve bir karar almasına yönelik bir hüküm içermiyor. Gerçekten bunun pratikte nasıl yapılabileceğini bilmiyorum ama Sözleşme kapsamına girebilecek her şey denenebilir.

Katılımcı: Tavsiye kararından sonra nasıl bir değişim oldu?

Albena Koycheva: Tavsiye kararında pek bir şey söylenmiyor. Bulgar hükümeti, hükümetin, devlet kurumlarının, yürütmenin vs. ihlallerine karşı koruma yasasının uygulamasıyla ilgili yeni bir yönetmelik çıkarttı. Bu yönetmeliğe devlet kurumlarının özel kişilere karşı yasa ihlalleri karşısında 5.100 ila 10.000 avro arasında değişen bir tazminat ödenmesine ilişkin bir madde konuldu. Yasanın ihlal edilmesi ve zarar doğması ölüm olmaması halinde 5.100 avronun standart olarak ödeneceği öngörülüyor. En yüksek rakam olan 10.000 avronun ödenmesini ağır koşullara bağladılar. 31/2011 Başvuru Numaralı, V.P.P-Bulgaristan davasına¹⁹ konu olan olay bir cinsel şiddet davasıydı, bu davada 10.000 avro tazminat verdiler. Bu tazminat elbette çok düşük bir meblağ.

Katılımcı: CEDAW'a yılda sadece üç tane başvuru mu yapılabiliyor? Türkiye'den sadece üç vaka başvurusu, Bulgaristan'da sadece üç vaka başvurusu şeklinde mi onu tam anlayamadım.

Albena Koycheva: Bir sınır yok, şiddete her maruz kalan CEDAW Komitesi'ne başvurulabilir. Bulgaristan Devleti'ne karşı şimdiden üç tane karara bağlanmış dosyamız var ve bu en yüksek rakam. İhlallerin bulunduğu hiçbir ülkede bu sayıya ulaşılmış değil. Bir sınır yok, çok daha fazlası olabilir. Konu şu ki her zaman uygun bir davamız olmuyor ve her zaman bu prosedürleri kullanmaya karar veremiyoruz. Bazı insanlar hala AIHM'e gidiyor çünkü daha büyük tazminat alabileceklerini düşünüyorlar. O kadar.

Katılımcı: Yargılama esnasında müvekkiliniz ile fail eşi arasında müzakerelerde bulunmak zorunda kaldığınızı, bazı tavizler vermek zorunda kaldığınızı anlattınız. Bu durum yargılama sürecini etkilemedi mi? Aleyhinize kullanıldı mı? Bir arabuluculuk/uzlaşma gibi bir şey mi var sizin ülkenizin koruma kanununda? Çünkü Türkiye'de biz bunu reddediyoruz.

Albena Koycheva: Hayır, yargılama sürecini aleyhimize dönüştürmedi. Çünkü somut olaylar öyle bir noktaya gelmişti ki, başka şansımız yoktu. Bizim seçimimiz değildi ve bu açıkça görülebilirdi. Ya duruşma esnasında müzakere edecektik ve mahkeme anlaşmayı onaylayacaktı ya da müzakere etmeyip mahkemeye kanıtları kabul ettirecektik; bu da duruşmanın en az bir-iki ay sonraya ertelenmesi demektir. Bu zaman aralığında kadının oturma izninin süresi dolacak, hem onu hem de bebeği kaybedecektik. Bu arabuluculuk değil. Arabuluculukta insanlar en azından resmi olarak eşit gibi görünür ama burada baba: "Benim taleplerim bunlar, benim koşullarım bunlar, ister kabul et ister git," diyor. Onunla tartışabilecek durumda değildik.

Perihan Meşeli: İstanbul Sözleşmesi'nin artık uluslararası mahkemelerde ve birey-

19 V.P.P v. Bulgaristan davası için bkz.: <https://opcedaw.wordpress.com/2013/04/21/vpp-v-bulgaria/>

sel başvurularda daha çok kullanmamız gerektiğini düşünüyorum. İstanbul Sözleşmesi kabul edildikten sonra sizin tanık olduğunuz aktif bir başvuru oldu mu, illa Bulgaristan olmak zorunda da değil, varsa paylaşırmanız sevinirim.

Albena Koycheva: Ne yazık ki Bulgaristan İstanbul Sözleşmesi'ni halen imzalamadı.²⁰ CEDAW'a giden üç vakanın sonuçları neden İstanbul Sözleşmesi'ni imzalamaktan çekindiklerinin göstergesidir. Ama sonunda imzalayacaklar. Uzun süreceğini sanmıyorum ama belki Avrupa'da İstanbul Sözleşmesi'ni imzalayan ve yürürlüğe koyan son ülkelerden biri olacaktır. Bu vakada CEDAW'ı seçtik çünkü AIHM'in "mağdur" statüsünün kaybedildiğine ilişkin karar verebileceğine ilişkin şüphelerimiz vardı. Ayrıca kadının davasının neticelenmemiş olması da bir sorundu. Diğer bir zorluk da, CEDAW Komitesi'ne nazaran AIHM önünde hangi maddeye atıfta bulunulacağıydı. Devlet ile ayrımcılık haricinde bir konuda tartışmak çok zor olacaktı. Bu açık bir ayrımcılık vakasıydı, devlet kurumları kadını ne yapacaklarını bilemiyorlardı, onunla iletişim kurmamışlardı ve ondan kurtulmaya çalışıyorlardı; koca sürekli sorun çıkartıyor, imkansız şeyler istiyor sürekli bir şeyler soruyordu. Yetkililer de herkes gibi kendilerini duvarlar ardına hapsetmiş, felçli gibi kalmışlardı. Bu koşullar altında CEDAW'a başvurmak çok daha makul geldi.

²⁰ Bulgaristan 21.04.2016'da İstanbul Sözleşmesi'ni imzalamış ancak yürürlüğe koymamıştır. 27.07.2018 tarihinde Bulgaristan Anayasa Mahkemesi İstanbul Sözleşmesi'nin Bulgaristan Anayasasına aykırı olduğu kararı vermiştir.

3. ATÖLYE ÇALIŞMASI - Karolina Wieckiewicz

3.1. ATÖLYEDEN BEKLENTİLERİMİZ

Karolina Wieckiewicz: Bu oturuma başlarken bana Türkiye’de ne gibi problemler, nasıl hak ihlalleri olduğuna dair bilgi aktarmanızı rica ediyorum. Eğer üreme haklarına ilişkin birkaç cümle söyleyebilirsiniz daha faydalı olur; kürtaj, doğum kontrolü, hamile kadınların doğum öncesi bakım ve erişimine ilişkin konular. Ne hakkında konuşacağım-la ve nelere hiç değinmeyeceğimle ilgili bir fikrim olursa hem sizin için hem de benim için daha faydalı olur. Örneğin bir sorun sizin ülkenizde hiç olmayabilir; kadınların sterilizasyonu işlemi gibi. Bana hızlı bir değerlendirme yapabilecek biri varsa çok sevinirim.

Habibe Yılmaz Kayar: Türkiye’de üreme haklarına ilişkin en temel sorunların başında özellikle medeni durum engeli geliyor. Örneğin üremeye yardımcı teknikler ya da tüp bebek yönteminden yararlanabilmek için tarafların evli olmaları şartı aranmaktadır. Evlilik dışında tüp bebek yapmak olanaklı değildir Türkiye’de. Bu medeni durum ayrımcılığının tipik örneklerinden biri. Bir diğeri yine medeni durumla ilgili: Evli kadınların kürtajında eşin rızasının alınması şartı aranıyor. Bekar bir kadın yasal süre içerisinde kürtaj olmak istediğinde hiç kimsenin rızasını almak zorunda değilken, evli bir kadının gebeliğinin oluş şekli hiç tartışılmadan, koşulsuz olarak eşin rızası aranmaktadır. Bu aynı zamanda sterilizasyon operasyonu için de geçerlidir. Yani evli bir kadın, kendi rızasıyla yumurtalıklarını bağlatamaz ya da üreme faaliyetlerini sadece kendi iradesiyle sona erdiremez, eşinin onayı gerekir.

Gebelikte bu çok ciddi bir problem, çünkü bu gebelik eşin veya başka birinin cinsel saldırısı sonucunda meydana gelmiş olabilir. Bütün bunlar ciddi sorunlar. Aynı zamanda bir cinsel saldırı suçu sonucu gebelik oluşmuşsa yasal kürtaj süresi Türkiye’de 20 haftaya kadar uzatılabilir. Fakat savcının ve hakimın bu konuda sürece dahil olması ve hakimın karar vermesi gerekiyor. Öte yandan yargıda da “kıyamam ben o çocuğa” gibi yaklaşımların olduğunu söylemek mümkün. Bir kürtaj vakasında bir hakimın söylediği aynen buydu: Ben kıyamam çocuğa. Hakim, kadının kürtaj istemini reddetmişti ve bu sorun başka bir şekilde çözümlenmişti. Oysa kadının çocuğu istememesi, karnındaki varlığın kendisinde ruhsal depresyona yol açması tıbbi bir gerekçedir ve aslında böylesine izinlere ihtiyaç olmadan kürtaj yapılması bir gerekliliktir. Hasta hakları üzerinde çalışan sivil toplum örgütlerinin genelde yaklaşımı budur ve kürtajda eşin rızası veya böyle kurul kararlarına ihtiyaç olmaksızın hasta-hekim ilişkisi içerisinde halledilmesi gerektiği söylenir.

Kaldı ki, özellikle evli kadınların kürtajı meselesinde özel hayatın gizliliğini ihlal ve tıbbi verilerin gizliliğinin ihlali ile sonuçlanacak bir süreçten hekimlerin bir kısmı kaçınmaktadırlar. Hatta bu yönde de bir takım davalar olmuştur; hekim, hastanın mahremiyetinin korunması savunmasını yapmıştır ve beraat etmiştir. En önemli problemlerimizden biri bu, çünkü kürtaj süreye bağlı durumda.

Türkiye’deki boşanma mevzuatında boşanan kadının, boşanmanın kesinleşmesinden itibaren -dava açıldığı tarihten itibaren değil- 300 gün içinde doğan çocuğunun babasının boşandığı koca olduğu kabulü yasada. Böyle olunca, kadın 300 gün içinde eğer evlenmek isterse mahkemeye başvurur, mahkeme onu hastaneye gönderir; jinekolojik muayene olur, gebe olmadığına ilişkin bir rapor alır, raporu mahkemeye sunduğunda mahkeme 300 günlük bekleme süresini kaldırır. Kadın gebe ise evlenemez. Kadınlara yönelik mutlak bir evlilik yasağı niteliğindedir bu ve hakikaten kadının onurunu çok rencide eden bir şeydir. Ayrıca uluslararası sözleşmelerde açık olarak düzenlenen evlenme hakkının - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde açık bir evlenme hakkı vardır ihlali niteliğindedir. Dolayısıyla kadının Türkiye’deki hakları da ihlale uğramış durumdadır. Fakat bu durumla ilgili ülkemizde çok geniş çalışma yapılamıyor, çünkü evlenmek isteyen ka-

dın bir an önce raporunu alıyor. Eğer gebeyse, o 300 günün dolmasını bekliyor. Ve böylece hak ihlalleri sürekli yaşanıyor. Bununla ilgili bizim tek bir şanslı başvurumuz oldu; müvekkil gebe değildi. Evlenmek için de acelesi yoktu. Bu başvuruyu yapmayı birlikte planladık, başvurumuzu yaptık. Yerel mahkeme sanki biz hiç uluslararası sözleşmeleri orada ileri sürmemişiz, orada hak ihlallerini açıklamamışız gibi hiçbir hukuki tartışmaya mahal vermeden, tuhaf gerekçelerle davamızı reddetti. “*Açıkçası doğacak çocuğun nesebini bilmeye eski kocanın hakkı var, kamunun hakkı var*” dedi, hatta bir de kadının doğuştan gelen, fitri özellikleri nedeniyle bunun böyle olduğunu söyledi. Temyiz ettik. Reddedildi. Karar düzeltmeye gönderdik, reddedildi. Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunduk. Bakalım onlar ne diyecekler.²¹

Ama biz davanın alışılmadık bir dava olduğunun farkındayız, Türkiye için ilk deneme. O nedenle, CEDAW’a veya AİHM’e gidecek nitelikte bir başvuru dilekçesi ve süreci yürüttük. Bir yerden bir sonuç elde edebileceğimizi düşünüyorum. Benim temel olarak söyleyeceklerim bunlar.

Katılımcı: Aslında benim söyleyeceklerimin büyük bir kısmı açıklandı. Ben bir noktaya dikkat çekmek istedim. Buna benzer olayları ben de yaşadım: Evli bir kadının kürtaj olabilmek için mahkemeden izin alması gerekiyordu. Hangi mahkemenin görevli olduğu konusunda bir belirsizlik yaşadık. Sulh hukuk mahkemesi mi, aile mahkemesi mi? “Biz, tabii ki konu aile hukukunu ilgilendirdiğinden aile mahkemesine başvurduk.” Ama aile mahkemeleri kabul etmedi. Dava ortada kaldı. Tabii süremiz de dolmak üzereydi, on haftalık süre içerisinde kürtaj olması gerekiyordu, o noktada başvurucu “*Ben uğraşmak istemiyorum.*” diyerek davasını geri çekti. Hakimin “*Çocuk katili mi olacaksınız?*” gibi söylemleri vardı ve beni gördüğü zaman “*Çocuk katili, kürtaj yaptırmaya getirdi bu.*” diyerek beni işaret ediyordu. O anlamda ciddi sorunlarla karşılaştık. Savcılıklar da suç unsuru olduğu takdirde kürtaj için izin vermeye yetkili. Başkaca izin veren bir kurum yok. Türk Ceza Kanunu ile Nüfus Hizmetleri Kanunu birbiriyle çelişkili olduğu için iç hukuk zaten karmakarışık. Bunun yanısıra Habibe arkadaşımızın uluslararası mahkemeye başvurma yönündeki girişimi çok önemli ve çok anlamlı. Ben bunları paylaşmak istemişim.

Pınar Çetinkaya: Ben de katkı olarak bir-iki şey söyleyeceğim kürtajla ilgili. Habibe de söyledi, yasaya göre evli kadının kocasının rızası alınıyor kürtaj yapmak için. Fakat uygulamada, bekar kadınlara da kiminle olduğu sorulup onun onayı istenebiliyor. Hatta kadın 18 yaşından büyük olsa da ailesine haber verilebiliyor. Özellikle daha küçük yerlerde. Hem Mor Çatı hem de Ankara’da Kadın Dayanışma Vakfı hastaneleri tek tek arayarak kürtaj uygulamalarını sordular.²² Alınan cevaplardan zaten birçok hastanede kürtajın yapılmadığı ya da önünde çok fazla engeller olduğu anlaşıldı. Türkiye’de siyasi otorite kürtajı onaylamıyor, zaten yasaklamaya da çalışmıştı, bu da uygulamayı doğru- dan etkiliyor.

Bir de biliyorsunuz hap kullanılarak da kürtaj olunabiliyor. Dünya Sağlık Örgütü tarafından da onaylanmış haplar var. Fakat Türkiye’de Sağlık Bakanlığı bu hapların ülkeye girişine izin vermediği için kadınların bu haplara erişimi de mümkün olmuyor. Dolayısıyla kürtaj için serbest piyasaya mecbur kalma, yani özel hastanelere para vere- rek kürtaj yaptırmak zorunda kalma gibi bir yola doğru gidiliyor.

21 Kitabın ilk basımından bugüne bu dava sonuçlandı. Anayasa Mahkemesi tarafından da hiçbir hak ihlali tartışması yapılmaksızın hakkın ihlal edilmediğine karar verildi. Bunun üzerine avukat AİHM’e başvurdu. Süreç devam ediyor.

22 Araştırmanın detaylarına şuradan ulaşabilirsiniz: <https://morcati.org.tr/haberler/fiili-kurtaj-yasagi-devam-ediyor/>

Rozerin Seda Kip: Türkiye’de Medeni Kanun’un 40. maddesi ile kaleme alınan bir düzenleme var. Trans bireyler için cinsiyet geçişi, yani cinsiyet değişikliği operasyonlarını düzenleyen bir madde. Kimliğinizi değiştirmeniz için üreme yeteneğinden yoksun olma şartı ve aynı zamanda evli olmama şartını düzenleyen bir madde bu. Bu, beden bütünlüğünün ihlali anlamına geliyor. Çok yakın bir zamanda AİHM, Türkiye’yi bu konudaki ihlalleri nedeniyle tazminata mahkum etti. Polonya’nın iç hukukundaki düzenlemeyi ve oradaki uygulamayı merak ediyorum. Teşekkürler.

3.2. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER KAPSAMINDA KADININ DOĞURGANLIK HAKLARI VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

SUNUM -2 Karolina Wieckiewicz

Karolina Wieckiewicz: Atölyeden beklentilerinizi paylaştığınız için çok teşekkür ederim. Şimdi sunumumu uygulamada karşılaşılabileceğiniz güncel sorunlarınıza yönelik olarak uyarlayabilir ve size uluslararası mekanizmalarla ilgili olabilecek kararları anlatabilirim. Bir sorum daha olacak, lütfen fazla detaya girmeden cevaplayın: Türkiye’deki kadınlar genel olarak henüz yerel mahkemelerde süreç işletilmeden veya henüz zarara uğramadan bu yollara başvurmak konusunda istekli mi? Kadınların kanuni hakları olan bazı hizmetlere erişimi uygulamada engelleniyor, bu haklarından fiilen yoksun bırakıldıklarına ilişkin gözlemlediğiniz açık ihlaller var. Bunu sormamın sebebi, bunun Polonya’da da benzer şekilde engellemelerle yaşanıyor olması. Polonya’da bu vakaları mahkemenin önüne taşımak gittikçe zorlaşıyor. Polonya’daki davaları incelediğinizde sadece bir başvuru üzerinde gerçek isim görebilirsiniz, diğer başvuruların tamamı anonim başvurular. Kadınlar göz önünde olmak istemedikleri için yüzlerini göstermekten, isimlerini vermekten korkuyorlar.

Ülkemde nelerle karşılaştığımıza ilişkin daha fazla şey söyleyeceğim çünkü kadınlardan birçok telefon alıyorum. Genellikle hiçbir yargı yoluna başvurmak konusunda istekli değiller, yalnızca yaşadıklarının yanlış olduğunu ve kendilerine yalan söylenmiş olduğunu teyit etmek için arıyorlar. Birçoğu yanlış bilgilendiriliyor, kürtaj yaptırma şansı bulan bir diğer kısım ise tam da bu aşamada dava sürecinden vazgeçiyorlar. Yani operasyonu geçirip her şeyi unutmak istiyorlar. Oysaki dava takibi için illa da kürtaj yaptırmamış olmak gerekmiyor. Bir kadının kürtaj yaptırıp yine de haklarının ihlal edildiği iddiasıyla yerel ve hatta uluslararası mahkemelere başvurması mümkün.

Buna daha sonra değineceğim. Ancak şu veya bu şekilde hizmetten yararlanan birçok kadın işlem bittikten sonra bu konuya geri dönmek istemiyor. Çünkü bundan sonra oluşabilecek toplumsal tepkiden ve bunun sonuçlarından korkuyorlar. Bu yüzden yerel davaları açmak giderek zorlaşıyor, dolayısıyla uluslararası mekanizmalara başvuruyu dillendirmeniz zorlaşıyor. Ancak mesela kadın bir sivil toplum kuruluşu temsilcisiyse ve hakları ihlal edilmişse, artık potansiyel bir müvekkiliniz var demektir.

Kadınlar sizinle yaşadıklarını paylaşmak konusunda istekli mi yani “Haydi bu işi yapalım!” diyorlar mı yoksa bu konuda sorunlar yaşıyor musunuz? Onları bu konuda ikna etmeniz gerekiyor mu? Örneğin, bu benim için çok büyük bir iş; kadınları ikna etmek için çok fazla çaba sarf etmem gerekiyor, tabii ki bu zorlama gibi olmuyor, daha ziyade onlara bunun işe yarayabileceği konusunda bir umut vermeye çalışıyorum.

Buna rağmen, Polonya’daki üreme haklarına ilişkin hakim atmosfer sebebiyle çok korkuyorlar. Tüm bu konularda toplumsal korkular nasıl kalıplaşmış biliyorsunuz. Bu da sizlere yönelteceğim bir diğer soru, eğer cevaplamak isterseniz.

Canan Arın: Aslında haklısınız. Çünkü kadınlarda çok büyük bir çekince var. Bir davamda 68 yaşında bir kadın, doçent olan kocası tarafından o kadar çok dayak yemiş ki mahkemede *"Başımdaki saçtan çok daha fazla dayak yedim."* dedi. İki tane oğlu var. İkisi de mühendis. Bir tanesinden yediği dayaktan kafatası yarıldı, ona dört dikiş atıldı. Bir kızı var işletme mezunu, o da annesini öldürmeye kalktı. Neyse bütün bunlardan sonra adam aleyhine boşanma ve ceza davaları açtım. Fakat kadın iki gözü iki çeşme, yalvar yakar *"Ne olur kocamı şikayet etme, ne olur ondan vazgeç!"* dedi. Hem durmadan şikayet ediyor hem de diyor ki *"Eli kolu çok geniş sokak ortasında yüzüme asit attırabilir, ne yapacağını bilmiyorum."* Ayrıca hukuka da güvenmiyor. Buna benzer şekilde işe başlayıp sonradan kadınların vazgeçtiği pek çok davam oldu. Kadınlar hukuka güvenmiyorlar, prosedür çok uzun sürüyor, bir an önce sonuç alamamaktan korktukları için vazgeçmeyi tercih ediyorlar birçok olayda, vazgeçmeyenler de var tabii. Teşekkür ederim.

Karolina Wieckiewicz: Kadına karşı erkek şiddeti hallerinde kadınları vazgeçiren bir yığın psikolojik mekanizma bulunuyor.

Bir arkadaşımız acaba üreme haklarına ilişkin bir dava da paylaşabilir mi? Mesela kürtaj, tüp bebek (IVF - internal vertical fertilization), kısırlaştırma (sterilizasyon), doğuma ilişkin diğer konulara dair bir davanız oldu mu? Ya da failin bir yabancı, bir doktor veya sağlık personelinin başka biri olduğu durumlara karşılaştınız mı? Örneğin kadının haklarını yakın birinin istismarı değil de sistemin içinden birinin istismar ettiği bir durumla karşılaştınız mı? Kadın bir hastanın ve istismarcı bir doktorun bulunduğu ve kadının haklarının ihlal edildiği herhangi bir davanız veya deneyiminiz var mı? Herhangi bir yakınınız değil de yalnızca sistemden birinin, sağlık sisteminin içinden birinin dahil olduğu durumlarda kadınlar dava açmak istiyorlar mı?

Diren Cevahir Şen: Ermenilerle çalıştığım için yoğun olarak onların genel sorunlarıyla ilgileniyorum. Ermeniler kendi cemaatlerinden bir hekimi tercih ediyorlar özellikle. Şöyle bir şey olmuştu: Bir erkek kadın doğumcu tarafından bir kadın sistematik olarak taciz ediliyor ve fakat kadın, o hekime muayene olmayı sürdürüyor. Çünkü ailesi kadına sürekli o doktora gitmesini telkin ediyor. Türk bir hekime gitmesi de uygun görülüyor, böyle tercih ediyorlar genellikle. Adam sürekli taciz ediyor kadını. Kadın bunu söylemiyor ama bir şekilde artık dayanamıyor ve bu ortaya çıkıyor. Tacizci doktorun teşhir edilmesini istemedikleri gibi yargısal sürecin başlatılmasını da kesinlikle istemediler. Ne yaptysak da ikna edemedik. O küçük Ermeni topluluğunun içerisinde bu doktoru tacizle itham etmek istemiyorlar; zira cemaatin zarar görmesinden endişeleniyorlar. Biz kadınla görüşüyorduk, ama görüşmeleri sonuçlandıramadık. Bizimle görüşmeyi kestiler çünkü bunun da görünür olmasını istemediler. Kendi yöntemleriyle ve kendi usulleriyle bunu bir şekilde çözdüler.

Deniz Bayram: Kısaca Karolina'nın sorusuna cevap vermek istiyorum. Türkiye'de, doğurganlık haklarıyla ilgili ihlaller görünür değildi. Bu yüzden de dava sayısı çok az Türkiye'de. Şimdi bu ihlaller, doğurganlık haklarının kısıtlanması politikalarına karşı kadın örgütlerinin kampanyaları ile daha görünür hale geldi. 2012 yılıydı sanırım; şimdiki Cumhurbaşkanı, Başbakanlığı döneminde "Kürtaj bir cinayettir" demiş ve bütün bakanlar harekete geçip bir takım yasal düzenlemeleri gerçekleştirmek üzere adım atmışlardı. O dönem kürtaj ve doğurganlık hakları ile ilgili çok etkili kampanyalar örgütlendi kadın hareketinde.

Hukuk düzleminde, açılan davalar açısından aslında hala görünür olmadığını düşünüyorum bu meselenin. Avukatların çok az davası var. Kadınların gerçekten dava açmak isteyip istemediklerine ilişkin soruya gelince, ben buna Mor Çatı'nın yakın za-

manda yapmış olduğu bir araştırmayla cevap vermek istiyorum. Mor Çatı, çok basit bir araştırma yaptı ama çok da vurucu sonuçlar elde etti. Bütün İstanbul'daki devlet hastanelerinin doğum servis bölümleri arandı ve hastanelerinde kürtaj gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine; ne tür hizmetler, servisler sunulup sunulmadığına ilişkin sorular soruldu.

Gerçekten etkili sonuçlara ulaşıldı. Bu hastanelerin kadınların doğurganlık haklarıyla ilgili servisi gereği gibi vermediği ortaya çıktı. Ciddi baskı ve fiili engellerin mevcut olması nedeni ile kadınlar da doğrudan fiili engelleri kabul etmek zorunda kalabiliyorlar.

Polonya'dan farklı olarak Türkiye'de kadınlar; korkma, tehdit altında hissetme gibi bir duygu durumlarından ziyade daha çok yılgınlık, endişe, umutsuzluk hislerini daha baskın yaşıyorlar diyebiliriz. Doğurganlık-üreme hakları; belirli, keskin zaman süreçlerinde kullanılabilen haklar olduğu için yılgınlık ve endişenin hak aramaya yönelik başvuruların önüne geçtiğini söyleyebiliriz.

Habibe Yılmaz Kayar: Bir konuya dikkat çekmek istiyorum. Üreme hakları, cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi ve gebeliğin önlenmesiyle çok yakından ilgili. Bu haklar için eğitim stratejisi belirlenmediği, bütçe ayrılmadığı zaman kadınların sağlıkları riske girebiliyor. Bu risk, İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü yani HIV (Human Immunodeficiency Virus) ile çok yakın ilişkili. Türkiye'de HIV tanısı almış kadın ve çocukların sayısı giderek artıyor. Kadınların sağlık hizmetlerine ulaşımında problem olduğu için HIV'le birlikte gebelik, tedavi olmaksızın devam edebiliyor ve çok sayıda bebek HIV tanısı ile doğabiliyor veya kadın doğum yapacak hastane bulmakta zorlanabiliyor.

2005 yılında kurulan Pozitif Yaşam Derneği önemli değişiklikler yarattı bu konuda. Fakat halen, özellikle İstanbul dışında çok ciddi sorunlar yaşanıyor. Üreme hakları tartışılırken HIV/ AIDS²³ (Acquired Immune Deficiency Syndrome) konusunun bir şekilde bu haklarla ilişkilendirilmesi gerektiği düşüncesindeyim.

Karolina Wieckiewicz: Çok teşekkür ederim. Neler olup bittiği konusunda genel bir resim edindim ve Polonya'da yaşadıklarımızla çok benzer durumlar olduğunu gördüm. Üreme haklarına ilişkin uluslararası davalar konusunda çalıştığım sivil toplum kuruluşunun birçok deneyimi var. Ancak biz ve tüm bu kürtaj davalarını AİHM'e taşımış biri olarak ben, halihazırda üç tane başvuru yapmak istiyoruz ancak hiçbiri yıllardır yerel mahkeme sürecine dahi giremedi. Bu büyük bir problem, zira davaları açabilmek için savaşımamız gerekiyor. Üstelik vakalar da ispat açısından yeterli değil.

Başvurucu, yani temsil ettiğiniz kişi çok önemli. Çünkü bu oldukça uzun bir mücadele ve tüm bu süreçleri göğüsleyebilecek bir başvurucuya ihtiyacımız oluyor. Çok büyük bir çaba sarf ediyoruz ve bu süreçte davanın yürütüleceğinden emin olmamız şart. Temsil ettiğimiz kişinin de tüm bu süreçlerden bizimle birlikte geçebilecek ve son aşamada davayı bırakmayacak biri olması gerekir.

Üreme hakları ile bağlantılı bir davaya ilişkin olarak, tabii ki yerel usulleri tam olarak biliyorsunuz. Bazı vakalarda AİHM'e ve diğer uluslararası mekanizmalara başvurabilmek için tüm yerel yargı yollarını tüketmiş olmanız gerektiğini biliyorsunuz. Ancak yerel yargılamanın etkili olmadığına dair iyi bir gerekçeniz varsa ve uygulamalar yalnızca süreci uzatmaya yönelik ise bu durumda AİHM'in veya diğer uluslararası mekanizmaları, yerel yargı yolları tükenmemiş olsa dahi dosyayı incelemeye alması mümkün olabi-

23 HIV etkeni nedeniyle insanlarda bağışıklık sisteminin çökmesine neden olan bulaşıcı bir hastalık.

liyor. Ben genel hatlarıyla sizlere uygulamadaki içtihatları uluslararası hukuk açısından göstermek, uluslararası hukukta başka hangi imkanların olduğunu ve üreme sağlığı ve haklarını buralarda nasıl kullanabileceğimizi göstermek istiyorum.

Uluslararası Sözleşmeler/ Mekanizmalar	Üreme Haklarına Atıf Yapılan Madde Düzenlemeleri
CEDAW	Madde 5, 10, 12 ve 16
ICPPR	Madde 2, 7, 17
ICESR	Madde 3, 17
CRC + İhtiyari Protokol 3	Madde 24, 2. fıkra
AIHS	Madde 2, 3, 8 ve 14

Size genel bir fikir vermek için, tabii ki CEDAW, BM sistemi ile başlıyorum. CEDAW aslında şu anda temel olarak ilk göz önünde bulundurduğum sözleşme. Şu an bir vakam olsa ilk CEDAW'a başvurmak isterim. Çünkü AIHM, biraz daha riskli ve tam olarak ayrımcılıkla ilgilenmiyor. Şu sıralar AIHM'i üreme hakları konusundaki ayrımcılıklara yönelik karar vermesi açısından neredeyse hiçbir şekilde ikna edemiyorsunuz. Oysa bu açık bir ayrımcılık durumudur ve ben bunu açıklamak zorunda kalmamalıyım. Bu yüzden CEDAW şu anda daha cazip gelebilir. Ayrıca birazdan size hangi vakalarla devam edip etmemeniz gerektiği yönünde de bilgi vereceğim ama öncelikle CEDAW'ın üzerinden geçelim.

3.2.1 ÜREME HAKLARI, BM VE CEDAW²⁴

CEDAW'ın 5. maddesi genellemelerle ilgili, 10. maddesi ise eğitim ve bilgilendirme ile ilgili. Öncelikle, her ne kadar ilintili gözükmesine de, bu maddelerin aynı zamanda aile planlamasına ilişkin olduğunun altını çizmeliyiz.

CEDAW Madde 5:

Taraf Devletler aşağıdaki bütün uygun önlemleri alacaklardır:

1. Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek,

2. Anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her durumda çocukların çıkarlarını her şeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimini sağlamak.

²⁴ Bu başlık altında CEDAW'ın yanı sıra üreme haklarına ilişkin diğer Birleşmiş Milletler sözleşmelerine de vakalar üzerinden yer verilmiştir.

CEDAW Madde 10:

Taraf Devletler özellikle arasındaki konularda kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun önlemleri alacaklardır:

1. Meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit meslekte eğitimde eşit şartların sağlanması;

2. Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınavlara katılmaları, aynı seviyedeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul, bina ve malzemesine sahip olmaları;

3. Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metodlarının bu amaca göre düzenlenmesi;

4. Burs ve diğer eğitim yardımlarından faydalanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsatların tanınması;

5. Özellikle kadın ve erkekler arasında mevcut eğitim açığını en kısa zamanda kapatmaya yönelik olarak, yetişkin ve fonksiyonel okuma-yazma programları dahil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesi;

6. Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kız çocukları ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi.;

7. Spor ve beden eğitimi faaliyetlerine aktif olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatların tanınması;

8. Kadınların, ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dahil, özel eğitici bilgiyi sağlamaları.

Aile planlamasıyla ilgili eski bir dil kullanılmış. Aile planlamasına yönelik bilgilendirme de bu maddeye dahil olduğuna göre buna bir göz atmakta fayda var. Doğum kontrolüne ilişkin bir davada -ki bu konuyla ilgili hiç vaka var mı bilmiyorum, zira benim önüme şu ana kadar uluslararası mekanizmaları işletecek mahiyette bir vaka gelmedi ben bilgilendirmeye ilişkin bu maddeyi aile planlamasına yönelik kullanmaya çalışırdım.

12. madde ise sağlıkla ilgili. CEDAW'da açıkça yaşam hakkına bir atıf yok. Ancak bu hükmün içtihadında onun aynı zamanda gebe kadınların yaşam hakkına ilişkin olarak da kullanılabileceği görülüyor. Bunu içtihadlardan okuyabiliriz. Aslında bakarsanız 12. madde son derece karmaşık. Bu maddeyi 24 numaralı genel tavsiye kararı²⁵ ile birlikte okuduğunuzda kürtaj vakalarının bununla ilgili olup olmadığı tam olarak aşikar değil. Bunun göz önünde bulundurulması gerektiği yazıyor tavsiye kararlarında, yani bunun tam olarak nasıl yorumlanması gerektiği belirtiliyor. Fakat CEDAW'ın resmi yorumlarını okumak gerek, aktivistler veya akademisyenler tarafından yazılmış herhangi bir makaleyi değil. Veya CEDAW'ın nasıl kullanılması veya yorumlanması gerektiğine ilişkin resmi yorumlar da okunabilir.

25 CEDAW 24 Numaralı Genel Tavsiye Kararı için bkz: [https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW_Komitesi_Tavsiye_Kararlari_\[1-29\].pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW_Komitesi_Tavsiye_Kararlari_[1-29].pdf)

CEDAW Madde 12:

1. *Taraf Devletler, aile planlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık alanında kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldırarak bütün önlemleri alacaklardır.*

2. *Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla Taraf Devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde ücretsiz hizmet vereceklerdir.*

24 numaralı genel tavsiye kararı, aslında kadınların yasadışı kürtaj gibi güvenli olmayan tıbbi yöntemlere başvurmak zorunda kalmasının önlenmesi gerektiğini söylüyor. Dolayısıyla kadınlar yasa dışı kürtaj yaptırmak zorunda kaldıklarında bu nedenle cezalandırılmamalıdır. Özellikle kadınların yasadışı kürtaj olduğu için cezalandırılmadığı ülkelerde kürtaj, yasal yollarla yapılıyor. CEDAW'ın 12. maddesi kapsamında Kahire'de düzenlenen Nüfus ve Gelişim Üzerine Uluslararası Konferans'ta (ICPD - International Conference on Population and Development), CEDAW Komitesi'nin daha iyi bir dil kurmak ve Birleşmiş Milletler standardını daha çok iyileştirmek için mücadele veren kişilerin bakış açısından üreme sağlığını nasıl anladıklarını ve onu nasıl tanımladığını hatırlamamız gerekiyor. ICPD 1994 yılında kuruldu; aslında nüfus ve gelişim üzerine yapılan uluslararası bir konferans.

Üreme sağlığını tanımlayan döküman mümkün olan en yüksek standartlara sahip değil ama hala üreme ve sağlık haklarını bir şekilde tanımlıyor. Sahip olduğumuz haklar burada mevcut. **24 numaralı genel tavsiye kararı bir başlangıç ve en güncel olan yasa maddesi.** Ama kararın standartları çok da güncel değil. Fakat hala kullanılıyor. Bugüne kadar CEDAW nezdinde üç vakada pratik bir bakış açısıyla kullanıldı. CEDAW Komitesi'nin işleme şeklini gözlemlediğimde, Sözleşme'nin eski olması kadar bazı tavsiye kararlarının da eski olduğunu görüyorum. Kullanılan dil belki de hayal kırıklığı yaratıyor. Güçlü bir dil istiyorsun. Bunu yapabilmeye hakkımız var. Sözleşme maddeleri ile tavsiye kararları çok iyi olmayabilir ama CEDAW'da işinin ehli insanlar var. Polonya değerlendirmeye alındığında ben de oradaydım ve onlarla konuştum. Onların kadınlara yönelik ayrımcılık ile ilgili farklı hususlarda uzman olduklarını biliyorum. Her biri tam anlamıyla üreme haklarını anlayabilmiş değil, sadece bazıları anlıyor ama CEDAW Komitesi'nin yaşayan bir araç olduğunu görebilirsiniz. CEDAW'ı, devletleri ifşa etmesi ve güçlü bir dille üreme haklarından bahsetmesiyle önemsiyoruz. Burada davalarla ilgilenen ve bu konuda karar mercii olan insanlar var. Bu yüzden konunun sadece sözleşme metni olmadığını aklımızda bulundurmalıyız. Bizim, işinin ehli avukatlar olmamız gerekiyor. Ayrımcılıkla uğraşan avukatların kanıt sunacağı davalar sadece evlilikle ilgili olmuyor. Bilirsiniz; bazen müvekkilin başına bir felaket geliyor, bizim avukatlar olarak Komite'yi durumun ayrımcılık olduğu konusunda ikna edecek iyi bir argüman sunmamız gerekiyor. Onlar güçlü argümanların kullanıldığını gördüğünde, değerlendirmeye aldıkları ülkeler için bu süreçlerde ihlaller görünür oluyor.

CEDAW'ın diğer bir maddesi 16. madde, eşitlikle ilgili. Bundan da kısaca bahsedeceğim. CEDAW, ayrımcılığın olmadığı ve erkeklerle eşit hakların savunulduğu bir tanımlamaya sahiptir. Bu eşitlik, evlilik içinde ve evlilik dışında kadınla erkeğin eşit haklara sahip olduğu alanları içermektedir. Fakat üreme haklarının temel kaynaklarından biri aslında dökümanların içinde yer almıyor. Evliliğin bir sözleşme olduğu, bu yüzden sözleşme ile evlilikteki eşitliğin kadınların kaç çocuk doğuracağına ya da ne aralıkta çocuk doğuracağına özgürce karar verebilmesi anlamına geldiği belirtilir. 21 Numaralı Genel

Tavsiye Kararı²⁶, kadının özgürce çocuk sahibi olup olmayacağına, ne kadar, ne zaman çocuk doğuracağına karar vermeye dair yardımcı bir düzenleme. 16. maddenin ihlali üzerine tartışmak da yararlı olabilir.

CEDAW Madde 16:

1. Taraf Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

(a) Evlenmede erkeklerle eşit hak;

(b) Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı;

(c) Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında ayrı hak ve sorumluluklar;

(d) Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların çıkarları en ön planda gözetilecektir;

(e) Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarla yararlanmada eşit haklar;

(f) Her durumda çocukların çıkan en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar;

(g) Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil her iki eş (kadın-erkek) için, eşit kişisel haklar;

(h) Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, kazanımı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında her iki eşe de eşit haklar.

2. Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

CEDAW Komitesi'ne gelmiş üç vaka var. Bunlardan biri kısırlaştırmaya ilişkindi. Peru'da hamile olan bir kadının taşıdığı fetüsün beyinde bir hasar olmasına rağmen kadının kürtaj olması engelleniyordu. Çocuğun hayatına devam edebilmesinin hiçbir yolu yoktu ama kadın bebeği dünyaya getirip dört gün boyunca onu beslemek zorunda kaldı. Bu hem maliyetliydi hem de doğurmak kadının kararı değildi. Bazı kadınların yaptığı gibi kendisi de doğurmayı seçebilirdi. Bazen kadınlar hamileliklerini sona erdirmek istemiyorlar. Fetüs iyi koşullarda olsa bile dünyaya geldiği anda öleceği bilinebiliyor. Çocuğu doğurup doğurmama hakkına kadınlar sahiptir ama bunlara zorlanması, üremeye yönelik şiddettir. Peru'da kadına karşı işlenen böyle bir şiddet durumu var. Bu tür kürtaj Peru'da yasal ve gerçekleştirilmesi gereken bir işlem. Ayrıca kadın 17 yaşında yani çok genç. Onun gibi küçük bir kızın bu olayda ne kadar yer Hamileliği ve çocuğu dünya getirmesi sırasında sağlık - bakım hizmetlerinden faydalanmadığı için Alın hayatını kaybetti. Üreme haklarında ihlallerden bahsettiğimizde bunun oldukça yeni olduğunu görüyoruz.

Peru'da bununla ilgili önemli bir vaka daha var. Amcasının tecavüz ettiği 13 yaşında bir kız çocuğu var. Neredeyse tamamen işkence görmüş. Hamile kalıyor ve çocuk psi-

26 CEDAW 21 Numaralı Genel Tavsiye Kararı için bkz <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>

kolojik olarak çöküyor. Bu yüzden intihar etmeyi düşünerek kendini camdan aşağı atıyor fakat ölmüyor. Ağır yaralanıyor ve ölümcül bir operasyon geçirmesi gerekiyor. Hamile olduğu için kimse onu ameliyat etmek istemiyor. Sağlığına kavuşması için gereken tek şey ameliyat ve fakat olamıyor. Fetüs sonunda ölüyor ve çocuğun istemediği hamileliği sona eriyor. Ama bu herhangi bir medikal yöntem müdahalesiyle değil, kendi kendine olan bir durum. Hamileliği sona erdiğinde doktor ameliyatı yapmaya karar veriyor. Fakat aslında çocuk için bu geç verilmiş bir karar oluyor. Şu an çocuğun boynundan aşağısı felç olmuş durumda. Kendisi destek almadan kendi ihtiyaçlarını giderebilecek durumda değil. Bu ele alınan en zor vakalardan biri. Uluslararası içtihatlarda doğurganlık/üreme rakamlarına ilişkin insanlık dışı muamele konusunda verilebilecek tek örnek bu değil. İnsanlık dışı ve aşağılayıcı muamele, CEDAW'da işkence maddesi içinde geçiyor. Biliyorsunuz, işkence, kadınlara ve onların hamileliklerine yönelik değerlendirilmiyor. İşkence; erkekler, savaş ve teröristler için değerlendiriliyor. Hapishane ya da başka ciddi durumlar konumuzla ilgili değil. Uzun süredir hiçbir uluslararası yasa, üreme haklarının ihlalinin ve kadınların karşılaştığı aşağılamaları insanlık dışı muamele çerçevesinde işkence olarak nitelendirmiyor. Fakat aslında gerçekte bu bir işkence; insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleler bağlamında bunun işkence olarak değerlendirilmesi mümkün. Hiçbir uluslararası yasa, hak ihlallerini işkence olarak belirtmiyor, işkence demekten adeta sakınıyorlar. Oysa insanlık dışı ve aşağılayıcı muamelelere baktığımızda açık işkenceler yaşadığını görüyoruz.

Bunu sadece üreme/doğurganlık hakları vakalarında değil diğer vakalar için de deklare etmeliyiz. Özel hayatın ve aile yaşamının gizliliği Avrupa Sözleşmesi'nin 8. maddesinde belirtiliyor, bundan daha sonra bahsedeceğim. İşkence hakkında ise bir şey daha söyleyeceğim. İşkenceye Karşı Komite aslında üreme haklarından bahsediyor. Genel yasa mı böyle yoksa bu bazı ülkelerde mi geçerli, emin değilim ama İşkenceye Karşı Komite kürtajdan bahsediyor. İşkence konusunda Avrupa Birliği özel raportörü aslında sınırlı kürtaj yasalarının kadınlara yönelik sistematik bir işkence olduğunu dile getirdi. Onlar işkenceyi savaş, hükümlüler ve teröristlerle sınırlamıyorlar. Üreme haklarında yaşanan ihlaller için de işkence yasağı maddesine başvurulabilecek şekilde dönüşüm yaratıldılar. Bu da bizim yaşanan ihlalleri Komite'ye bildirmemiz için bir fırsat yaratıyor.

Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni düşündüğümüzde gelecekte bunun olması hala mümkün. Sözleşmenin 12. maddesi üreme sağlığının nasıl ölümün bir parçası olabileceğini ortaya koyuyor.

ICESR Madde 12:

1. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, herkesin, ulaşılabilecek en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkını kabul ederler.

Bu Sözleşme'ye Taraf Devletlerin, bu hakkın tam olarak kullanılmasını sağlamak için alacakları tedbirler şu amaçlara yönelik olacaktır:

(a) Ölü doğum ve çocuk ölümleri oranlarının düşürülmesini ve çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamak;

(b) Çevresel ve sinai sağlık şartlarının her yönüyle iyileştirilmesi;

(c) Salgın, yöresel, mesleki ve diğer hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü;

(d) Hastalık durumunda herkese tıbbi hizmet ve tıbbi bakım sağlayacak koşulların yaratılması.

Albena ayrıca çocuk haklarından bahsetti. Dersimi çalışarak geldim, Türkiye'nin isteğe bağlı 3 no'lu protokolü imzaladığını öğrendim. Henüz resmiyete kavuşmamış fakat bireysel şikayette bulunabiliyorsunuz. Bunu aklınızda bulundurun, çünkü konu resmileştiğinde kadınların sağlık bakımı için çok önemli olacak. Kadın hamile kaldığında çocuk haklarını koruyan bir yasa ile karşılaşacak olsa da, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. Maddesi, kadınların doğum öncesinde ve doğum sonrasında iyi bir sağlık bakım hizmeti almalarına dair bir düzenleme içeriyor. Protokol resmileştiği anda Komite'ye, çocuk hakları bazında kadının iyi bakım hizmeti, ilgili hizmetleri alamadığına dair bildirimde bulunabiliyorsunuz. Denemeye değer yeni bir yöntem olabilir. Bazı yeni yollar daha etkili olabilir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 24:

1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

2. *Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:*

(a) Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;

(b) Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;

(c) *Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanısıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;*

(d) Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;

(e) Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;

(f) Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlanması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

4. *Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.*

Mesela, AİHS'in yaşam hakkı üzerine olan 2. maddesi, bir kadının gebe kalması sonucu yaşanan komplikasyonlar ve ilgili tedaviyi alamaması sebebiyle öldüğünde öne sürülmelidir.

AİHS Madde 2:

Yaşam hakkı

1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş *sayılmaz*:

(a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;

(b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;

(c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması

3.2.2 ÜREME HAKLARI VE AİHM

AİHM'in üreme haklarına ilişkin içtihatlarına ve genel bakış açısına vakalar üzerinden değineceğim.

Çalıştığım merkezde yeni işe başladığımda bir vakaya tanık oldum. İsteyerek hamile olan ama hastalanmış genç bir kadın vardı. Kendisine basit bir prosedür ile kolonoskopi yapılması gerekiyordu. Doktor, kadının hamile olduğunu biliyordu, bu yüzden tedavi için bekledi. Aslında kendisi hiç kürtaj olmak istememişti. Hamileliğini sürdürmek, sağlıklı ve hayatta kalmak istediğini söyledi. Hem onun hem de hamileliğin korunması için çalışıldı. Fakat, tedavi sürecinde kadın yalnız bırakıldı ve tedavideki aksaklıklar nedeni ile hayatını kaybetti.

Böyle bir durumla Polonya'da karşı karşıya kalan insanların hayatlarının tehdit altında olduğu çok net. Bir şeyler yanlış giderse kişinin hayatının tehlikeye girmesinin tek sebebi hamileliği olabiliyor. Fakat mahkeme, vakada bir problem görmedi. AİHM yeterli kanıtın olmadığını söyledi.

Halihazırda buna benzer üç vakamız daha vardı. Kötü yargılamaların olduğu bir zamana denk gelmişti. AİHM'de yargılama talihsiz bir seyir izlemişti. Bazen basit vakalar absürt bir sonuç alabiliyor. Bazen uluslararası mekanizmalara başvuru açısından işler istediğiniz gibi gitmeyebiliyor. Fakat o mekanizmanın daha işlevsel ve etkili olması için süreci ve dolayısıyla uluslararası mekanizmanın kendisini geliştirmek de yine bizim elimizde.

AİHS'in 3. maddesi kapsamında insanlık dışı ve küçük düşürücü muamelelere ilişkin, üreme hakları ile bağlantılı başka bir örnek vereceğim. Bu Polonya'dan bir vaka. İlk duruşmada 3. madde uyarınca ihlal olduğuna karar verildi. İşkence düzenlemesinin bu tür vakaların dışında tutulduğunu, insanı aşağılayan tutum olarak değerlendirildiğini söylemiştim. Hamile olan bir kadının vakasında kadın, teşhis yoluyla fetüste bir problem olduğu bilgisini alıyor. Bazı ciddi genetik hastalıkların etkisinin olabileceği söyleniyor. Ek teşhis ve testler yaptırması gerektiği söyleniyor. Bir noktaya kadar kadın bunları kabul ediyor. Kadın, eğer durum doğrulanırsa, kendisinin en büyük hatası olan hamileliği sonlandırmayı düşüneceğini söylüyor. Herkes hamileliği sonlandırmak için çok geç kalındığını düşündüğü için kürtajı engellemek adına testler ertelenmeye çalışılıyor. Fetüste kusurlu oluşum olduğunda kürtaj yapılabildiği için kadın, altı haftalık hamiley-

ken bir hastaneden diğere kan testleri yaptırmak üzere gönderiliyor. Bir hafta boyunca hastanede tutuluyor, ancak kimse neden her şeyin geciktiğini bilmiyor. Kadının fetüsü hakkında hiçbir bilgisi yok ve en sonunda kendisine bilgi verecek test yapılıyor, fakat sonuçlar çok geç ulaşıyor. O aşamada testler hiçbir şeye yaramamış durumda ve pratikte hamileliğini devam ettirmeye zorlanıyor; hasta bir çocuk dünyaya getiriyor.

Bunun üzerine kadın yerel mahkemede dava açtı ve ilk kez yerel mahkeme kadın lehine maddi-manevi tazminata hükmetti. Bu karar temyiz edildi. Bütün bu süreçlerde kadın tek başınaydı, ancak nihayetinde tazminata kesin olarak hak kazandı. Bu tazminat düşüktü ve kadının yaşadığı şeyin telafisi olamazdı. Dava temyiz aşamasındayken aynı anda stratejik olarak AİHM'e de başvuru yapıldı. AİHM, bu olayla birlikte ilk kez AİHS'in "İşkence yasağı" başlıklı 3. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin karar verdi. AİHM ayrıca AİHS'in "Özel ve aile hayatına saygı hakkı" başlıklı 8. maddesinin de ihlal edilmiş olduğuna karar verdi. Çünkü hamile kadının, özel ve aile hayatının bir parçası olan fetüsün de dahil olduğu kendi sağlığıyla ilgili bilgi sahibi olma hakkı vardı. Hem mahkeme hem de avukatlar için bu konu çok barizdi. Dahası devlet mahkemesi de bunun aşağılayıcı ve onur kırıcı muamele olduğuna karar verdi. Bu vakada, özel hayatın onur kırıcı muamele ile ihlali, sadece doğum öncesi muayene aşaması açısından değil doğum sonrası da dahil edilerek geniş bir perspektifte değerlendirildi. Bu bizim AİHM'e taşınan ilk kürtaj vakamızdı.

AİHM, kürtaj konusunda Polonya'nın büyük problemler yaşadığını farkettiler. Kadının yaşadıklarını ayrıntısıyla anlatması, kürtaj konusunda yaşanan ihlallere ilişkin büyük resmi AİHM'in görmesini sağladı. Polonya'daki kürtaj yasaklarıyla ilgili durum ve yaşanan ihlaller, kadının güçlü argümanları karşısında AİHM'in "kadın tüm bu problemleri yaşamış olmalı" kanısına varmasını sağladı.

AİHM, Polonya mahkemelerindeki yargılama usulleri ile kadınların kürtaja ilişkin haklarını kullanamadıklarını söyleyen bir karar vermişti. Bu başvurumuz, çok zaman ve emekle iyi bir şekilde neticelendi. Hukuki başvuruları gerçekleştirirken ne kadar zaman alacağını, ne kadar para kazanılacağını, başvurucunun başına neler geleceğini düşünmek önemli.

AİHS Madde 3:

İşkence yasağı

Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

AİHS Madde 8:

Özel ve aile hayatına saygı hakkı

1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

Başka bir kürtaj vakasına geçmek istiyorum. AİHS 2. madde kapsamında bir olay. Başka bir hasta ile aynı soyadını taşıyan, Fransa’da yaşayan Vietnamlı bir kadının vakası. Bu kadın bir doğum kontrol yöntemi olarak döl yatağı içini aldırma istiyordu. Kendisiyle aynı soyadını paylaşan başka bir kadın onunla aynı hastanede kürtaj olmak için randevu almıştı. Çalışanlar iki hastayı birbirine karıştırdılar. Diğer kadının doğum kontrol yöntemi değildi. Hamileydi ve kürtaj için muayene edilecekti. İkisi de hamileydi. Gebeliği muayene edilecek hasta ile kürtaj olmak isteyen hasta karıştırıldı. Onlar kürtajı, kürtaj istemeyen hastaya yaptılar. Kadının taşıdığı fetüsün yaşama hakkı tartışma konusu oldu. Kadın, bebeğinin öldürüldüğünü iddia etti. AİHM aynı düşünceyi paylaşmadı. Çok net biçimde Sözleşme tarafından tanımlanan hakların fetüse değil dünyaya gelmiş kişilere uygulandığını belirtti. Fetüsün hak taşıyıcısı olup olmadığı tartışması için ilginç bir vaka.

Polonya’da bir de çok önemli bir içtihat olarak *P. ve S. v. Polonya*²⁷ davası var. Size doğum öncesi muayane yapılmamış bir kadından bahsetmişim. P. ve S. vakasının gerçekten bu konuyu tartışmaya açması bekleniyor. Zamanım kalacak mı bilmiyorum, fakat buna sonra döneceğim. Ya da size materyalleri gönderirim, böylece elinizde Türkçe materyaller olur. Eğer çocuk doğurmakla ilgili bir sorunuz varsa kullanabilirsiniz.

Avrupa’da özellikle evde çocuk doğurma trendi var. Macaristan’da bir kadının nerede çocuk doğuracağını seçme hakkı elzem bir karar. Bu gerçekten ilginç, çünkü bir kadın hamileydi ve evde bir ebeyle doğum yapmak istiyordu. Fakat böyle bir durumda ebeğin ona evde doğurmasına yardım ettiği için ceza alacağını biliyordu. Macaristan’da ebelerin, hamile kadınların doğurmasına yardım etmesi yasak. Bu şekilde kadınlara destek olmaması gereken ebelerle ilgili pek çok vaka var. Kadın hamileydi. Bunu planlamamıştı. Çocuğun babasının böyle bir şeye karar vermesinin imkanı yoktu. Kadın böyle bir karar almanın neyle sonuçlanacağını biliyordu. Dava gerçekten iyi ilerledi. Mahkeme, kadının nasıl ve ne zaman doğura- çağına karar verme hakkının olduğunu onadı. Pratikte kapana kısırıldığı ve çevresindeki insanların da aynı sonuçlarla karşılaşmamasını sağlayacak şekilde özgürce karar veremediği için mahkeme kadının bu vakada “mağdur” olduğunu belirtti. En iyi davalardan biri görülmüş oldu.

Konuyla ilgili kalıplaşmış bakış açıları nedeni ile bazı davalar o kadar iyi ilerleyemiyor. Deneyimlediğimiz bazı kısırlaştırmaya ilişkin davalar buna örnek. Mesela zihinsel engelliliği olan bir kadının dördüncü kez kısırlaştırılmasına ilişkin bir dava vardı. Bakılacak farklı vakalar da var. En korkunç olanlardan biri ile ilgili 14. madde kapsamında bariz ayrımcılık vardı. İlk bariz ayrımcılık vakası, Avusturya’daki davaydı. Bu vakayı detaylı incelemeye şu an vaktim yok ama mahkeme ayrımcılık olmadığına karar verdi. AİHM’de üreme hakları davalarında ayrımcılık hala önemli bir mesele, mahkemeye kabul ettirmemiz gereken hukuki bir mücadele. Hala denemeye değer.

Türkiye’de taşıyıcı annelik konusunda sıkıntı var. Bir kadının para karşılığı çocuk doğurması istendiği vakalar var ama şu an açıklamak kafa karıştırıcı olur. Bazen bir davamız olduğunda bunun uluslararası etkisinin olma ihtimalini düşünmek gerekiyor. Bazen başından davaya müdahil olup olmayacağımızı ya da davayı üstlenip üstlenmeyeceğimize karar vermemiz gerekiyor. Davayı kazanma şansımız olup olmadığını bilmemiz gerekiyor. Amacımıza uygun olarak hangi uluslararası mekanizmaya başvuracağımız hakkında karar vermek gerekiyor. Ben değişim peşinde bir aktivistim ve sivil toplum örgütü avukatıyım. Tabii bu tekil davalar yoluyla, yasa değiştirmekle mümkün olacak bir şey değil. Hatta hemen hemen hiç olmuyor ama bir şekilde değişim sağlayabiliriz.

27 P. Ve S.v. Polonya [Başvuru no. 57375/08]

Uluslararası mekanizmalara başvurmak, yasalarının geliştirilmesini ve kötü uygulamaların düzeltilmesini sağlar. Uluslararası mahkemeler tam da bunu yapıyor. Fakat hangi vakaları uluslararası mekanizmalara taşıyacağımızı iyi düşünmemiz gerekiyor. Örneğin kötü, güçsüz bir dava için uluslararası mekanizmalara başvurarak enerjimi harcamam; çünkü davayı kaybedersem, bu benim aleyhime olur ve bana karşı daha sonra kullanılır. Eğer bir davaya zamanımı ve enerjimi harcamaya karar verirsem çevremde daima gürlütlü olmasını isterim, değişim isterim. Bu yüzden bu konuda yüksek sesle konuşuyorum. Kaybetmeyi göze alamam, kötü bir karara zamanımı harcamamam. Çünkü bu, bana karşı kullanılacak. İşe yarayıp yaramayacağını deneyimleyin. Eğer işe yaramazsa da beş yılda bir şans kapınızı çalabilir. Yüksek Mahkeme ya da Komite'den bizi haklı bulanlar çıkacaktır. Fakat bu üzerinde duracağım en son konu.

Alanda çalışan avukatların son strateji toplantısında ülkemizdeki ve Doğu Avrupa'daki yargılamaların seviyelerinin değerlendirilmesi üzerine konuşuldu. Polonya'da, AIHM nezdinde kazanılan davalara rağmen uygulamada bir şey değişmiyor. Dokuz senedir durum bu. Bu konuda savunuculuk yapsak da biliyoruz ki, en önemli davayı kazansak bile uygulama için prosedür daha Bakanlar Kurulu'na gitmeden duracak. Basın çok endişelenecek. Kamuoyu böyle bir olayla hayrete uğrayacak. Biz bu davalarla büyük bir değişiklik yaratmak istiyoruz. Biz haklıyız, insan hakları için mücadele veren avukatlarız, güçlenmeye ihtiyacımız var. Kimse bizi dinlemiyor, insanlar bu dili anlamıyor. Bu yasal insan hakları dili ve bizi güçlendirecek olan da aldığımız bu kararlar. Ancak bu şekilde yaptığımızın bir anlamı olur. AIHM'deki komite ve hakim konuyla ilgileniyor ve bizi haklı buluyor. Bazen akli selimliğimizi korumak ve hayatta kalabilmek için böyle zor alanlarda çalışan bir avukat olarak bir şeyler yapmaya geldiğini söyleyebilirim. Hedefimizin, başarmak istediğimiz şeyin ne olduğuna karar vermeliyiz. Hedefimize ulaşma şansımızın ne olduğunu bilmeliyiz.

Bence en güç olan vakalar, kesişimselliği olan vakalar. Sadece kadın değil, etnik azınlıkta yer alan kadın, engelli kadın ve genç kadınları kapsayan vakalar. Kesişimsel yaklaşım, öne sürmemizin çok önemli olduğu bir durum. Ayrıca trans kadınlar ve cinsiyet ameliyatı olmamış trans erkekler de doğum kontrol yöntemine ihtiyaç duyuyorlar. Erkeklerle cinsel ilişkiye girdiklerinde cinsel şiddetle karşılaşabiliyor ve isteyerek ya da istemeyerek hamile kalabiliyorlar. Kürtaja ihtiyaç duyabiliyorlar. Çünkü hamile kalabiliyorlar. Erkek olarak işlev görmelerine rağmen farklı ülkelerde farklı prosedürler uygulanıyor. Hala bazı ülkelerde kısırlaştırma ile karşılaşılıyorlar. Polonya'da trans erkeklerin kısırlaştırılmaları veya zorunlu ameliyat olmaları söz konusu değil. Doğurganlığa sahip trans erkekler hamile kalabiliyor, ancak tabii ki hamileliklerini sonlandırmak istediklerinde ya da hamileliklerine devam etmek istediklerinde birtakım problemlerle karşılaşabiliyorlar. Çocuk dünyaya getiren bir trans erkek vakamız vardı. Çocuğun babasının ve annesinin kim olduğuyla ilgili bir problem yaşandı. Çünkü babalık ve annelik tanımları o kadar eski ki, gerçeği yansıtmıyor.

Üreme haklarının kapsadığı alanları biliyorsunuz, bir günlük seminerde hepsini kapsayıcı biçimde ele almam imkansız. Zaman kısıtından dolayı geniş bir yelpazede konumlanan üreme haklarının ve konu ile ilgili vakaların tümünden söz edemiyorum. Anlatımlarınızdan Türkiye'de de bu konu ile ilgili sistematik sorunlar olduğunu anlıyorum. Üreme sağlığındaki ihlallerin yanı sıra kadınların haklarını aramalarında bazı çekinceleri söz konusu. Kadınlar prosedüre uygun olarak şikayetlerini bildirmek konusunda çekince yaşıyorlar.

Mahkemeye ve farklı mekanizmalara başvurmak bir hatta iki yılı alabiliyor, CEDAW nezdinde genel soruşturma açılmasını sağlamak, bunun için iyi bir hazırlık yapmak meşakkatli bir iş. Fakat uğraşmaya değer. Bazen CEDAW Komite üyeleri bile nasıl doğru düzgün yapacaklarını bilemiyorlar. Filipinler'deki gibi başarılı olmuş vakalarda yaşanan deneyimlere göz atmak gerekiyor. Kimse nasıl görünmesi gerektiğini bilmiyor. Tartışmaya açık olmalı. Fakat Sözleşme kapsamında belirli hakların sistematik ihlali mevzu bahis. Tekil vakalardan bahsetmiyoruz. Devlet tarafından çözümlenmemiş, pek çok kadını olumsuz etkileyen problemlerin sistematikliğinden bahsediyoruz. İhlal olduğuna dair kanıtın ve argümanın var. CEDAW yoluyla etkilenen pek çok kadın var. Bazı kanunlar, politikalar veya uygulamalardan etkilenen kadınlar olmalı. Özellikle de CEDAW'ın görülebileceği kadınları tespit edemiyorsunuz. Ve elbette, Komiteyle paylaşılmak üzere gerçek hikayelere sahip olmak oldukça önemli. Aslında kimlik tespitinin kolayca yapılabileceği, adı ve soyadının belli olduğu gerçek hikayelere gerek yok; ancak etkilenen tekil bireylerin olduğu gerçek örnekler, etkilenen tekil kadınların hikayelerine ihtiyaç var. Belki de üzerine düşünmeye değer, ancak bu çok fazla çalışma ve emek gerektiriyor. CEDAW Komitesi'nin, başvurunuzu gerçekten dikkate alıp ülkenize gelip gelmeyeceğini ve bunu araştırıp araştırmayacağını bilemezsiniz. Tabii ki bu başvurular çok sık yapılamaz, bu yüzden de bu konuda çalışacak insanlardan oluşan bir ağa ihtiyacınız var.

Bazen şunu yapmak bile mümkün: Uluslararası uzmanları ülkenize getirerek onlarla çalışmak için bağışçılardan faydalanabilirsiniz. Bu denemeye değer; çünkü elinizde değişim sağlayabilecek güçlü bir vakanız yoksa, ihlal olduğunu düşündüğünüz konuyu soruşturmaya sokmak en iyisi. Zor olsa da, soruşturma prosedürü başvurulabilecek yollardan biri. Söylediklerinizden yola çıkarak, bence soruşturma prosedürleri kapsamında ele alınabilecek benzer ihlal örnekleri mevcut. Bu yüzden de, soruşturma sürecinin nasıl olabileceğiyle ilgilenmeye, bu durumu yakından inceleyen ve destekçi kazanmak için uğraşan, hangi konunun daha acil olduğuna karar veren bir ağ oluşturmaya değer. Bunu yapmak zaman alır ve hemen olacak bir iş değil. Hazırlıklar, yazışmalar yapmak, bunları göndermek zaman aldığı gibi Komite'nin soruşturmaya karar verip vermemesi de uzun bir zaman gerektirir. Ancak yine de bu gidilebilecek yollardan biri **ve bence Türkiye'de tek tek davalardan ziyade CEDAW genel soruşturmasına sokulabilecek çok sayıda durum var**, bu yüzden de bunun üzerinde düşünebilirsiniz. Aramızda konu üzerine deneyimli birisi var mı bilmiyorum, belki daha önce Komite'de çalışmış ancak karar verici konumda olmayan, ancak orada olmadan bilemeyeceğimiz şeyleri bilen eski bir komite üyesinden destek alabilirsiniz. Tek tek davalardan ziyade zorlu bir soruşturmaya tabi tutulabilecek potansiyel konular mevcut ülkenizde. Sizin söylediklerinizden, etkilenen kişi sayısından edindiğim izlenim böyle. Bu durumu soruşturmaya sokabilirsiniz, bu çok etkili olur.

Katılımcı: Tecavüz ve ensest durumlarında 20 hafta kuralı var Türkiye'de. 20 haftadan sonra çocuğun aldirılması tamamen yasak. Polonya'da bu durum nasıl?

Karolina Wieckiewicz: Dünkü panelde de söylediğim gibi, Polonya'da kürtaj yasadı. Yalnızca üç durumda izin veriliyor: Birincisi; kadının sağlığına bir tehdit söz konusu olduğunda. Bu durumda bir zaman sınırlaması olmadan, gebeliğin son safhasına kadar gebeliği sonlandırmak mümkün. Burada amaç kadını kurtarmak. İkinci olarak, genetik ya da değil, iyileştirilemeyen ciddi bir hastalıktan kaynaklanan, fetüste kusurlu oluşum söz konusu olduğunda. Bu durum fetüsün yaşama yeteneği kazandığı zamanla sınırlıdır, ancak hangi hafta olduğu kesin bir şekilde belirtilmemiştir; sadece fetüsün yaşama yeteneğine ulaşmasına kadar geçen süre ile tanımlanır. Bazı hastanelerde kural olarak

24. haftanın sonuna kadar uygulanır, diğerlerinde ise 22. haftaya kadar mümkündür. 22. Haftadan sonra fetüsün hala yaşayıp yaşamadığına dair ek testler uygulanabilir, ancak bu oldukça muğlaktır. Üçüncü durum ise, hamileliğin cezai bir eylem sonucu olması durumudur ve 12. haftaya kadardır. Kürtajın bu durumda sadece 12. haftaya kadar mümkün olması oldukça saçma, ancak dün de söylediğim üzere asıl saçma olan, 3000'den fazla işlenmiş ve resmi olarak bildirilmiş suç olmasına rağmen bu gerekçeye dayanarak yapılan kürtajın olmaması. Bir yıldır bu gerekçeyle yapılan hiçbir kürtaja rastlamadık ve 3000 vakanın içinde suç sonucu hamile kalan kadın oranının %10 olduğunu düşünürsek, hamileliğini sonlandırmak isteyen kadın sayısı 300 ve buna rağmen elimizde bu gerekçeyle sonlandırılan hamilelik yok.

3.3. VAKA İNCELEMESİ

Karolina Wieckiewicz, "P. ve S. versus Polonya (AİHM Başvuru Numarası: 57375/08)

Elinizdeki dosyada bulunan P. ve S. v. Polonya vakasında, hamile kaldığında 14 yaşında olan genç bir kadın var. Bu vaka çok büyük tartışmalara yol açtı, sadece Polonya'da değil aynı zamanda üreme hakları ile ilgili tüm dünyada. Çocuk, tecavüze uğradığını söyledi ve seks yapmaya zorlandığına ilişkin bazı kanıtlar vardı. Ancak zorlanmamış olsa bile bu, yine de bir suç; çünkü olay gerçekleştiğinde 15 yaşın altındaydı ve Polonya'da 15 yaş altındaki-lerle cinsel ilişkiye girmek suçtur. Bu yüzden de çocuğun kürtaj olabilmesi için annesinin izni gerekmektedir. Genç kadın ancak 12 haftalık sürenin sonunda kürtaj olabildi.

2008 yılında meydana gelen olayda, Polonya Sağlık Bakanlığı, onu bulunduğu yerden 500 km uzaklıkta bulunan bir devlet hastanesine götürmek için bir araç gönderdi. Resmi devlet istatistiklerinde o yıl yapılan kürtaj verilerine baktığımızda, suç nedeniyle yapılan kürtaja rastlamıyoruz ve fakat en azından 2008 yılında bu nedenle yapılan bir kürtajdan eminiz. Herkesin bildiği şeyin devlet tarafından saklanması gülünç gerçekten.

Benim de müdahil olduğum, reşit olmayan ve bir devlet hastanesinde kürtaj olmuş bir kızın vakası vardı. Raporu bekledim ve baktığımda gördüm ki bu vaka raporda yer alıyordu. Bunun dışında diğer iller hakkında da daha ayrıntılı bilgiler vardı ve 16 vaka görünüyordu. Başka bir yerde gerçekleştirildiğini bildiğim bir kürtaj vakası da bu verilere dahil edilmişti. Ancak, benim müdahil olduğum ve devlet hastanesinde gerçekleştirildiğini bildiğim bir başka vaka henüz resmi verilere yansıtılmamıştı. Hastanelerin resmi verilere yansıtmaya karar verdiği kürtaj sayısını bilemediğimiz için yasal kürtaj sayısı hakkında bilgimiz yok. Kaç tanesinin gizlendiğini de bilmiyoruz. Çünkü listede başka bir prosedür de yer alıyor, ancak bu "hamileliğin sonlandırılması" değil, "düşük" olarak geçiyor. Doktorlar bize düşükten bahsediyor, çünkü kimsenin soru sormasını istemiyorlar.

P. ve S. vakasında, cinsel şiddete maruz kalmış ve özgürlüğünden mahrum kalmış reşit olmayan genç bir kadın var. Aile mahkemesi kızın annesinden alınmasına ve bir gençlik merkezine konulmasına karar vermiş. Çünkü annesi, kızın kürtaj yaptırıp yaptırmama kararını etkiliyormuş. Bu durum oldukça gülünç, çünkü yasaya göre o yaşta bir kişi karar verme ehliyetine sahip değildir. Bu yüzden de seçeneklerini gözden geçirmek ve hamileliği sonlandırmak da dahil olmak üzere ona sağlanan hizmetler konusunda karar vermek için annesiyle ya da ebeveynleriyle görüşür. Annesinin varlığı elzendir, kanun da bunu mecbur kılar. Ancak, bu vakada birdenbire annesinin varlığı zararlı bir şey haline geldi. Kararı okuduğunuzda, mahkemenin hükümet argümanlarından etkilendiğini, annenin kızı üzerinde etki yaratmasının önüne geçmek adına çocuğun

anneden alındığını net bir şekilde görebilirsiniz. Kararda kızın kürtaj hakkında fikrini değiştirmesinin istediği ancak annenin bu konuda engel teşkil ettiği, kızın ne istediğini tekrar düşünmesi için annenin kızdan uzaklaşması gerektiği yazmaktadır. Bu karar son derece yanlıştır. Ne yazık ki ihlaller bu kadarla kalmamıştır.

Kız, hamileliği sırasında hastanedeyken bir rahip onunla konuşmaya gelir. Rahip, kızın hamile olduğunu bilmektedir, ancak bu tıbbi bir bilgidir; dolayısıyla bu bilginin rıza olmaksızın üçüncü kişiler ile paylaşılması da bir ihaldir. Rahip, kızın fikrini değiştirmesi için gelmiştir; kız da bu konuşmanın onun yanında olan birileriyle yapıldığını sanmaktadır, bu yüzden ona telefon numarasını verir. Bundan sonra kaç kişiden telefon mesajı aldığını tahmin edebilirsiniz. Çünkü genç kadının telefon numarası kısa bir sürede Polonya'da tüm kürtaj karşıtı kişilerin, toplulukların eline geçmiştir. Bu kişiler kıza fikrini değiştirmesi gerektiğine, kürtaj olmaması gerektiğine ilişkin mesajlar atarlar, telefon açarlar. Kız hastanedeyken, hastane önüne kendisi ve annesiyle konuşmaya gelen bu seçilmiş "aktivistler" tarafından taciz edilir. Kızın tıbbi verileri hastane personeli tarafından gazetecilere verilmiş ve kızın kim olduğu her yerde herkes tarafından öğrenilmiştir.

Yaşananlar zordu. Ancak belki gelecek için ilginç olan, bu davada başvuru sahiplerinden birinin de genç kızın annesi olmasıydı. Ebeveynlik haklarıyla müdahale hakkı ihlal edilmişti ve kızına olanlar konusunda mahkeme karşısına çıktı. Kadının uzaklaştırılması da söz konusu olduğundan bu dava tüm ihlalleri kapsayan unsurlara sahipti. 14 yaşındaki hamile kıza yaşadığı yerden 500 km uzakta bir tesise taşıyan Sağlık Bakanlığı arabası vardı. Götürüldüğü yerin neden bu kadar uzak olması gerektiğini bilmiyorum, ancak kızın götürüldüğü şehir, kürtaj bakımından en sorunlu kentlerden biriydi. Bu kentte, kürtaj gerçekleştirilmediği kabul edilmektedir. Tabii ki devletin görevi, en kolay erişilebilir sağlık hizmetlerini sunmaktır. Ancak devlet bu görevini ihmal etmiştir.

Katılımcı: Çok kısa sormak istiyorum bu son davayla ilgili. Bir önceki olayda kızın reşit olmaması nedeniyle kürtaj için annenin onayının alınması ve medyayla görüşmede dahi annenin onayının alınması gerektiğini söylemişsiniz. Peki bu davada aile mahkemesinin "anne çok müdahale ediyor" diye bir uzaklaştırma kararı vermesi bir çelişki değil mi, bu çelişkileri nasıl gideriyorsunuz? Bir yandan kürtaj ebeveynin onayına bağlı olabiliyor, bir yandan da onayı engellenmeye çalışılıyor, uzaklaştırma dahi verilebiliyor. Bu çelişkiyi mahkemeler nasıl gideriyor? Ya da bu karar nasıl veriliyor kürtaj konusunda? Teşekkürler.

Karolina Wieckiewicz: Kürtaj konusunda tekrar Polonya'daki yasalara dönersek; reşit olmayan biri ya da yetişkin bir kadın kürtaj olacaksa, kadının ve küçük kızın yazılı onay vermesi gerekir. Eğer 13 yaşından küçük olsa dahi, reşit olmayan bir kadının istemediği halde kürtaj olması mümkün değildir. Tıp hukukundaki genel kurallardan farklı bir yaklaşım var. Bu durumlarda reşit olmayan bir kişi, ebeveyni bir şeye onay verdiği halde istemiyorsa aile mahkemesine başvurabilir ve aile mahkemesi son kararı verir. Ancak kürtaj söz konusu olduğunda eğer çocuk kürtaj olmak istemiyorsa ebeveynlerinin onu zorlama şansı yoktur. Bu yüzden de çocuktan fikrini değiştirmesini istemişlerdir ve bu olduğunda da her şey sona gelir. Çünkü eğer çocuk "hayır" derse; hiç kimse, ne aile mahkemesi ne ebeveynler, ne hastane ne de rahip onu zorlayabilir, kızın yazılı onayı gözden geçirilebilir ve eğer yazılı onay yoksa mahkemeye bile gitmez. Ancak çocuk isterse ve ebeveyni kabul etmezse aile mahkemesine gidilir ve aile mahkemesi karar verir. Bu yüzden de çocuğun kürtaj istediği halde olamaması mümkündür, çünkü henüz reşit değildir ve ebeveyni ve mahkeme kürtaj olmasını istemez, tersi mümkün değildir. Eğer çocuk istemiyorsa kimse onun bu konudaki kararını değiştiremez. Umarım sorunuzun cevabı olmuştur.

4. ULUSLARARASI MEKANİZMALAR: PRATİK BİLGİLER

Bu bölümde uluslararası mekanizmalara başvuru usulleri bakımından basit bilgilere yer verilmiştir.

1982 Anayasası'nın 90/5. maddesine göre;

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır."

Uluslararası sözleşmeler kanun hükmünde hatta kanunla çelişen hükümler içerdiğinde kanunlardan da üstündür.

4.1. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ (AİHM)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokolleriyle güvence altına alınmış olan temel hakların çiğnenmesi durumunda bireylerin, birey gruplarının, tüzel kişiliklerin ve diğer devletlerin, belirli usuli kurallar dahilinde başvurabileceği bir yargı merciidir. 47 Avrupa Konseyi üyesi, AİHM'in yargı yetkisini tanımaktadır. Mahkeme, Fransa'nın Strazburg şehrinde bulunmaktadır ve Avrupa düzeyinde tek uluslararası mahkeme niteliğini haizdir.

AİHM'e başvurabilmesi için iç hukuk yollarını tüketilmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru, AİHM'e başvuru yapmak için tüketilmesi gereken iç hukuk yollarından biridir. 3 Eylül 2012 tarihinden sonra kesinleşen idari veya hukuki işlem ya da kararlardan ötürü Anayasa Mahkemesi'ne yapılacak bireysel başvurudan olumlu sonuç alınamaması halinde, başvuru şartlarını taşıması koşulu ile AİHM'e başvuru yapılabilmektedir.

İç hukuk yollarının tüketilmesi şartının istisnaları şunlardır:

- İç hukuk yollarının etkisiz olması
- Yerleşmiş bir yargı içtihadının bulunması
- Sözleşmeye aykırı yerleşmiş bir idari uygulamanın bulunması
- Davanın sürüncemede kalması (AİHS'in 6. maddesi kapsamında "makul süre" ihlali).
- Kamu görevlilerinin engellemesi

Başvurucu, iç hukuk yollarının etkinliği konusunda şüphe duysa dahi iç hukuk yolu tüketilmelidir.

İhlali yapan devletteki iç hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren 6 ay içinde²⁸ AİHM'e başvuru yapılmalıdır. Altı aylık süre hak düşürücü süredir.

AİHM'de dava açmak için, başvuru formunu (<http://www.aihmbasvuru.com/78-basliklar/76-aihm-basvuru-formu.html> adresinden indirebilirsiniz) doldurmak gerekir. Türkiye mahkemelerindeki dava dilekçelerinin formunda bir dava dilekçesi ile başvuramazsınız. Başvuru formunun doldurulması şarttır.

²⁸ AİHS 15 no.lu ek protokol yürürlüğe girdiğinde bu süre 4 ay olacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yazı İşleri Müdürlüğü'ne sözleşmeyi imzalamış devletlerin resmî dillerinin herhangi birisiyle başvuru yapılabilir. Başvuru formunu Türkçe hazırlayabilirsiniz. Ancak, AİHM'in resmi dili İngilizce ve Fransızca'dır. Bu dillerden biri ile başvurmak davanın sonuçlanma süresini kısaltacaktır.

AİHM'de dava açmak (başvurmak) sadece ve sadece posta yoluyla mümkündür.

Başvurunuzla ilgili bütün yazışmalar aşağıdaki adrese gönderilmelidir:

Cour européenne des droits de l'homme Conseil de l'Europe

67075 Strasbourg Cedex, France

Mahkemenin faks numarası da aşağıdaki gibidir:

+33 (0)3 88 41 27 30

Mahkemeye gönderilecek yazışma ve belgeleri birbiri ile tutturmak için zımba, bant vb. araçlar kullanılmamalıdır ve tüm sayfalar sırasına göre numaralandırılmalıdır.

Başvuru formunun (başvuru formu = dava dilekçesi) gönderilmesinden sonra mahkeme yazı işleri müdürlüğüne verilecek dosya numarası, daha sonraki işlemlerde kullanılmak üzere saklanmalıdır.

Başvuru formu özenle ve okunaklı bir biçimde doldurulmalıdır. Başvuru formunda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hangi maddesine veya maddelerine dayandığınızı da açıkça belirtmeli ve inceleme için gerekli olan belgelerin birer örneğini de başvuru formuna eklemelisiniz.

Mahkemede başvurular ücretsiz incelenmektedir. Dosyanın gidişatı ile ilgili bilgiler, AİHM Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından yazılı olarak bildirilir. **Dava açmak harca tabii değildir.**

Yargılamanın ilk aşaması genellikle yazılı usulde yürütülür; ancak daire duruşma yapılmasına karar verebilir. Duruşmalarda cübbe giyme zorunluluğu yoktur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde duruşma esnasında tercüman bulunmaktadır.

Mahkeme yazı işleri müdürlüğüne yapılacak yazışmalarda istenenler zamanında ve tam olarak yerine getirilmelidir.²⁹

Başvuru için dikkat edilmesi gereken önemli hususlar:

- Yapılan başvurunun daha önce Komisyon tarafından incelenmemiş olması gereklidir.
- Aynı konuda başka bir uluslararası mekanizmaya başvurulmamış olunmalıdır.
- Başvurunun çok açık olarak dayanaktan yoksun olmaması gereklidir

Sözleşmeye taraf devletler, AİHM kararlarına uymakla yükümlüdürler; kesinleşmiş kararlar, devletler için bağlayıcıdır.

AİHM, aykırılığı tespit ettikten sonra uygulama aşamasına müdahale etmez.

²⁹ <http://www.aihmbasvuru.com/78-basliklar/74-aihme-nasil-basvurulur.html>

AİHM'in hükmettiği tazminatların tahsilinde T.C. Dışişleri Bakanlığı ile muhatapsınız. Genellikle üç ay içinde ödeme yapılmaktadır.

Kararların denetimi, siyasi bir organ olan **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi** tarafından gerçekleştirilir.

Denetim;

- tazminata hükmedilmişse, tazminat miktarının karar tarihinden itibaren üç ay içerisinde başvurucuya ödenmesini,
- benzer ihlallerin önlenmesi amacıyla iç hukukta gerekli yasal ve idari değişikliklerin yapılmasını,
- başvurunun, tazminatın dışında, koşulların elverdiği ölçüde mağduriyetinin giderilmesini sağlanmasını,
- sözleşmeyi uygulamakla görevli kamu görevlilerinin gerekli eğitimden geçirilmesini kapsar.

Gerekli önlemler, davalı devlet tarafından alınana kadar dava, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin gündeminde kalır. Devletin bildirdiği önlemlerin komite tarafından tatmin edici bulunması durumunda Komite, dava dosyasını kapatarak denetim görevini sonlandırır. Bildirilen önlemler tatmin edici bulunmazsa Komite, ara kararlar alarak ilgili devleti zorlama olanağına sahiptir. Bu noktada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmasında siyasi baskı unsuru öne çıkar. Kararın uygulanmaması halinde uygulanabilecek en uç yaptırım, ilgili devletin Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınmasıdır (şimdiye dek hiç uygulanmamıştır).³⁰

4.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) SÖZLEŞMELERİ

Birleşmiş Milletler nezdinde çok sayıda sözleşme bulunmaktadır. Bu sözleşmelerin bir kısmı insan hakları ile ilgilidir:

BM İnsan Hakları Sözleşmeleri
1. Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCPR)
2. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR)
3. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Yok Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (CERD)
4. Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC)
5. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)
6. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsantık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Uluslararası Sözleşme (CAT)
7. Tüm Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
8. Engellilerin Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme

30 <http://www.aihmbasvuru.com/78-basliklar/84-aihm-kararlarinin-uygulanmasi.html>

BM sözleşmeleri genellikle birçok ülkede hukuk uygulayıcıları tarafından az biliniyor. Bu sözleşmeleri ve başvuru mekanizmalarını bilmek, gerektiğinde iyi bir hazırlık sonucu bu mekanizmalara başvurmak, devletin hak ihlalleri karşısında önlem almasını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ihlal edildiğinde BM bünyesindeki İnsan Hakları Komitesi'ne, CEDAW ihlal edildiğinde de CEDAW Komitesi'ne bireysel müracaat yapılabilir. İnsan hakları ile ilgili BM sözleşmelerinin her birinin sözleşmenin icrasını sağlamak üzere organları mevcuttur. Her bir sözleşme organı sözleşmenin yürürlüğünün sağlanmasından sorumludur. Bu organların her birinin üç farklı ama birbirine paralel özellikleri mevcuttur:

1. Genel tavsiyeler vermek: Komitelerin ilk işlevi –bu sözleşme organlarının hepsine komite denir ilgili sözleşmenin ilgili konusuna dair genel tavsiyeler ya da genel talimatlar düzenlemektir. Komiteler, tavsiye ve talimatlarla, ilgili sözleşmenin nasıl uygulanacağını açıklar. Bu sebeple komiteler, sözleşmenin nasıl uygulanacağına dair devlete detaylı yönerge sunuyormuş gibi çalışırlar.

2. Raporlama/Gölge rapor istemek: Komitelerin ikinci işlevi, ilgili sözleşmeye taraf ülkeleri, bu sözleşmeyi nasıl uyguladıklarına dair rapor sunmak üzere düzenli olarak davet etmektir. Bu, yaklaşık beş yılda bir sözleşmenin rutin olarak izlenmesini amaçlayan bir prosedürdür. Taraf ülke, komiteye bölümlerden oluşan bir rapor sunar: “Bu bölümde bunu, bunu yaptık; bu bölümde şu, şu var; bu bölümde bir takım zorluklar yaşadık, bir şey yapamadık, yapmaya çalışıyoruz.” vesaire. Bu raporlar resmi ülke raporlarıdır ve daha sonra BM'nin web sitesinde yayınlanır.

Devletin rapor sunarken eğilimi genellikle olanı olduğundan farklı ve iyi göstermek olduğu için gölge raporlar hazırlamak çok önemlidir. Hemen hemen herkes gölge rapor hazırlayabilir ancak pratikte esasen sivil toplum kuruluşları gölge raporlar hazırlıyorlar. Sivil toplum kuruluşu gölge raporunu sunduğunda, Komite, hem devletten hem de sivil toplum kuruluşundan birer temsilci heyetini açık toplantıya çağırır. Sonra devletin temsil kurulu üyelerine konuyla ilgili sonradan eklenen fazlaca soru sorarlar. Sivil toplum kuruluşları bu tartışmaya katılmazlar, onlar sadece birkaç dakikalık kısa ifadeler sunabilirler. İlgili Komite, bu resmi rapordan, gölge rapordan, dinlemeden vs. sonra ilgili komite nihai gözlemini/yorumunu oluşturur. Bu nihai gözlemler/yorumlar ülkeyi, hükümeti bağlar; bir dahaki izleme prosedürüne kadar devletin eksikliklerini gidererek sorumluluklarını yerine getiriyor olması gerekir. Bu izleme prosedürleri, yani açık oturumlar, videoya kaydedilmektedir, internette bulunabilir.³¹

3. Bireysel şikayet: Komitelerin, ihtiyari protokole sahip olanlarının ayrıca üçüncü bir işlevi vardır. Bu komiteler anayasa mahkemesi gibi bireysel şikayetleri de dinleyebilirler. Sözleşmede yer alan hakların taraf bir devletçe ihlal edildiğini ileri süren bireyler komitelere şikayetlerini iletebilirler. Bu yetki sadece altı komiteye tanınmıştır:

- İnsan Hakları Komitesi,
- Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi,
- İşkenceye Karşı Komite,
- Irk Ayrımcılığına Karşı Komite,
- Göçmen İşçilerin Korunması Komitesi,

31 Şu linkte bulabilirsiniz: <http://webtv.un.org/meetings-events/human-rights-treaty-bodies/>

Çocuk Hakları Komitesi'dir. (Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. ihtiyari protokolü bireysel şikayete imkan vermiştir.)

Söz konusu komitelerin bireyler tarafından yapılan şikayetleri inceleyebilmeleri için, ilgili sözleşmelere taraf olan devletlerin komitelerin bu yöndeki yetkisini kabul etmiş olması gerekir. Komiteler bu yetkiyi tanımayan devletlere karşı yapılan şikayetleri inceleyemezler. Komitelerin bireysel şikayetleri inceleme yöntemleri arasında bazı farklılıklar olmakla beraber genel kurallar büyük ölçüde aynıdır. Komiteler bir şikayeti öncelikle kabul edilebilirlik koşulları açısından inceler. Bir başvurunun kabul edilebilir bulunması için:

- Başvurunun yazılı olması,
- Başvuran kişinin kimliğinin açık olması,
- Başvurunun açıkça temelsiz ve yeterli dayanaktan yoksun olmaması,
- Hakkında başvuru yapılan devletin Sözleşmeyi ve Komite'nin bireysel şikayet başvurularını inceleme yetkisini tanımış olması,
- İhlalin, aleyhine başvuruda bulunulan devletin bu yetkiyi tanıdığı tarihten sonra meydana gelmiş olması,
- İç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekir. (Ancak iç hukuk yolları makul olmayan bir şekilde uzuyorsa veya etkili sonuç verme ihtimali zayıf ise mevcut iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu aranmamaktadır.)

Komiteler, kabul edilebilirlik koşullarını taşıyan şikayetleri esas yönünden incelemeye geçerler. Şikayetler, başvuru sahiplerinin ve hakkında başvuru yapılan devletlerin sunduğu yazılı bilgiler temelinde incelenir. **Komitelerin şikayet konusu olan olay hakkında doğrudan araştırma yapma, tanık dinleme ya da duruşma yapma yetkisi yoktur. Komiteler inceleme sürecinin her aşamasında ve şikayete ilgili kararlarını vermeden önce, başvurucuya yönelik telafisi olanaksız bir zararın gerçekleşme olasılığı söz konusu ise, bunu önlemek için gerekli olan geçici önlemlerin alınması yolunda taleplerini ilgili devlete iletebilirler.** Başvuruları esas yönünden inceleyen komiteler, sözleşmenin ihlal edilip edilmediğine karar vermekte ve ihlal olduğu sonucuna varılırsa, çözüm yolları konusunda ilgili devlete önerilerde bulunmaktadırlar. Komitelerin bireysel şikayetlere ilişkin olarak vermiş olduğu kararlar bağlayıcı değildir. Ancak birçok vakkada taraf devletler komitelerin kararlarını uygulamışlar ve şikayetçilere çözüm yolları sağlamışlardır.³²

4. Soruşturma/İnceleme yetkisi: Bu yöntemi işletme yetkisi yalnızca iki komiteye, İşkenceye Karşı Komite ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesine tanınmıştır. Her iki komite de taraf devletlerden birinde ilgili sözleşmenin ciddi, ağır ve sistematik bir biçimde ihlal edildiği konusunda güvenilir bilgiler aldığında kendi inisiyatifıyla soruşturma başlatabilir. Her iki komiteye tanınmış olan soruşturma yetkisi devletler tarafından isteğe bağlı bir yetkidir. Soruşturma yönteminde her iki komitenin izlediği yol benzerdir. Soruşturma, Sözleşme'de yer alan hakların bir taraf devletin ülkesinde sistematik bir şekilde ihlal edildiğini gösteren güvenilir bilgilerin Komite tarafından alınması ile başlar. Komite, ilgili taraf devleti elde edilen bilgilere ilişkin gözlemlerini sunmaya ve bilgilerin incelenmesinde işbirliği yapmaya davet eder.

32 https://ihd.org.tr/images/pdf/insan_haklari_egiticileri_icin_basvuru_kitabi.pdf

Komite, taraf devletin gözlemlerine ve elde ettiği diğer bağlantılı bilgilere dayanarak bir ya da birkaç üyesini gizli bir soruşturma yapmak ve komiteye acilen rapor sunmak üzere görevlendirmeye karar verebilir. Görevlendirilen üyelerin ulaştığı sonuçlar Komite tarafından incelenir ve Komitenin önerileri ile birlikte taraf devlete iletilir. Komite, gerekli gördüğünde ilgili devletin ülkesine bu devletin rızasının olması koşulu ile ziyaret düzenleyebilir. Komite, yöntemin sonuçlarının kısa bir özetine kendi yıllık raporu içinde yer vermeye karar verebilir.³³

4.2.1 CEDAW

CEDAW, BM'nin sekiz temel sözleşmesinden biridir. BM düzeyinde sözleşmeye taraf olan ülkeler içerisinde kadının insan haklarını geliştirmek amaçlı en yararlı araçlardan biridir. CEDAW, 1981'de yürürlüğe girmiş ve Türkiye tarafından 1985 yılında imzalanmıştır. Sözleşmenin imzalanması, taraf devletleri kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için somut adımlar atılması ve CEDAW Komitesi'ne düzenli olarak kadının insan haklarının geliştirilmesi konusunda ülkedeki devlet uygulamalarını raporlamak ve sunmakla yükümlü kılar. Sözleşme uyarınca taraf devletler ilki Sözleşme'nin kabulünden bir sene sonra, diğerleri de her dört senede bir olmak koşulu ile ülke raporu/resmi rapor sunmalıdır.

Cedaw'ın Temel İlkeleri

- Kadınlara karşı ayrımcılığı tanımlar (Md.1)
- Soyut bir toplumsal cinsiyet eşitliğini değil kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesini hedefler.
- Kadınların 'birey' olarak haklarını vurgular.
- Hem yasal hem de uygulamada eşitliğin gerçekleşmesini esas alır.
- Hem kamusal hem de özel alanda toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yok edilmesini öngörür.
- 'Amacı' ve 'sonuçları' açısından ayrımcılığı, 'doğrudan' ve 'dolaylı' ayrımcılığı, 'kasıtlı' ve 'kasıtsız' ayrımcılığı yasaklar.
- Yalnız yasal ve biçimsel eşitlik değil gerçek eşitlik ister. Devleti yalnızca resmi görevlilerce gerçekleştirilen eylemlerden değil bütün diğer gerçek ya da tüzel kişilerin (şirketler, bireyler, vd.) eylemlerinden de sorumlu tutar.
- Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve 'diğer bütün alanlara' (Md.1) ilişkin olarak geniş ve ilerlemeci bir haklar anlayışına sahiptir.
- Kadınlara karşı ayrımcılığın 'geciktirmeksizin' (Md.2) ortadan kaldırılmasını öngörür.
- Ayrımcı gelenekler, kısıtlayıcı kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri gibi kültürel faktörlerin dönüştürülmesi sorumluluğunu getirir.

33 Ibid.

CEDAW Sözleşmesi'nde kadınların insan haklarına ilişkin 16 madde bulunmaktadır. Bu maddeler üç boyutta incelenebilir:

Medeni Haklar ve Yasal Durum: Siyasal katılım, vatandaşlık, medeni hal, eğitimde, istihdamda ve toplumsal yaşamda ayrımcılığın ortadan kaldırılması; kırsal alanda yaşayan kadınlar

Üreme: Üreme hakları (üremeye ilişkin karar hakkı, istenilen sayı ve ara ile çocuk sahibi olma hakkı, aile planlaması), toplumsal bir işlev olarak annelik (Md.5), anneliğin korunması, çocuk bakımı, çalışma yaşamı ve aile sorumluluklarının toplumsal yaşamla uyumlaştırılması

Kültürel Faktörlerin Toplumsal Cinsiyet İlişkilerine Etkisi: Kadınların insan haklarından tam olarak yararlanmalarını engelleyen kültür öğeleri, gelenekler, ayrımcı normlar ve kültürel kalıpları dönüştürme; kalıp yargıları ortadan kaldırma yükümlülüğü

4.2.2 CEDAW İHTİYARİ PROTOKOL³⁴

22 Aralık 2000 tarihinde genel olarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 8 Eylül 2000'de imzalanan ek İhtiyari Protokol 30 Temmuz 2002'de onaylanmış, 29 Ocak 2003'te yürürlüğe girmiştir. İhtiyari Protokol ile Sözleşmedeki haklarının ihlal edildiğini düşünen bireylere CEDAW Komitesi'ne kişisel başvuru hakkı verilmektedir. Bunun dışında Komite, devletin yükümlülüğünü yerine getirmediği iddiasıyla ayrımcılık konusunda resen inceleme başlatma yetkisine de sahiptir. Protokol altında sadece inceleme prosedürünü kendileri için "opting-out" denilen uygulama dışında kalma seçeneği ile kısıtlayabilirler.

Bu uluslararası aracın yürürlüğe girmesinden kısa sayılabilecek bir süre sonra, Türkiye'den bir başvuru yapılmış olması (*Rahime Kayhan v. Türkiye Ağustos 2005*) İhtiyari Protokol'ün Türkiye'de kadınların kullanabilecekleri bir araç haline geldiğini göstermektedir. Rahime Kayhan v. Türkiye vakası başvurunun, iç hukuk yolları tüketilmediği gerekçesiyle Komite tarafından reddi ile sonuçlanmıştır.

CEDAW Komitesi bir taraf devletin sözleşmede belirlenen kadın haklarının vahim veya sistematik ihlali olduğu yönünde bilgi aldığı zaman kendiliğinden inceleme prosedürünü başlatabilir. İlk olarak böyle bir inceleme prosedürü 2004 yılında yapılmıştır. Bu incelemenin sebebi Ciudad Juárez, Chihuahua'da (Meksika) kadınların toplu olarak kaçırlması, kadınlara tecavüz edilmesi ve kadınların öldürülmesi olmuştur.

CEDAW Komitesi'ne başvuru nasıl yapılabilir?

İhtiyari Protokol, Sözleşme ile tanınmış olan haklardan herhangi birinin bir taraf devlet tarafından ihlal edildiği görüşünde olan kadına (veya kadınlar grubuna) Komite'ye başvuruda veya ihbarda (communication) bulunma olanağı tanımaktadır. Böyle bir başvuru ilgili kadının kendisi (ilgili kadınlar) tarafından veya ilgili kadının adına ve onun rızası ile veya başvuruyu yapan ilgili kadının rızası olmadan onun adına harekete geçmesinin haklı nedenlerini ortaya koyarak, ilgili kadının adına yapılabilir. Başvuru yöntemi ilgili kadının kendisine açık olduğu gibi diğer bireylere veya kadın örgütlerine de açıktır.

³⁴ CEDAW İhtiyari Protokolü kapsamındaki başvurularınız için kitabın sonunda yer alan CEDAW İhtiyari Protokolü örnek başvuru formu, başvuru şeması ve soruşturma usulünden faydalanabilirsiniz.

Diğer şartlar şunlardır:

- Başvurular yazılı olarak ve başvuranın kimliği meçhul kalmayacak biçimde yapılmalıdır.
- Başvuruların sadece İhtiyari Protokol'ü onaylayan taraf devletleri ilgilendirmesi gerekir.
- İlgili kadın veya ilgili kadınların bu taraf devletin egemenlik kudretine tabi olması gerekir, fakat bu ülkenin tabiiyetinde olmaları gerekmez.
- Protokolün taraf devlet için yürürlüğe girmesinden sonra vuku bulmuş olması veya bu tarihten sonra da devam etmesi gerekir.
- Mevcut olan tüm iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekir. Eğer iç hukuk yollarının uygulanması makul olmayan şekilde uzuyorsa veya etkili sonuç verme ihtimali zayıf ise, bu geçerli değildir.
- Başvurunun gerek CEDAW Komitesi gerekse başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm çerçevesinde incelenmemiş veya incelenmemekte olması gerekir.
- Başvurunun Sözleşme hükümlerine aykırı olmaması gerekir.
- Başvurunun açıkça temelsiz veya yeterli dayanaktan yoksun olmaması gerekir.
- Başvuruda bulunma hakkının kötüye kullanılmaması gerekir.

İç hukuk yolları tüketildikten sonra altı ay içinde müracaatı gerektiren AİHS protokolünün aksine, CEDAW'a başvuru koşulları arasında zamanaşımı öngörülmemiştir. Ancak makul sürenin aşılmasına dikkat edilmelidir. Başvuruda CEDAW'la güvence altına alınan maddelerin ihlal edildiği iddia edilmelidir. Önce iç hukuk yolları tüketilmelidir. Ancak iç hukuk tüketilirken cinsiyete dayalı ayrımcılık iddiasında bulunmak gerekmektedir. Ayrıca başvuru BM'nin altı dilinden birisi ile yapılmalıdır.

CEDAW Komitesi'ne başvurunun sonucu ne olabilir?

CEDAW Komitesi başvuruyu aldığı anda, ilgili kadın için doğrudan tehdit teşkil eden bir tehlike olması durumunda iddiaya konu olan ihlalin mağdur ya da mağdurların görmesi muhtemel, onarılması mümkün olmayan zararları önlemek için geçici önlemleri almayı taraf devletten talep edebilir. Eğer Komite bir başvuruyu uygun görürse, birey ya da bireylerin kimliklerinin söz konusu taraf devlete açıklanmasına rıza göstermeleri koşuluyla başvuruyu taraf devletin bilgisine sunar. Taraf devlet görüşlerini altı ay içerisinde komiteye iletir ve komite başvuruyu inceledikten sonra başvuruya ilişkin görüş ve tavsiyelerini ilgili taraflara iletir. Burada Komite, Sözleşme'de kadına tanınan bir hakkın bir taraf devlet tarafından ihlal edilip edilmediğini tespit eder ve taraf devletin sözleşmeye göre yükümlülüklerini yerine getirmesi için alması gereken önlemler hakkında tavsiyelerde bulunur. Taraf devlet, Komite'nin görüş ve tavsiyeleri üzerine almış olduğu tüm önlemlerle ilgili bilgiler dahil olmak üzere Komite'ye altı ay içinde yazılı bir cevap sunar. Devletler hukukuna göre her taraf devlet CEDAW Komitesi'nin görüş ve tavsiyelerine uymakla yükümlüdür.

Sözleşme'de yer alan bir hakkı, sadece kadın olmaları nedeniyle ihlal edilen kadın / kadınlar yargı yollarını tüketmek kaydıyla süre koşulu olmaksızın ilgi komiteye müracaat edebilirler.

Komite başvuruyu inceledikten sonra, devletin görüşünü almakta ve başvurucuya bildirmekte, alınan cevaba karşı devletin karşı cevabı aldıktan sonra karar vermektedir.

Komite, AIHM'den farklı olarak bir mahkeme değildir. Tazminat ya da ceza verilmesine ilişkin karar veremez. İlgili ülkeden sözleşmedeki sorumluluklarını yerine getirmesini talep eder ve "ilgili yasanızı değiştin, başvuru yapan kişinin haklarını iade edin" şeklinde kararlar alabilir. Başvuru sonucu oluşan görüş ve öneriler taraf devlete iletildiğinde, taraf devlet bu talepleri dikkate almak ve gerekli düzenlemeleri yapmak zorundadır. Devletler BM organı olan CEDAW Komitesi'nin kararlarına göz ardı edemez ve genel olarak tavsiye kararlarına uyarlar. Bunun dışında Komitenin görüş ve tavsiyeleri, mağduriyeti gidermeye yönelik tespitler içermektedir.

CEDAW Komitesi

- 23 bağımsız uzmandan oluşan Komitedir.
- Sözleşmenin uygulamasını denetler.
- Taraf devletlerin raporlarını inceler.
- Öneriler (Suggestions) ve Genel Öneriler (General Suggestions) ve Genel Tavsiyeler (General Recommendations) yapar. Öneriler BM organlarına, Genel Tavsiyeler taraf devletlere yapılır.
- Sözleşmeye ilişkin yorum ve görüşler (içtihat) geliştirir.
- Bilgi temin etmek için, ulusal STK'ların katılımını teşvik eder.
- BM organlarının temsilcilerini davet eder.
- 'Gölge Raporlar' STK'ların sağladığı bilgiler ve diğer enformasyon taraf devletin raporunun taraf devletin raporunun değerlendirilmesinde kullanılır.

4.3. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ

İstanbul Sözleşmesi, bireysel şikayet hakkını düzenlememektedir. Ancak yine de bireysel dosyalarda sözleşme ihlalleri ortaya konularak, GREVIO'nun denetim sürecine katkı yapılabilecektir. Taraf olan hiçbir devletin Sözleşme'yi uygulamama konusunda bahanesi olamayacağından, bireyi / bireyleri etkileyen sözleşme ihlalleri GREVIO'nun denetimine konu olabilecektir.

4.4. KADINA YÖNELİK ŞİDDET ALANINDA ULUSLARARASI MEKANİZMALARA İLİŞKİN KISA VE TEMEL SORU VE CEVAPLAR

1. İstanbul Sözleşmesi nedir?

Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, kadına yönelik şiddet alanında, uluslararası nitelikteki ilk ve en kapsamlı Avrupa Konseyi Sözleşmesidir. 2011 yılında İstanbul'da imzalandığı için kısaca İstanbul Sözleşmesi olarak anılmaktadır. İlk imzacı devlet ise Türkiye'dir. Maalesef Türkiye 20 Mart 2021 tarihinde bir gece yarısı Cumhurbaşkanlığı kararı ile İstanbul Sözleşmesi'nden çekildi. 1 Temmuz 2021 tarihinde yürürlüğe girecek olan bu kararın tersine çevrilmesi için kadınlar mücadele etmeye devam etmektedirler.

2. İstanbul Sözleşmesi neden bu kadar önemli?

Çünkü İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddet konusunda Türkiye ve diğer taraf Devletler açısından bağlayıcı ve bir denetim mekanizması olan ilk uluslararası sözleşmedir. Kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kavramlarını tanımlayan İstanbul Sözleşmesi; ayrıca şiddetin türlerini fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet olarak tanımlayıp kabul etmiştir. En önemlisi Sözleşme, kadına yönelik şiddetin kaynağını işaret etmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadına yönelik şiddetin sebebi olduğunu esas almaktadır.

3. İstanbul Sözleşmesi'nin etkin biçimde uygulanması için neler yapabilirim?

Sözleşmenin taraf devletlere bir dizi yükümlülük getirmesi sebebiyle uygulamasının talep edilmesi ve etkin hale getirilmesi çok önemlidir. İstanbul Sözleşmesi, Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca kanun hükmündedir. Ayrıca yine aynı madde uyarınca, temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası sözleşmelerle kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası sözleşme hükümleri esas alınacağından; Sözleşme metninin bilinmesi, duyurulması ve tüm idari başvuru ve hukuki süreçlerde sık sık Sözleşme'ye atıflar yapılarak temel alınması ve uygulanmasının sağlanması yapılabileceklerin en başında yer almaktadır.

4. İstanbul Sözleşmesi'nin denetimini kim, nasıl yapar?

Açılımı, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence [Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzmanlar Grubu] olan GREVIO, İstanbul Sözleşmesi'ni denetleyecek olan bağımsız denetim kurulunun adıdır. GREVIO, belirli takvimlerde taraf devletlere hazırladıkları soruları gönderir ve durum değerlendirmesini içeren raporlarını yayınlar. Türkiye, Temmuz 2017'de GREVIO'nun cevabını talep ettiği soruları cevaplamış ve GREVIO Türkiye hakkında ilk raporunu Ekim 2018'de yayınlamıştır.³⁵

5. GREVIO'ya bireysel şikayetler yapılabilir mi?

Hayır. Ancak yine de bireysel dosyalarınızda Sözleşme ihallerini ortaya koyarak, GREVIO'nun denetim sürecine katkı yapabilirsiniz. Her ne kadar bireysel dosyanızda bir ihlal var gibi görünse de taraf olan hiçbir devletin Sözleşme'yi uygulamama konusunda bahanesi olamayacağından, bu bireysel durum GREVIO'nun denetimine konu olabilecektir.

6. CEDAW nedir?

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979'da kabul edilen, 1981 yılında yürürlüğe giren ve 1985 yılında Türkiye tarafından imzalanan uluslararası sözleşmedir. Aynı zamanda CEDAW, sekiz temel Birleşmiş Milletler temel insan hakları sözleşmesinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Evrensel yakın onaylanma oranı, taraf devletler açısından bağ-

35 GREVIO'nun Türkiye değerlendirme raporu için bkz.: <https://rm.coe.int/eng-grevio-report-turquie/16808e5283>

layıcı olması ve sonradan getirilen bireysel başvuru hakkı tanınması açısından kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık alanındaki en önemli uluslararası metinlerden biridir.

7. CEDAW'ın denetimi kim veya kimler tarafından hangi yöntemle yapılır?

CEDAW'ın denetimi 23 bağımsız uzmandan oluşan Komite tarafından yapılır. Komite, Sözleşme'ye taraf devletlerin belirli dönemlerde sunmak zorunda oldukları raporları inceler, öneri ve genel tavsiyelerini sunar. Komite ayrıca Sözleşme'ye ilişkin içtihat geliştirir ve STK'ları gölge rapor hazırlamaları yönünde teşvik eder.

8. CEDAW İhtiyari Protokolü nedir?

1999 yılında "Ek İhtiyari Protokol" BM Genel Kurulunca onaylanmış, sözleşmeye taraf devletlerin imza, onay ve katılımına açılmıştır. Türkiye tarafından İhtiyari Protokolü 30 Temmuz 2002'te onaylamış ve 29 Ocak 2003'te yılı itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Bu Protokol ile CEDAW'da tanınan hakların ihlal edildiğini düşünen kişi ve gruplara doğrudan başvuru hakkı tanınmış; ayrıca kadınların insan haklarının ağır, sistematik ve yaygın ihlali durumlarında Komite'ye araştırma/soruşturma yapma yetkisi getirilmiştir.

9. Kişisel başvuruyu ne zaman yapabilirim?

Kişisel başvurunun öncesinde iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekir. Eğer iç hukuk yollarına müracaatlar makul olmayan sürelerle uzuyorsa veya etkili sonuç verme ihtimalleri zayıf ise, bu kural geçerli değildir. İç hukuk yolları tüketildikten sonra CEDAW'a başvuru için bir zamanaşımı süresi öngörülmemiştir. Ancak makul sürenin aşılmasına dikkat edilmelidir.

10. CEDAW'a başvuruyu Türkçe yapabilir miyim?

Hayır. CEDAW'a başvuru yalnızca BM'nin altı dilinden (İngilizce, Fransızca, Arapça, Çince, Rusça ve İspanyolca) biri ile yapılabilir. Ancak sürecin kolay ilerlemesi için İngilizce yapılması tavsiye edilmektedir.

11. Kişisel başvuru sonucunda nasıl bir sonuç elde edilebilir?

Komite, bir mahkeme değildir. Dolayısıyla taraf devletler aleyhine ceza veya tazminata hükmedemez. Ancak Sözleşme'deki sorumluluklarını yerine getirmesini talep eder ve "ilgili yasanızı değiştin, başvuru yapan kişinin haklarını iade edin" şeklinde kararlar alabilir. Başvuru sonucu oluşan görüş ve öneriler taraf devlete iletildiğinde, taraf devlet bu talepleri dikkate almak ve gerekli düzenlemeleri yapmak zorundadır.

12. Tazminat veya cezaya hükmedilmiyorsa, CEDAW kararlarının önemi nedir?

CEDAW kararlarının en büyük önemi hukuken bağlayıcı olmasının yanında politik kararlar olmasıdır. BM nezdinde dava kaybetmek bir devlet için büyük bir prestij kaybıdır. Devletin yalnızca tazminat ödeyip kurtulabildiği kararlar olmaması açısından önemi büyüktür.

13. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) nedir?

AİHS, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan hak ve özgürlükleri güvence altına almak için Avrupa Konseyi tarafından imzalanmış metindir. Türkiye, 18 Mayıs 1954'te sözleşmeyi onaylamış, 28 Ocak 1987'de bireysel başvuru hakkını tanımıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisi ise 28 Ocak 1990'da kabul edilmiştir.

14. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin denetimi hangi yolla, kim tarafından yapılır?

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokolleriyle güvence altına alınmış olan temel hakların çiğnenmesi durumunda bireylerin, birey gruplarının, tüzel kişiliklerin ve diğer devletlerin, belirli usuli kurallar dahilinde başvurabileceği yargı mercii Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'dir. Dava açmak için belirli olan başvuru formunu doldurmak şarttır.

15. AİHM'e başvuruyu ne zaman yapabilirim?

AİHM'e başvurmadan önce Türkiye'de iç hukuk yollarının, Anayasa Mahkemesi dahil olmak üzere tüketilmesi ön koşuldur. Olağanüstü nitelikteki, erişilebilir ve etkin olmayan iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmez. İç hukukta nihai olumsuz karar alındıktan sonra altı ay içinde³⁶ Mahkeme'ye başvurulması gerekir. Aksi halde başvuru, ön koşulları taşımadığı gerekçesiyle reddedilir.

16. AİHM'e başvuruyu Türkçe yapabilir miyim?

Evet. Her ne kadar Mahkeme'nin yargı dili İngilizce ve Fransızca olsa da Avrupa Konseyi üye devletlerden birinin diliyle de başvuru yapma imkanı tanınmıştır. Dolayısıyla başvuru Türkçe de yapılabilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, başvuruyu yargı dili olan İngilizce veya Fransızca yapmak davanın sonuçlanma süresini kısaltacaktır.

17. Başvuru sonucunda nasıl bir sonuç elde edilebilir?

AİHM'e yapılan bireysel başvuru haklı bulunursa, devlet aleyhine ihlal kararı verilir ve gerekirse maddi ve manevi tazminata hükmedilir. Bireysel başvuru, bazı durumlarda dostane çözüm ile veya davalı devletin yapacağı tek taraflı deklarasyonla da sonuçlanabilir. Bu kararlar davalı devlet açısından bağlayıcı niteliktedir.

18. BM sisteminde örneğin hem engelli hakları komitesine bireysel başvuru hem de CEDAW'a gidebilir miyiz? Aynı anda birkaç mekanizmayı kullanmak mümkün mü?

Aynı vaka için iki paralel başvuru yapmak riskli. Bu nedente hangi ihlallerin daha ciddi ve görünür olduğunu tespit ederek ilgili komiteye tek bir başvuru yapmak daha sağlıklı olur.

Elbette ki başvurunuzda hem Engelli Hakları Sözleşmesi'ne hem de CEDAW'a dayanarak ihlalleri tartışabilirsiniz.

³⁶ AİHS15 no.lu ek protokol yürürlüğe girdiğinde bu süre 4 ay olacaktır.

19. Aynı anda hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, hem de CEDAW Komitesi'ne başvuru mümkün mü?

Aynı dava ve aynı taraf için hem AİHM'e hem CEDAW Komitesi'ne başvurmak mümkün değil. Ancak benzer ihlallere maruz kalan iki farklı kadının başvurularının biri AİHM'e diğeri CEDAW Komitesi'ne yapılabilir.

**5. KADINA YÖNELİK ŞİDDET ALANINDA
TEMEL ULUSLARARASI İÇTİHATLAR**

ULUSLARARASI HUKUK MEKANİZMALARI ÖNEMLİ KARARLAR VE YAYINLARI OKUMA LİSTESİ

KADINA YÖNELİK ŞİDDET

AİHM:

- Airey v. İrlanda, Başvuru no. 32, Karar tarihi: 9 Ekim 1979,
X & Y v. Hollanda, Başvuru no. 8978/80, Karar tarihi: 26 Mart 1985,
Aydin v. Türkiye, Başvuru no. 57/1996/676/866, Karar tarihi: 25 Eylül 1997
M.C. v. Bulgaristan, Başvuru no. 39272/98, Karar tarihi: 4 Aralık 2003 Menesheva v. Rusya, Başvuru no. 59261/00, Karar tarihi: 9 Mart 2006
Kontrova v. Slovakya, Başvuru no. 7510/04, Karar tarihi: 31 Mayıs 2007
Bevacqua & S. v. Bulgaristan, Başvuru no. 71127/01, Karar tarihi: 12 Haziran 2008
Tomasic & Diğerleri v. Hırvatistan, Başvuru no. 46598/06, Karar tarihi: 15 Ocak 2009
Opuz v. Türkiye, Başvuru no. 33401/02, Karar tarihi: 9 Haziran 2009
Rantsev v. Kıbrıs ve Rusya, Başvuru no. 25965/04, Karar tarihi: 7 Ocak 2010
A.v. Hırvatistan, Başvuru no. 55164/08, Karar tarihi: 14 Ekim 2010
Hajduova v. Slovakya, Başvuru no. 2660/03, Karar tarihi: 30 Kasım 2010
Kalucz v. Macaristan, Başvuru no. 57693/10, Karar tarihi: 24 Nisan 2012
Ž.B. v. Hırvatistan, Başvuru no. 47666/13, Karar tarihi: 11 Temmuz 2017
Volodina v. Rusya, Başvuru no. 41261/17, Karar tarihi: 9 Temmuz 2019
Buturuga v. Romanya, Başvuru no. 56867/15, Karar tarihi: 10 Şubat 2020
Munteanu v. Moldova Cumhuriyeti, , Başvuru no. 34168/11, Karar tarihi: 26 Mayıs 2020
Tërshana v. Arnavutluk, Başvuru no. 48756/14, Karar tarihi: 4 Ağustos 2020
Levchuk v. Ukrayna, Başvuru no.17496/19, Karar tarihi: 3 Eylül 2020
Avrupa Adalet Mahkemesi: C-483/09 ve C-1/10 Gueye/Sanchez Birleşik Davaları
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kadına yönelik şiddet hakkında Bilgi Notları,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Factsheets/>.
Avukatlar için el kitabı: <https://interights.org/lawyers-manuals/index.html>

CEDAW:

Başvuru no. 2/2003 (Karar 26.01.2005 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 5/2005 (Karar 06.08.2007 tarihinde kabul edilmiştir)
Başvuru no. 6/2005 (Karar 06.08.2007 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 18/2008 (Karar 16.07.2010 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 20/2008 (Karar 25.07.2011 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 23/2009 (Karar 25.07.2011 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 32/2011 (Karar 27.07.2012 tarihinde kabul edilmiştir.)

Amicus Curiae Örnekleri/3. Taraf Müdahillliği:

INTERIGHTS Publications: <http://www.interights.org/publications/index.html>

AYRIMCILIK

AİHM:

Schuler-Zraggen v. İsviçre, Başvuru No: 14518/89 Karar tarihi: 24 Haziran 1993
Burghartz v. İsviçre, Başvuru no. 16213/90, Karar tarihi: 22 Şubat 1994 ,
Abdulaziz, Cabales ve Balkandali v Birleşik Krallık, Başvuru no.: 9214/80; 9473/81;
9474/81, Karar tarihi: 28 Mayıs 1995
Hugh Jordan v Birleşik Krallık, Başvuru no. 24746/94, Karar tarihi: 4 Mayıs 2001,
Ünal Tekeli v. Türkiye, Başvuru No: 29865/96, Karar tarihi: 16 Kasım 2004,
Hoogendijk v. Hollanda, Başvuru no. 58641/00, Karar tarihi: 6 Ocak 2005,
Zarb Adami v. Malta, Başvuru no. 17209/02, Karar tarihi: 20 Haziran 2006
D.H. ve diğerleri v. ÇEK Cumhuriyeti, Büyük Daire Karar Tarihi: 13 Kasım 2007
Andrle v. ÇEK Cumhuriyeti, Başvuru no. 6268/08, Karar tarihi: 17 Şubat 2011
Markin v. Rusya, Başvuru no. No. 30078/06, Karar tarihi: 22 Mart 2012
Tuncer Güneş v. Türkiye, Başvuru no. 26268/08, Karar tarihi: 3 Eylül 2013
Başan v. Romanya, Başvuru no. 49645/09, Karar tarihi: 23 Mayıs 2017
Hülya Ebru Demirel v. Türkiye, Başvuru no. 30733/08, Karar tarihi: 19 Haziran 2018
Munteanu v. Moldova Cumhuriyeti, Başvuru no. 34168/11, Karar tarihi: 26 Mayıs 2020
Napotnik v. Romanya, Başvuru no. 33139/13, Karar tarihi: 20 Ekim 2020
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ayrımcılık hakkında Bilgi Notları, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Factsheets/>
Avukatlar için el kitabı: <https://interights.org/lawyers-manuals/index.html>

CEDAW:

- Başvuru no. 2/2003 (Karar 26.01.2005 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 5/2005 (Karar 06.08.2007 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 6/2005 (Karar on 06.08.2007 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 18/2008 (Karar 16.07.2010 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 20/2008 (Karar 25.07.2011 tarihinde kabul edilmiştir.)
Başvuru no. 23/2009 (Karar 25.07.2011 tarihinde kabul edilmiştir.)

Amicus Curiae Örnekleri/3. Taraf Müdahillği:

INTERIGHTS Yayınları: <http://www.interights.org/publications/index.html>

DOĞURGANLIK HAKLARI**AİHM:**

- X v. Birleşik Krallık, No. 8416/79 (1980)
H. v. Norveç, No. 17004/90 (1992)
C. v Birleşik Krallık, Başvuru no.10358/83, Karar tarihi: 15 Aralık 1983
Open Door ve Dublin Well Woman v. İrlanda, Başvuru no. 14234/88,
Karar tarihi: 29 Ekim 1992
Z v. Finlandiya, Başvuru no. 22009/93, Karar tarihi: 25 Şubat 1997
Pichon ve Sajous v. Fransa, Başvuru no. 49853/99, Karar tarihi: 2 Ekim 2001
Calvelli ve Ciglio v. İtalya, Başvuru no. 32967/96, Karar tarihi: 17 Ocak 2002,
Boso v. İtalya, Başvuru no. 50490/99, Karar tarihi: 5 Eylül 2002
Odièvre v. France, Başvuru no. 42326/98, Karar tarihi: 13 Şubat 2003
YF v. Türkiye, Başvuru no. 24209/94, Karar tarihi: 22 Temmuz 2003
Vo. v. Fransa, Başvuru no. 53924/00, Karar tarihi: 8 Temmuz 2004,
Tysiac v. Polonya, Başvuru no. 5410/03, Karar tarihi: 20 Mart 2007,
Evans v. Birleşik Krallık, Başvuru no. 6339/05, Karar tarihi: 10 Nisan 2007
Dickson v. Birleşik Krallık, Başvuru no. 44362/04, Karar tarihi 4 Aralık 2007
K.H. ve Diğerleri v. Slovakya, Başvuru no. 32881/04, Karar tarihi: 28 Nisan 2009
A., B., ve C. v. İrlanda, Başvuru no. 25579/05, Karar tarihi: 16 Aralık 2010
R.R. v. Polonya, Başvuru no. 27617/04, Karar tarihi: 26 Mayıs 2011
S.H. ve diğerleri v. Avusturya, Başvuru no. 57813/00, Karar tarihi: 3 Kasım 2011
V.C. v. Slovakya, Başvuru no. 18968/07, Karar tarihi: 8 Kasım 2011

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Doğurganlık Hakları hakkında Bilgi Notu,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Factsheets/>.
Avukatlar için elkitabı: <https://interights.org/lawyers-manuals/index.html>

European Committee of Social Rights:

INTERIGHTS v. Hırvatistan, Şikayet no. 45/2007, 30 Mart 2009

CEDAW:

Başvuru no. 4/2004 (Karar 29.08.2006 tarihinde kabul edilmiştir)

Başvuru no. 17/2008 (Karar 06.08.2011 tarihinde kabul edilmiştir.)

Başvuru no. 22/2009 (Karar 4.11.2011 tarihinde kabul edilmiştir.)

İnsan Hakları Komitesi:

Başvuru no. 1153/2003 (Karar 22 Ekim 2005 tarihinde kabul edilmiştir.)

Amicus Curiae örnekleri/3. Taraf Müdahilliği:

Center for Reproductive Rights: Tysiac v. Polonya (AİHM), 2005,

<https://reproductiverights.org/document/tysi%C4%85c-v-poland-ensuring-effective-access-to-legal-abortion>

Center for Reproductive Rights ve diğerleri: Gauer ve Diğerleri v. Fransa (AİHM), 2011, <https://reproductiverights.org/case/gauer-and-others-v-france>

Center for Reproductive Rights: Vo v. Fransa (AİHM), 2003,

<https://reproductiverights.org/document/vo-v-france-amicus-brief>

Yayınlar:

Kadın Hakları: Uluslararası Hukuk ve Uygulama

Ayata, G., Eryılmaz Dilek, S. ve Oder, B.E. (der.) (2010) Kadın Hakları: Uluslararası Hukuk ve Uygulama. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/publication/3-kadn-haklar-uluslararası-hukuk-ve-uygulama/>

Uluslararası Çocuk Hakları Merkezi, Üreme Hakları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

http://www.icc.org.tr/uploads/documents/uremehaklari/ureme-haklari_ICC.pdf

Center for Reproductive Rights, Tysiac v. Poland: Ensuring Effective Access to Legal Abortion, fact-sheet, 2010.

<https://reproductiverights.org/tysiac-v-poland-ensuring-effective-access-to-legal-abortion/>

Center for Reproductive Rights, European Roma Rights Center & NEKI, A.S. v Hungary: Informed Consent: A Signature is Not Enough, fact-sheet, 2008.

https://reproductiverights.org/wp-content/uploads/2020/12/AS_v_Hungary_Informed_Consent.pdf

Center for Reproductive Rights, Litigation Briefing Series: RR v. Poland, S&T v. Poland, and Z v. Poland, 2011. <http://reproductiverights.org/en/document/rr-v-poland-st-v-polandand-z-v-poland-polish-language-litigation-briefing-series-pdf>

GENEL ULUSLARARASI MEVZUAT:

www.ohchr.org

Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ve CEDAW İhtiyari Protokolü

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR) ve ICCPR İhtiyari Protokolü (OP-ICCPR)

www.coe.int

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)- Avrupa Sosyal Şartı

<http://europa.eu>

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı 2002/73, 2004/113, 2006/54

NOT:

AİHM içtihatları için bkz. <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Decisions+and+judgments/HUDOC+database/>

Avrupa Adalet Mahkemesi içtihatları için bkz. http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/

CEDAW içtihatları için bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/jurisprudence.htm>

European Committee of Social Rights içtihatları için bkz. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/Complaints_en.asp

EKLER³⁷

KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ'NİN İHTİYARİ PROTOKOLÜ ÇERÇEVESİNDE BAŞVURU YAPMAK İÇİN ÖRNEK FORM

1. Başvuru yapanların kimliğine ilişkin bilgiler:

1. Soyadı:
2. Adı:
3. Doğum tarihi ve yeri:
4. Uyuşu:
5. (varsa) Pasaport /nüfus kağıdı numarası:
6. Cinsiyeti:
7. Medeni hal/çocuk:
8. Mesleđi:
9. Etnik kökeni, dini bağlantısı, sosyal grubu (konu ile ilgili bir önemi varsa yazılacak):
10. Şimdiki adresi:
11. Gizli/özel haberleşme için posta adresi (mevcut adresten farklıysa):
12. Telefon/e-posta:
13. Başvuruyu kim adına yaptığınıza göre:

Mağdur(lar) olduğunu iddia eden iseniz ve bir birey grubuysanız, her bir birey için yukarıdaki temel bilgileri yazmalısınız.

Mağdur(lar) olduğunu iddia eden(ler) adına başvuruyorsanız, mağdurların rızasını gösteren kanıtı sununuz ya da başvuruyu böyle bir rıza almadan sunmanızın nedenlerini yazınız.

2. (Başvuru yapandan farklı ise) Mağdur olduğu iddia edilen(ler) hakkında bilgiler:

14. Soyadı:
15. Adı:
16. Doğum tarihi ve yeri:
17. Uyuşu:
18. (varsa) Pasaport/nüfus kağıdı numarası:
19. Cinsiyeti:
20. Medeni hal/çocuk:

³⁷ Sevinç Eryılmaz ve Gökçeççek Ayata, Kadınların Adaletle Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Hukuk Semineri El Kitabı, Aralık 2018.

21. Mesleđi:

22. Etnik kökeni, dini bağlantısı, sosyal grubu (konu ile ilgili bir önemi varsa yazılacak):

23. Şimdiki adresi:

24. Gizli/özel haberleşme için posta adresi (mevcut adresten farklıysa):

25. Telefon/e-posta:

3. İlgili Taraf Devlet hakkında bilgi:

26. Taraf Devletin adı (ülke):

4. İddia edilen ihlal(ler):

İddianızı desteklemek için, aşağıdakileri de dikkate alarak kronolojik sırayla olguları ve durumları ayrıntılı olarak yazınız:

27. İddia edilen ihlal(ler)in ve iddia edilen fail(ler)in (suçlananların) tanımı:

28. Tarih(ler):

29. Yer(ler):

30. İhlal edildiği iddia edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi hükümleri (birden fazla hükmü ilgilendiren başvurularda lütfen her konuyu ayrı ayrı tanımlayın)

5. İç hukuk yollarını tüketmek için yapılanlar:

İç hukuk yollarını tüketmek için yapılanları, örneğin, yasal, idari, hukuki, politika veya programlarla ilgili çare bulma çabalarını aşağıdaki hususları dikkate alarak yazınız:

31. Aranılan çarenin türü/türleri:

32. Tarih(ler):

33. Yer(ler):

34. Eylemi kimin başlattığı:

35. Hangi yetkili veya kuruma başvuruda bulunulduđu

36. (Varsa) Davanın görüldüğu mahkemenin adı:

37. İç hukuk yolları tüketilmemiş ise, nedenini yazınız:

Lütfen, ilgili tüm belgelerin kopyalarını ekleyiniz.

6. Diğer uluslararası usullere ilişkin durum:

Aynı konu bir başka uluslararası araştırma-soruşturma ya da çözüm usulü çerçevesinde incelenmiş veya inceleniyor mu? Evet ise, açıklayın:

38. Hangi uluslararası süreç(ler):

39. Tarih(ler):

40. Yer(ler):

41. Sonuçlar (eğer varsa)

Lütfen, ilgili tüm belgelerin kopyalarını ekleyiniz.

7. İsmi (isimlerin) başkalarıyla paylaşılması:

Komite tarafından başvurunun İhtiyari Protokol'ün 6. Maddesi 1. Paragrafı ve Komite'nin İşleyiş Kuralları'nın 69. Maddesi 1. Paragrafı uyarınca kaydedilmesi halinde isminizin Taraf Devlet ile paylaşılmasına rıza gösteriyor musunuz?

8. Tarih ve imza:

Tarih/yer:

Başvuru sahibi/sahipleri ve/veya mağdurun/mağdurların imzası:

9. Ekli Belgelerin Listesi (asıllarını değil, kopyalarını gönderiniz)

Başvuruyu aşağıdaki adrese gönderiniz:

Petitions Team

Office of the High Commissioner for Human Rights

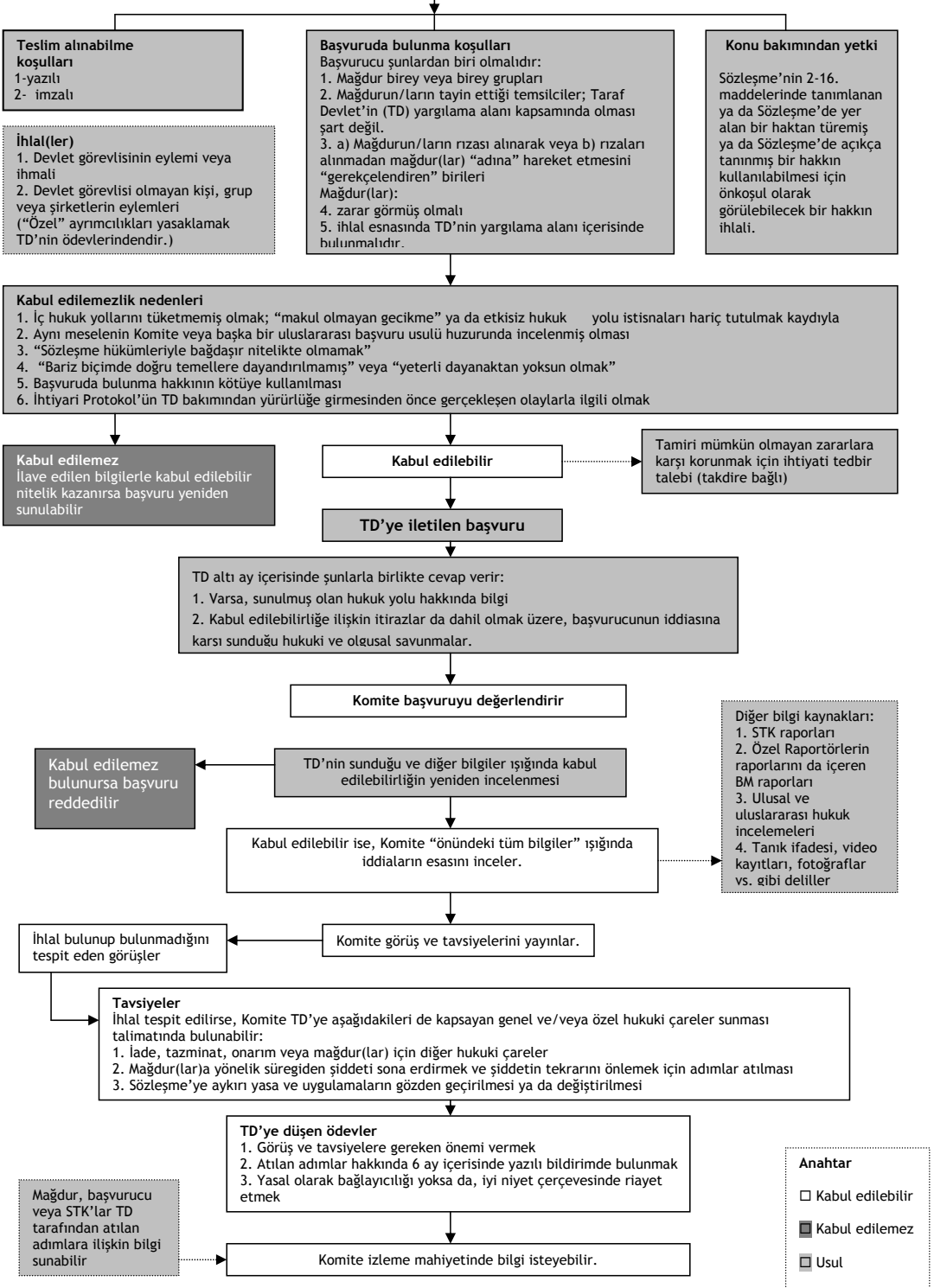
United Nations Office at Geneva

1211 Geneva 10, Switzerland

E-posta: petitions@dohchr.org

BAŞVURU USULU

"Başvurucu" (mağdur, temsilci veya "adına" hareket eden diğer kişiler) tarafından sunulur.

SORUŞTURMA USULÜ

Şartlar: “Ciddi ve sistematik” ihlaller bulunmalıdır.

- Ciddi ihlaller** = Ağır nitelikte kötü muameleler; örneğin, kadınların yaşam hakkının, fiziksel ve ruhsal bütünlüğünün ve kişi güvenliğinin ihlalleriyle bağlantılı olan kadına karşı ayrımcılık meseleleri (8. md)
- Sistematik ihlaller** “Sistematik”, ihlallerin derecesine ve yaygınlığına ya da ihlallere yol açan plan veya politikaların varlığına atıfta bulunmaktadır. “Ciddi” olarak nitelenecek ağırlığa ulaşmayan ihlaller de, bu durum bir davranış modeli haline gelmişse veya kötü muameleler bir plan veya politika uyarınca gerçekleştiriliyorsa soruşturmaya konu edilebilir.
- Komite, sosyal ve kültürel faktörlerden kaynaklanan geniş tabanlı ayrımcılıkları veya yasa ile uygulama düzeyindeki politikalar arasındaki derin uçurumu ele almak için soruşturma usulünü kullanabilir.
- Ekonomik ve cinsel sömürü amacıyla kadın kaçakçılığı gibi geniş ölçekli ihlaller, soruşturma yoluyla ele alındığında, bireylerden veya birey gruplarından gelecek bir dizi başvuru yoluna oranla çok daha etkili sonuç doğurabilir.

“Çekilmemiş” Taraf Devletlere (TD) uygulanır.

Gizli Yürütülen Aşamalar

Komite, “ciddi ve sistematik ihlallere” ilişkin güvenilir bilgi alır

Komite TD’yi soruşturmaya ilgili işbirliğinde bulunmaya ve görüşlerini sunmaya çağırır. TD’nin muvafakati ve işbirliği zorunlu olmamakla birlikte arzu edilen bir durumdur.

Komite soruşturmayı yürütmesi için üyelerinden birini veya birkaçını seçer
1. bilgiyi ve TD’nin cevabını değerlendirmek
2. TD’yi ziyaret etmek (TD’nin rızası dahilinde)

Komite, “önündeki tüm bilgilere” dayanarak tespit ve tavsiyelerde bulunur, ardından da bunları TD’ye iletir.

TD, Komite’nin tespit ve tavsiyelerine 6 ay içerisinde yanıt vermelidir.

Bilginin Açıklanması

İzleme

- Komite TD’den, Sözleşme kapsamında sunduğu dönemsel raporlarına, soruşturmanın sonuçlarına ilişkin sunduğu yanıtlar hakkında bilgi eklemesini isteyebilir (isteğe bağlı).
- Komite, aradan 6 ay geçtikten sonra, TD’den, aldığı tedbirlere ilişkin bilgi vermesini isteyebilir.

Şartlar: Güvenilir bilgi bulunmalıdır.

- Güvenilir = Sağlam
- Güvenilirlik şu tür faktörler ışığında değerlendirilebilir: özgüllük, kayıtlarla tutarlılık, munzam detil, kaynağın sicili (delil toplamada güvenilirliğe dair) ve medyanın bağımsızlığı ve tarafsızlığı
- Bilgilerin kaynağına veya biçimine ilişkin bir kısıtlama yoktur.
- Olası bilgi kaynakları:
 - kadın grupları ve STK’lar
 - diğer BM insan hakları organları veya uzmanları
 - bölgesel insan hakları organları veya uzmanları
 - gazete beyanları
 - insancıl yardım alanında çalışan gruplar

TD’nin rızasıyla yapılan yerinde denetimler şu kişilerle yapılacak görüşmeleri de içerebilir:

- hükümet yetkilileri
- hakimler
- STK’lar
- mağdur olduğu iddia edilen kişiler
- tanıklar
- konuyla ilgili bilgiye sahip diğer birey veya gruplar

STK’lar, TD’nin tavsiyelere riayet edip etmediği hakkında bilgi sunabilirler.

10. madde, TD’nin, Sözleşme’yi onaylama aşamasında Komite’nin 8. madde kapsamındaki yetkisini tanımadığını beyan etmek suretiyle kendisini soruşturma usulünden muaf tutabilmesine (“çekilmesine”) imkân tanımaktadır. Bu beyandan istenildiği zaman vazgeçilebilir.

